

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО



Науковий журнал

Виходить 6 разів на рік

Заснований у січні 2010 р.

Журнал визнано ДАК МОН України

як фахове видання з економічних наук

**№6 (101)
2018**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

МАЗАРАКІ Анатолій Антонович, д. е. н., професор, КНТЕУ

Заступник головного редактора

ПРИТУЛЬСЬКА Наталія Володимирівна, д. т. н., професор, КНТЕУ

Відповідальний секретар

МЕЛЬНИЧЕНКО Світлана Володимирівна, д. е. н., професор, КНТЕУ

Члени редакційної колегії

з економічних наук:

БЛАНК Ігор Олександрович, д. е. н., професор, професор кафедри економіки та фінансів підприємства КНТЕУ.

БЄЛОСТЄЧНИК Григорій Леонівич, д. е. н., професор, ректор Молдавської економічної академії.

БОЙКО Аліна Василівна, д. е. н., доцент, професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ.

ВОЛОСОВИЧ Світлана Василівна, д. е. н., професор, професор кафедри фінансів КНТЕУ.

ГЕСЦЬ Валерій Михайлович, д. е. н., професор, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України.

ГОСПОДАРОВИЧ Анджей, д. е. н., професор, ректор Вроцлавського економічного університету (Польща).

ДОБІЯ Мечислав, д. е. н., професор Краківського університету економіки (Польща).

ДУБОВИК Тетяна Віталівна, д. е. н., доцент, професор кафедри маркетингу та реклами КНТЕУ.

КАЛЮЖНА Наталія Геннадіївна, д. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

КВАЧ Ярослав Петрович, д. е. н., професор, директор Одеського інституту фінансів КНТЕУ.

ЛАЦЕ Наталія, д. е. н., професор Ризького технічного університету (Латвія).

МЕЛЬНИК Тетяна Миколаївна, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ОНИЩЕНКО Володимир Пилипович, д. е. н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ПАНКОВ Дмитро Олександрович, д. е. н., професор, завідувач кафедри Білоруського державного економічного університету (Мінськ).

ПЕДЬ Ірина Валеріївна, д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

САЙ Валерій Миколайович, к. е. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків КНТЕУ.

ФЕДУН Ігор Леонідович, д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ЦИГАНОВ Сергій Андрійович, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

ШЛОСАРЧИК Богуслав, д. е. н., професор Жешувського університету (Польща).

ЯЦЕНКО Ольга Миколаївна, д. е. н., професор кафедри міжнародної торгівлі Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана.

з юридичних наук:

АНЦЕЛЕВИЧ Герольд Олександрович, к. ю. н., професор, професор кафедри міжнародного публічного права КНТЕУ.

БАКАЛІНСЬКА Ольга Олегівна, д. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права КНТЕУ.

БЕРЗІН Павло Сергійович, д. ю. н., професор, заступник декана з наукової роботи Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

БЕРЛАЧ Анатолій Іванович, д. ю. н., професор, професор кафедри адміністративного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

БРЕДІ Річард, директор Британського центру сприяння розвитку права, координатор проекту «Британське законодавство XXI сторіччя» (Велика Британія, м. Лондон).

ГУРЖІЙ Тарас Олександрович, д. ю. н., професор, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права КНТЕУ.

ДЕНИСОВ Володимир Наумович, д. ю. н., професор, завідувач відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

КАЛЮЖНИЙ Ростислав Андрійович, д. ю. н., професор, заступник директора з наукової роботи Юридичного інституту Національного авіаційного університету.

КОПИЛЕНКО Олександр Любимович, д. ю. н., професор, директор Інституту законодавства Верховної Ради України.

ОСИКА Сергій Григорович, к. ю. н., професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ОЛШІНИК Олег Вікторович, д. ю. н., професор кафедри загальноправових дисциплін КНТЕУ.

ПРИМАК Володимир Дмитрович, д. ю. н., професор кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права КНТЕУ.

ЯЦУК Ева, д. філософії, доцент, проректор Вищої школи торгівлі, економіки і права в Радомі (Польща).

Засновник, редакція,
видавець і виготовлювач

**КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Завідувач редакції

І. В. Кривицька

Редактори А. П. Долгая,

В. М. Дудник, І. Й. Рассказова

Художньо-технічний редактор

А. А. Савчук

Підписано до друку 18.12.2018.

Тираж 200 пр. Зам. 1103.

Адреса редакції, видавця,

виготовлювача:

вул. Чигоріна, 57, м. Київ, Україна,

01601

Телефон редакції: 529-30-61

E-mail: zt@knteu.kiev.ua

Свідоцтво про державну

реєстрацію

серія КВ № 22092-11992ПР

від 16.05.2016

Індекс журналу в Каталозі видань

України на 2019 рік – 09641

Надруковано на обладнанні КНТЕУ

Свідоцтво суб'єкта видавничої

справи серія ДК № 4620

від 03.10.2013

Видається за рекомендацією

Вченої ради КНТЕУ

(протокол засідання № 3

від 29.11.2018)

Передрук і переклади матеріалів,

опублікованих

у журналі, дозволяються лише

зі згоди автора та редакції



Журнал представлено в міжнародних і національних наукометричних базах: Індекс Копернікус (Index Copernicus); реферативній базі даних «Україніка наукова», а також у пошуковій системі Академії Google (Google Scholar)

© Київський національний торговельно-економічний університет, 2018

З М І С Т

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

ШЛЮСАРЧИК Б., ЛЕХВАР М.	Циркулярна економіка Польщі	5
МЕЛЬНИК Т., ГЕНЕРАЛОВ О.	Ф'ючерсний контракт: інструмент мінімізації валютних ризиків зовнішньоекономічної діяльності	21
ТКАЧЕНКО Т., ДУПЛЯК Т.	Конвергентність ринку туристичних послуг	32
БОХАН А.	Новітні орієнтири архітектонізації екологічної дипломатії	42
САМОЙЛЕНКО Г., СЕЛІВАНОВА А.	Веб-технології у міжнародній торгівлі	55
ВОРОБЕЙ Ю.	Інформаційна підтримка захисту інтелектуального капіталу міжнародної компанії	62

ФІНАНСИ, ОПОДАТКУВАННЯ, АУДИТ

ФОМІНА О., СЛОМЧИНСЬКА С.	Облік інвестиційної нерухомості в контексті конвергенції міжнародних стандартів	72
БАРАБАШ Н., РІПА Т.	Аналітичні процедури аудиту конкурентоспроможності підприємств торгівлі	86

C O N T E N T

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL TRADE

ŚLUSARCZYK B., LECHWAR M.	Circular economy of Poland	5
MELNYK T., GENERALOV O.	Futures contract: minimizing tool of currency risks for foreign economic activity	21
TKACHENKO T., DUPLIAK T.	Convergence of the tourist services market	32
BOKHAN A.	New guidelines of architectonization of environmental diplomacy	42
SAMOILENKO A., SELIVANOVA A.	Web technologies in international trade	55
VOROBEL Yu.	Information support for the protection of intellectual capital of an international company	62

FINANCES, TAXATION, AUDIT

FOMINA O., SLOMCHYNSKA S.	Investment property accounting through the lens of convergence of the international standards	72
BARABASH N., RIPA T.	Analytical procedures for the audit of the competitiveness of trade enterprises	86

СОДЕРЖАНИЕ

МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНАЯ ТОРГОВЛЯ

ШЛЮСАРЧИК Б., ЛЕХВАР М.	Циркулярная экономика Польши	5
МЕЛЬНИК Т., ГЕНЕРАЛОВ А.	Фьючерсный контракт: инструмент минимизации валютных рисков внешнеэкономической деятельности	21
ТКАЧЕНКО Т., ДУПЛЯК Т.	Конвергентность рынка туристических услуг	32
БОХАН. А.	Новые ориентиры архитектонизации экологической дипломатии	42
САМОЙЛЕНКО А., СЕЛИВАНОВА А.	Веб-технологии в международной торговле	55
ВОРОБЕЙ Ю.	Информационная поддержка защиты интеллектуального капитала международной компании	62

ФИНАНСЫ, НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ, АУДИТ

ФОМИНА Е., СЛОМЧИНСКАЯ С.	Учет инвестиционной недвижимости в контексте конвергенции международных стандартов	72
БАРАБАШ Н., РИПА Т.	Аналитические процедуры аудита конкурентоспособности предприятий торговли	86

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

UDC 330.15(438) DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018\(101\)01](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018(101)01)

ŚLUSARCZYK Bogusław

Dr hab. UR, prof. Department of Macroeconomics and International Relations Faculty of Economics, University of Rzeszow, Poland

E-mail: boguslaw.slusarczyk@gmail.com

2, M. Tswyclinska str., 35-601 Zheshuv

LECHWAR Małgorzata

Dr inż. Department of Macroeconomics and International Relations Faculty of Economics, University of Rzeszow, Poland

E-mail: mleszcz@ur.edu.pl

2, M. Tswyclinska str., 35-601, Zheshuv

CIRCULAR ECONOMY OF POLAND

The need to update industrial policy for European countries that brings together existing and new horizontal and sectoral initiatives in the complex was considered. The attention is focused on regional and national characteristics of Poland, which experts welcomed the new environmental requirements associated with the introduction of circular economy, support for the implementation of the environmental management system and auditing, are studying a pilot program on verification of environmental technologies. The term «smart specialization», which marked a new generation of research and innovation policies to motivate entrepreneurs to participate in the process of closing the production cycles at the national level, is highlighted. The conclusion about the necessity of introduction of changes in the tax system of Poland, public procurements, financing, education is made.

Keywords: circular economy, ecological technologies, smart specialization, enterprise competitiveness, sustainable development, ecological management system and audit.

Шлюсарчик Б., Лехвар М. Циркулярная экономика Польши. Рассмотрена необходимость обновления стратегии промышленной политики европейских стран, которая сочетает существующие и новые горизонтальные и отраслевые инициативы в комплексе. Сосредоточено внимание на национальных и региональных особенностях Польши, которая применяет новые экологические требования, связанные с внедрением циркулярной экономики, системы экологического менеджмента и аудита, пилотной программы проверки экологических технологий. Выделен термин «умная специализация», обозначающий новую исследовательскую

© Ślusarczyk B., Lechwar M., 2018

и инновационную политику, которая мотивирует предпринимателей участвовать в процессе закрытия производственных циклов на национальном уровне. Обоснована необходимость внедрения изменений в налоговой системе Польши, государственных закупках, финансировании, образовании.

Ключевые слова: циркулярная экономика, экологические технологии, умная специализация, конкурентоспособность предприятий, устойчивое развитие, система экологического менеджмента и аудита.

Background. A circular economy is an economy model in which products, materials and raw materials should remain in the economy for as long as possible and waste production should be minimized as much as possible. This new approach to the economy aims, among other things, to increase in the innovation of European entrepreneurs and increase their competitiveness in relation to entities from other parts of the world [1]. The European Commission in the document «Closing the Circulation – EU Action Plan on Circular Economy» in 2015 proposed to all European Union (EU) Member States to switch from the linear economy model (take, create, and dump) to the circular economy model allowing not only to avoid irreparable damage to the irrational use of resources possessed by the EU, but to increase the competitiveness and long-term development of the European economy by protecting enterprises against resource scarcity and unstable prices [2–3]. The European Commission welcomes the necessity of introducing a circular economy also due to the dependence of the European Union on imports from external rare markets, but essential raw materials that could be effectively recovered from waste [4].

Depletion of raw materials, increase in their prices and growing dependence on suppliers from other countries pose a serious threat to further economic development and a challenge in the context of environmental protection. That is why a comprehensive approach to products and services is so important. It is essential that at every stage of the life cycle, i.e. from the acquisition of raw material, through design, production, consumption, to waste management, the raw material efficiency should be taken into account, both in the context of energy and raw materials necessary for the production. Waste – if must be created – should be treated as secondary raw materials. All pre-waste activities at earlier stages of product or service life are to serve this purpose. The circular economy is a response to the challenges related to limited access to natural resources. In this new economic approach, the value of products and raw materials is retained as long as possible, while minimizing the amount of waste generated [5].

Analysis of recent research and publications about the circular economy basically indicates the significant and potential benefits for the economies of EU member states, including reduction of environmental degradation, waste reduction, optimal use of resources, increased energy

security, savings for business, as well as new jobs. The leading position is «Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition» [6]. It emphasizes, inter alia, that «eliminating waste from the industrial chain by ‘closing the loop’ promises production cost savings and less resource dependence. The benefits are not merely operational but also strategic; not merely for industry but also for users; and not merely a source of efficiency, but also a source of innovation and growth». On the other hand, studies carried out by E. Coats and D. Benton focus on the importance of activities in the field of circular economy for creating jobs and reducing structural unemployment [7].

The European Committee of the Regions’ opinion is equally positive when it writes that it «welcomes the efforts made by the Commission to strengthen the circular economy approach, based on respect for the value of products, materials and resources throughout the life cycle, create a sustainable, low-emission, technologically advanced, resource-efficient and efficient economy, which in the long term will offer competitive advantages and create jobs in Europe» [8].

Similar problems are considered in their works of P. Ghisellini, C. Cialani, S. Ulgiati, A. Tantau, M. Maassen, L. Fratila, V. Ranta, L. Aarikka-Stenroos, P. Ritala, S. Mäkinen, M. Charter [9–12].

The **aim** of the research was to indicate the essence of the circular economy and its potential consequences for competitiveness and long-term development of the European and Polish economy, emphasizing challenges facing the central and regional authorities and enterprises in this respect.

This study assumes that production (industry) and consumption play the main role as a factor of economic growth, employment and innovation in Europe and specific actions ensuring a competitive European and Polish economy at the current stage of development. Such an approach seems to be important due to the fact that European and global industry is undergoing a transformation, as well as an EU target set to increase the share of industry in GDP to about 20 % by 2020 from the current level of 15,1 %. The European industry is crucial for economic growth in Europe and for the economy of the Member States it accounts for 80 % of European exports. It is also essential for the internal market. Europe maintains the competitive advantage of its products and services with significant added value. In order to maintain it, it must maintain its activity, which determines the economic growth [13].

Materials and methods. The study uses a documentary method. The method of examining documents in its essence consists in the collection, selection, description and scientific interpretation of the facts contained. It is an analysis based on the separation and subsequent distribution and interpretation of the components of the real action process. The study of acquired documentary material allows determining the actual picture of specific events, facts and achievements [14]. The task of the documentary analysis was to provide information and present the content of the most important documents referring to the subject matter covered in the title,

omitting the critical and assessment elements. A discussing and structured analysis was applied due to the specificity of the topic, for which the most important elements of the content of legal documents are particularly important.

Results. Justifying the need to move to a circular economy, the weaknesses of the linear model functioning are indicated, i.e. [15]:

- economic and structural loss (waste) – material recycling and energy recovery from waste in the EU are able to capture only 5 percent of the initial value of raw materials,
- price risk – price changes of metals and agricultural products has been higher in the last decade than in any decade of the 20th century,
- risk of supplies shortage – imports of materials and natural resources in the EU exceed the export six-fold,
- degradation of natural systems – climate change, loss of biodiversity and natural capital, deterioration of soil condition.

A circular economy is an industrial system that is designed to regenerate. The point is that instead of disposing of products, before their value has been fully used, we should use and re-use them [16]. On December 2, 2015, the European Commission adopted the circular economy package including [17]:

- Closing the Circulation – the EU circular economy action plan, which emphasized the innovation of European economy in the context of the transition of EU to the economic model of circular economy;
- legislative part regarding proposals for amendments to the waste directives to lead to the implementation of waste management practices in all EU Member States.

It proposes activities supporting the circular economy at every stage of the value chain, i.e. from production to consumption, repair and regeneration, waste management and secondary raw materials that are re-introduced into the economy. The circular economy package lists five priority areas: plastics; food waste; critical raw materials [18]; wastes from construction and demolition; biomass and bio-products.

The circular economy package is an indication for economic operators that the EU uses various tools to modernize the economy, while creating new business opportunities and increasing the competitiveness. Dynamic actions aimed at changing the entire life cycle of products go beyond the current ones essentially focused on the withdrawal from production. The result of activities carried out in this area should be more and more innovative and effective ways of production and consumption [19].

In the above context, the renewed EU industrial policy strategy combining all existing and new horizontal and sectoral initiatives into a comprehensive industrial strategy is extremely important. The tasks faced by all entities were specified in it. Among the main new elements of this strategy, the issues of using Europe's leading position in a low-emission economy and the circular economy are raised [20]. The circular economy

concept must be at the center of any industrial policy to enable recovery, reuse or recycling with a view to a new product in the context of a sustainable environment [21]. The European Economic and Social Committee believe that the current industrial revolution is based, among others, on a dynamic change in consumer habits and breakthroughs in science and technology. This is accompanied by progress in digitization, circular economy, robotics and new production processes [22–23].

In December 2017, new activities for the circular economy were presented. The European Parliament, the Council and the Commission have reached an agreement on changes to the Waste Directives that are intended to allow the implementation of a circular economy. Directions of changes in EU regulations regarding waste, packaging waste as well as waste storage, including electrical and electronic waste, were developed.

Circular economy is challenges and implementation of EU assumptions in Poland. As underlined by the EU regulatory documents, the implementation of a circular economy will require a long-term commitment at all levels, from Member States to regions and cities to businesses and citizens [24].

In Poland since 2015, the following main priorities for the implementation of circular economy have been identified:

- innovation, strengthening the cooperation between industry and science sector, and, as a result, implementing innovative solutions in the economy;
- creating a European market for secondary raw materials, where their flow would be facilitated;
- ensuring the high-quality secondary raw materials, resulting from a sustainable production and consumption;
- development of the services sector.

The circular economy cycle is shown in *figure 1*.

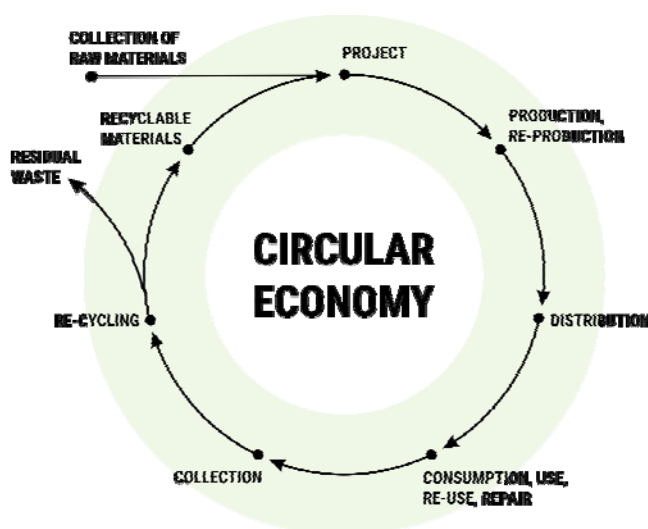


Figure 1. Circular economy

Source: adapted by the authors on the materials [25].

The purpose of the Polish document *Roadmap for transformation towards a circular economy* is the implementation of circular economy goals, but also determination of horizontal activities and separation of activity areas. Four basic ones were distinguished, i.e. «Sustainable industrial production», «Sustainable consumption», «Bio-economy» and «New business models». The operation of circular economy is shown in *figure 2*.

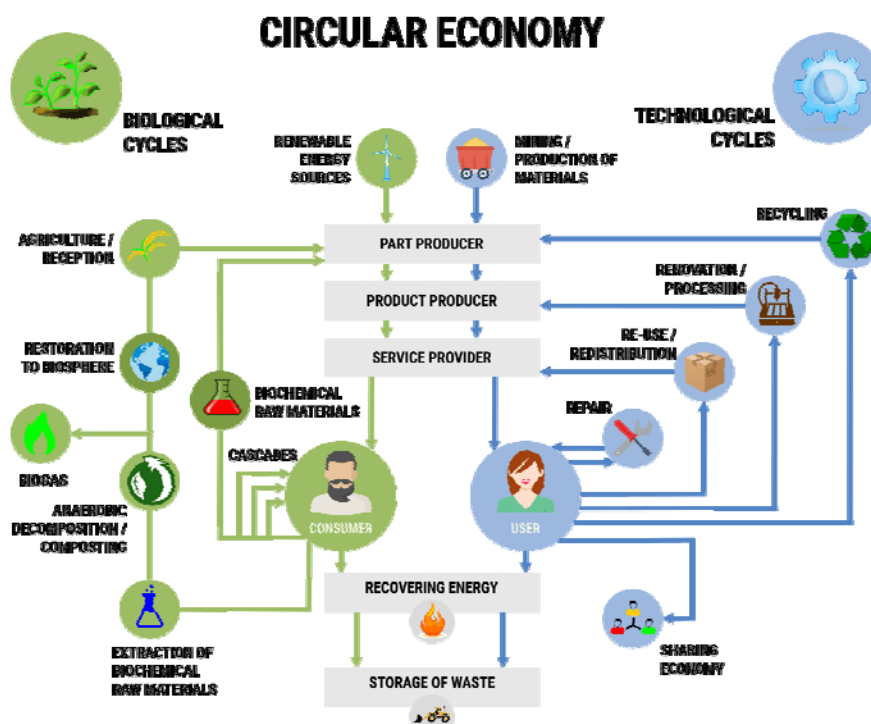


Figure 2. Functioning of circular economy [26]

The below presents the position of Poland on the implementation of the circular economy regarding the initiatives announced in 2015 and contained in the annex to the message Closing the Circulation. The analysis covers only the two most important elements of the economy management process, i.e. production and consumption. Content of the table excludes waste management, market of secondary raw materials and sectoral activities. And the document itself ignores the position of Poland regarding the critical raw materials, construction and demolition waste, biomass and materials of biological origin, innovations and investments.

Implementation of a circular economy in Poland [27]:

Production. Poland welcomed the new eco-project requirements related to the implementation of the circular economy (e.g. such as material efficiency, durability, reparability, recycling).

If the EC includes the circular economy program in the process of creating BREF reference documents (best available techniques), Poland as a member of the TGR participating in this process, will take into account the requirements of the program.

Indicated national activities included in the Program for the Coal Mining Industry are part of the concept of a circular economy. However, it should be pointed out that the work upon the abovementioned projects has not yet begun.

The initiative undertaken by the EC to create guidelines for the best applied practices in mining waste management is in line with the objectives of the circular economy. It should be noted that the publication of the

abovementioned guidelines may contribute to increasing the use of raw materials from waste as an alternative to raw materials obtained from primary resources. Poland takes active part in the above initiative.

At the EU level, during meeting of the Working Group on the Environment on October 3, 2017 in Brussels, Poland declared its support in the activities listed in the Commission's report on the review of the implementation of EMAS (EU Eco-Management and Audit Scheme) aimed at improving the added value of EMAS. Particularly important will be activities such as:

- creating, in cooperation with the Member States, new opportunities to use EMAS as a tool to reduce administrative burdens by applying regulatory waivers;

- preparation of activity directions of aimed at building a system of legislative and financial solutions supporting the implementation of the eco-management and audit system (EMAS) in organizations;

- ensuring the effective reporting channels between organizations and public authorities, so that the environmental performance and compliance, as confirmed in EMAS, can facilitate the implementation of other environmental policies;

- activities aimed at popularizing EMAS as an effective tool supporting the transition to the circular economy model;

- building a system of legislative and financial solutions supporting the implementation of the eco-management and audit system (EMAS) in organizations.

At present, the ETV pilot program (verification of environmental technologies) is being evaluated, in which Poland takes an active part. Poland assesses ETV as a very good tool supporting the implementation of eco-innovation, the only one in the world, the procedures of which have been standardized. Poland is of the opinion that the program should be continued as a full voluntary program at the EU level. Countries interested in establishing the national ETV programs or already having such programs should work together with the EC to coordinate these programs with the EU program, especially in the area of the publication of verification certificates. Regardless of the above, after the adoption of ISO 14034 as the national standard, the Ministry of National Economy will consider creating a national ETV program covering a wider technological scope than the pilot EC (including environmental technologies in agriculture or monitoring and soil cleaning).

Consumption. Directive 2005/29/EC does not provide for specific rules on unfair practices related to environmental protection, ecology. However, it provides a legal basis to ensure that entrepreneurs will not use unfair practices towards consumers. An unfair practice can be, for example, the entrepreneur stating that the product he offers has specific features

desirable from the point of view of environmental protection - in other words – it is organic, while in fact it does not have such characteristics. Such practice may mislead the consumer and is therefore prohibited. On the other hand, the Directive may «encourage» entrepreneurs to invest in the environmental performance of their products. It enables them to provide consumers with honest information about their products. Poland actively participated in the preparation of new EC guidelines on unfair practices.

The EU Ecolabel scheme established by EU regulation 66/2010 provides added value in the context of circular economy and EU policies for sustainable consumption and production. The following should be considered important:

- dissemination of knowledge about certain product groups by means of their promotion at trade fairs devoted to ecological issues,
- raising the ecological awareness through the publication of articles devoted to the EU eco-labeling program and selected groups of products and services,

In the case of establishing a method for labeling the environmental footprint of products for measuring and transmitting the information on the environment, Poland recognizes the risks associated with the dissemination of methodology for functioning of a single market due to the adopted method of environmental assessment in the scope of modeling electricity. Studies performed by IGSMiE PAN convince that if the same technologies are used by enterprises in different countries, their environmental assessment may be radically different due to the type of electricity used. Poland is against the application of methodology for comparative purposes between products manufactured in different EU countries when using national data on the energy mix. Poland proposes that the assessment should take into account only those elements, on which the producer has an influence (so-called direct factors). We also disagree with the thesis that entrepreneurs have an unlimited choice of electricity (taking into account its origin – coal, atom, renewable sources, etc.). In the case of copper and batteries, Poland abstained from voting (the EC partly took into account Poland's concerns, but there is still a threat associated with modeling of electricity, and it is still unclear what specific EC regulations will be created based on methodologies). In the case of feed, Poland voted in favor of the methodology.

In the opinion of Polish specialists, the circular economy has an increasing impact on technological innovation, energy mix or recycling. In the opinion of representatives of the Ministry of the Environment, transition to a circular economy is a major challenge in waste management for the coming years for the effective use of raw materials, including improving the potential of waste generated in terms of their recycling and preparation for the re-use. Representatives of the Ministry of Enterprise and Technology point to the real need for waste education among the public from an early

age as part of the existing education system. In turn, representatives of local government units point to the positive fact of implementing the assumptions of circular economy at the municipal level [28].

Smart specialization strategy is assumptions and directions in the context of circular economy. The smart specialization strategy is active entrepreneurial bottom-up discovery of new innovative sub-sectors of the regional economy, assessment of their potential and support of their development [29]. The identification and selection of smart specializations are of crucial importance in the strategy generation process, because they have a decisive impact on the manner of their implementation and efficiency of the resources use at the disposal of a given region, including funds from the European Union.

The term «smart specialization» means de facto a new generation of research and innovation policy that goes beyond classical investments in research and development (R&D) and general creation of innovation potential. It involves creating a vision of identifying the competitive advantage, setting strategic priorities and optimizing the discounting of resources defined within individual policies in order to maximize the knowledge-based degree (stage) of development of each region. The most important factor in the process of building the innovation strategies using smart specialization is entrepreneurial discovery of niches, in which the region may have an advantage in terms of research and innovation.

Strategy of smart specialization distinguishes from typical innovation strategies not only due to broadly understood material and non-material resources, but also includes research problems and qualifications issues, including in particular geographical distribution, population structure in the region, size and structure of demand, level of innovation achieved, and degree of waste management.

This approach to the smart specialization strategy is consistent and is an important element of the «circular economy» model. The implementation of this model aims to improve the level of innovativeness of enterprises operating on a regional and local scale in particular, and to increase their competitiveness in relation to entities in other regions. Implementation of the principles of circular economy requires enterprises to create new business models. In the *Roadmap...*, definition of the circular economy business model is the sum of resources and activities that simultaneously serve 1) providing values to the client and 2) «closing the circulation» [30]. In order to motivate entrepreneurs to participate in the process of closing the circulation, the following proposals for public administration activities were presented on a national scale [31]:

➤ Comprehensive analysis of the possibilities of introducing changes in the tax system, which would allow increasing the competitiveness of enterprises operating on the basis of circular economy business models. The effect of the above analysis should be regulatory changes that clearly indicate the financial viability of business activities, such as: re-use,

repair services, sharing (movables, real estate, production tools and transport), lending, value-added products (MF);

- Analysis of the possibility of introducing reporting and control allowances for entities applying environmental standards (e.g. EU Ecolabel, EMAS, ISO, etc.) (MŚ);

- Introducing changes to the public procurement law that would generate demand for products and services created as part of circular economy business models (UZP);

- Development of a systemic support tool for enterprises operating on the basis of circular economy business models, including elements of their financing, education and promotion (Green Inn project) (MPiT);

- Legislative changes aimed at the legal regulation of sharing the real estate and movable property, in particular with regard to the regular short-term rental of free housing and passenger transport (MPiT in cooperation with MF);

- Developing the concept of creating a nationwide multi-industry online platform enabling products to be rented and sharing products with low frequency of use (MPiT).

The essential elements of smart specialization strategy are: discounting general and especially specific resources of the region, building a competitive advantage through diversification based on a unique knowledge localized in the region and new combinations in the form of innovations based on local assets, as well as in cooperation with complementary entities from other regions.

The choice of specialization should be based on both quantitative and qualitative criteria. The main criteria for the selection of industries, sectors are [32]:

- key resources and capabilities (e.g. specialized workforce), especially their original combination (cross-sectoral);
- the diversification potential of these industries, sectors resulting from their cross-sectoral links and between knowledge fields;
- critical mass / critical potential in a given sector;
- international position of the region in global value chains in a given specialization.

Theories and research confirm the existence of benefits from specialization, based on local resources and inter-sectoral connections in the innovation process. They are indicated in many theories and concepts, among others in: innovative environment, innovative systems, new economic geography (NEG), or a learning region. They emphasize that the innovation of regions depends on local learning processes determined by the scope and quality of information, intensity of interaction, as well as long-term development trajectories and investments, especially in human capital and knowledge tailored to the region's innovation profile. Learning processes are localized and based on previous experience, because they are

closely related to human capital, interpersonal relationships networks, specialized labor markets and local management systems. The smart specialization strategy is based on theoretical results and is implemented into the economic practice, and its achievements depend on the effectiveness of their practical applications [33].

Undoubtedly, the emergence of these benefits will depend on the possibility of indicating, the possibility of supplementing the smart specializations – innovative niches – by the region. In Poland, examples of specific niches, namely for the Lubelskie and Podkarpackie province, can be given. The following smart specializations were selected in the Lublin province:

- key specializations: bio-economy (primary production, bio-resources processing, food production – agro-food, chemical, paper, furniture, cosmetics, pharmaceutical, energy sectors);

- supplementary specializations: mechanical and health care services (nutrition and dietetics, functional foods, chain of medical and biomedical products, food production chain, production of pharmaceuticals and probiotics);

- supporting specializations: IT and automation (computers, software, telecommunication services, internet services, machines and electrical devices, robotics);

- emerging specializations: low-emission energy (energy from RES, energy from fossil fuels, clean gas and coal technologies, CO₂ capture and storage, biofuel and biogas installations, hydrogen and fuel cells).

Whereas in the Podkarpackie province, the following smart specializations were indicated:

- key specializations: aviation and cosmonautics, quality of life (production and processing of the highest quality biological and health food, ecological and sustainable agriculture and processing, regional and traditional products, sustainable responsible tourism, health (clinics, sanatoriums, senior homes), eco-technology, renewable energy sources (dispersed energy, wind turbines, water turbines, solar panels, biomass boilers, geothermal energy, etc.), energy-efficient construction (passive, zero energy and plus energy houses, etc.), intelligent buildings;

- supporting specializations: IT and telecommunication, areas of activity that require intelligent support: mobility, climate and energy, sustainable tourism, health, food, nutrition, ICT [34].

Summing up, the future of selected voivodships (Lublin and Podkarpackie) and the entire economy is determined by the scope and intensity of the use of smart specializations and consistent implementation of the assumptions of circular economy model.

Conclusion. At the end of 2015, the European Commission adopted solutions that in the next years will «close the circulation» of the European

economy, while ensuring development of a sustainable, low-emission, resource-efficient and competitive economy.

The assumptions and objectives for the circular economy set by the European Commission and the European Parliament are expected to bring potential effect the European Union by 2030 – i.e. savings of 8 % of the annual turnover of enterprises operating in the EU, increase in employment in the waste management sector by 170,000 positions up to 2035, increase in competitiveness, acceleration of economic growth and innovation, securing the supply of raw materials and improving the natural environment (for example, in the area of the reuse and recycling of municipal waste, Member States have agreed to process 55 % of municipal waste by 2025, 60 % – by 2030, and 65 % – by 2035). The achievement of the expected results will require many efforts and activities not only in the regulatory, institutional, financial and educational areas, but also in the mentality sphere of the business world and the politics of each EU member state.

Furthermore, in order to implement (effectively) the circular economy, reliable information, data and adequate methodology for measuring the circular economy are necessary – works in this area are realized. For only two years, Poland has been preparing to create a circular economy. Currently, Poland is at the stage of constituting the final approach to the process of implementing the circular economy's assumptions in practice – inter alia in the field of waste management policy or producer responsibility for the full product life cycle. This is a complex process, because the circular economy is a very wide issue, covering many areas of social life and industries. Hence, the real economic, social and environmental effects of the circular economy and economic policy in this regard for enterprises and the economy will be visible only for a certain period of time.

Referring to the main purpose of the research, it should be pointed out that the review of literature for the European, national and regional level, highlighted the assumptions of circular economy and its potential consequences for competitiveness and long-term development of Polish economy. In addition, it presented challenges in this area for public administration and enterprises operating at regional and local level. In the course of research, it was recognized that the concept of smart specialization strategy implemented for years is an extremely important tool for intensifying and guaranteeing the achievement of circular economy assumptions.

In conclusion, it should be said that the circular economy is currently one of the most important solutions and challenges in building a competitive advantage and Europe and its individual economies. The methodology, adopted in the study, allowed (at this stage) for the preliminary analysis of the objectives and potential effects of the circular economy' concept for the EU economy and its member states.

REFERENCES

1. Gospodarka o obiegu zamkniętym – nowa koncepcja gospodarcza. Retrieved from <https://www.mpit.gov.pl/strony/zadania/reindustrializacja-gospodarki/zrownowazony-rozwoj-gospodarczy/gospodarka-o-obiegu-zamknietym/informacje-podstawowe>.
2. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym, Komisja Europejska, Bruksela, 2.12.2015, COM(2015) 614 final. Retrieved from http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0019.03/DOC_1&format=HTML&lang=PL&parentUrn=CELEX:52015DC0614.
3. Bachorz, M. Polska droga do gospodarki o obiegu zamkniętym opis sytuacji i rekomendacje. Instytutu Gospodarki o Obiegu Zamkniętym. Retrieved from www.portalsamorzadowy.pl/pliki-download/97853.html.
4. Ministerstwa Środowiska. Retrieved from <https://www.mos.gov.pl/kalendarz/szczegoly/news/gospodarka-obiegu-zamknietego-wkracza-na-wyzszy-poziom>.
5. Ministerstwie Przedsiębiorczości i Technologii. Retrieved from <https://www.mpit.gov.pl/strony/zadania/reindustrializacja-gospodarki/zrownowazony-rozwoj-gospodarczy/gospodarka-o-obiegu-zamknietym/zespol-do-spraw-gospodarki-o-obiegu-zamknietym>.
6. Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition, Ellen MacArthur Foundation. Retrieved from <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Ellen-MacArthur-Foundation-Towards-the-Circular-Economy-vol.1.pdf>.
7. Coats, E., & Benton, D. Unemployment and the circular economy in Europe a study of opportunities in Italy, Poland and Germany, Published by Green Alliance, December 2015.
8. Opinia Europejskiego Komitetu Regionów – Plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym (2017/C 088/16), 21.3.2017 PL Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 88/83. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AR1415&from=PL>.
9. Ghisellini, P., Cialani, C., & Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner production*, 114, 11-32.
10. Tantau, A., Maassen, M., & Fratila, L. (2018). Models for Analyzing the Dependencies between Indicators for a Circular Economy in the European Union. *Sustainability*, 10(7), 2141.
11. Ranta, V., Aarikka-Stenroos, L., Ritala, P., & Mäkinen, S. J. (2018). Exploring institutional drivers and barriers of the circular economy: a cross-regional comparison of China, the US, and Europe. *Resources, Conservation and Recycling*, 135, 70-82.
12. Charter, M. (Ed.). (2018). *Designing for the Circular Economy*. Rutledge. 424 p.
13. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego «Przyjęcie kompleksowego podejścia do polityki przemysłowej w UE – poprawa otoczenia biznesowego i wsparcie konkurencyjności przemysłu europejskiego» (opinia rozpoznawcza), (2018/C 197/02), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 8.6.2018, C 197/10, s. 1, 3, Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.197.01.0010.01.POL&toc=OJ:C:2018:197:TOC.
14. Apanowicz, J. Metodologia ogólna, Wydawnictwo Diecezji IVIplńskiej «BERNARDINUM», Gdynia 2002, pp. 68-69. Retrieved from <https://wsaib.pl/images/files/E-Publikacje/MO.pdf>.

15. Ku gospodarce o obiegu zamkniętym: biznesowe uzasadnienie przyspieszonej zmiany. Retrieved from <http://igoz.org/wp/wp-content/uploads/2017/07/PL-Towards-a-Circular-Economy-Business-Rationale-for-an-Accelerated-Transition-v.1.5.1.pdf>.
16. Wijkman, A., & Skånberg, K. (2016). Korzyści społeczne z gospodarki o obiegu zamkniętym. Wygrani pod względem miejsc pracy i klimatu w gospodarce opartej o energię odnawialną i wydajność surowcową. Studium odnoszące się do Czech i Polski. Raport z badania zamówionego przez Klub Rzymski ze wsparciem z Fundacji MAVA, s. 4. Retrieved from <https://www.clubofrome.org/wp-content/uploads/2016/10/Korzy%C5%9Bci-spo%C5%82eczne-z-gospodarki-o-obiegu-zamkni%C4%99tym.pdf>.
17. Access to European Union law. COM (2015) 614, COM (2015) 593, COM (2015) 594, COM (2015) 595 and COM (2015) 596. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016AE0042>.
18. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego I Komitetu Regionów w sprawie przeglądu wykazu surowców krytycznych dla UE i wdrażania inicjatywy na rzecz surowców. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52014DC0297>.
19. Commission Staff Working Document. Report on Critical Raw Materials and the Circular Economy, Brussels, 16.1.2018, SWD (2018) 36 final PART 1/3, s. 9. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/publications/report-critical-raw-materials-and-circular-economy_pl;http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6203_pl.htm.
20. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomicznospołecznego, Komitetu Regionów I Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Inwestowanie w inteligentny, innowacyjny i zrównoważony przemysł. Odnowiona strategia dotycząca polityki przemysłowej UE, Bruksela, dnia 13.9.2017 r. COM(2017) 479 final, s. 11. Retrieved from <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc55f6a9516015f6d27aaaf0048.do>; https://ec.europa.eu/poland/news/170918_soteu_industry_pl;
21. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego «Przyjęcie kompleksowego podejścia do polityki przemysłowej w UE – poprawa otoczenia biznesowego i wsparcie konkurencyjności przemysłu europejskiego» (opinia rozpoznawcza), (2018/C 197/02), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 8.6.2018, C 197/10, p. 4. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.197.01.0010.01.POL&toc=OJ:C:2018:197:TOC.
22. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego «Przyjęcie kompleksowego podejścia do polityki przemysłowej w UE – poprawa otoczenia biznesowego i wsparcie konkurencyjności przemysłu europejskiego» (opinia rozpoznawcza), (2018/C 197/02), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 8.6.2018, C 197/10, p. 4. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.197.01.0010.01.POL&toc=OJ:C:2018:197:TOC.
23. Bachorz, M. Polska droga do gospodarki o obiegu zamkniętym. Opis sytuacji i rekomendacje, Instytut Gospodarki o Obiegu Zamkniętym, p. 22, http://igoz.org/wp/wp-content/uploads/2017/04/Polska_droga_do_GOZ_IGOZ.pdf.
24. Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym. Komunikat komisji do parlamentu europejskiego, rady, europejskiego komitetu ekonomiczno-społecznego i komitetu regionów. COM(2015) 614 final. Bruksela, dnia 2.12.2015. Retrieved from http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0019.03/DOC_1&format=HTML&lang=PL&parentUrn=CELEX:52015DC0614.

25. Mapa drogowa transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym. Projekt z dnia 12 stycznia 2018 r. Retrieved from <https://miir.bip.gov.pl/projekty-zarzadzen-i-uchwal/projekt-mapy-drogowej-transformacji-w-kierunku-goz.html>.
26. Mapa drogowa transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym. Projekt z dnia 12 stycznia 2018 r., p. 5. Retrieved from <https://miir.bip.gov.pl/projekty-zarzadzen-i-uchwal/projekt-mapy-drogowej-transformacji-w-kierunku-goz.html>.
27. Dokument podsumowujący 2 lata wdrażania europejskich inicjatyw dotyczących gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ), Komitet ds. Europejskich Rady Ministrów, Warszawa, May 2018. Retrieved from <https://www.mpit.gov.pl/strony/zadania/zrownowazony-rozwoj/gospodarka-o-obiegu-zamknietym/2-lata-wdrazania-gospodarki-o-obiegu-zamknietym>.
28. Gospodarka obiegu zamkniętego wkracza na wyższy poziom. Retrieved from <https://www.mos.gov.pl/kalendarz/szczegoly/news/gospodarka-obiegu-zamknietego-wkracza-na-wyzszy-poziom>.
29. Miller, M. (2013). Smart Specialisations – wyzwania regionów w nowej perspektywie finansowej, Konferencja WUP Szczecin nt. Inwestycja w wiedzę motorem rozwoju innowacyjności w regionie, II edition, Ustronie Morskie, 2-3. XII 2013.
30. Gospodarka obiegu zamkniętego. Retrieved from https://biurokarier.uph.edu.pl/images/bk_2017/konkurs_stena/Gospodarka_obiegu_zamknietego.pdf
31. Mapa drogowa transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym. Projekt z dnia 12 stycznia 2018 r., s. 25, 27. Retrieved from <https://miir.bip.gov.pl/projekty-zarzadzen-i-uchwal/projekt-mapy-drogowej-transformacji-w-kierunku-goz.html>.
32. EC JRC (2012), Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specializations (RIS3), Smart Specialization Platform.
33. Campagni, R., & Capello, R. (2013). Regional Innovation Patterns and the EU Regional Policy Reform: Toward Smart Innovation Policies and Change, vol. 44, issue 2, pp. 355-389, June 2013.
34. Based on information from regions on the state of work on regional strategies in the field of smart specializations, March 2013, and on the basis of the Regional Innovation Strategy of the Podkarpackie Voivodship for 2014-2020 for smart specialization, Rzeszow 2015.

Articles submitted to editor office of 28.11.2018.

Шлюсарчик Б., Лехвар М. Циркулярна економіка Польщі.

Постановка проблеми. Європейська Комісія в документі "Закриття циркуляції – План дій ЄС з циркулярної економіки" у 2015 р. запропонувала всім державам-членам Європейського Союзу перейти від моделі лінійної економіки до економіки замкненого циклу, в якій продукти, матеріали та сировина залишаються у виробничому процесі якомога довше, а обсяг відходів має бути зведений до мінімуму, що дасть змогу уникнути непоправної шкоди від ірраціонального використання природних ресурсів та підвищити конкурентоспроможність і довгостроковий розвиток європейської економіки. Виснаження сировинних ресурсів, підвищення їх вартості та зростаюча залежність від постачальників з інших країн становлять серйозну загрозу економічному розвитку європейських країн та актуалізують для науковців проблеми комплексного підходу дослідження організації виробничих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо проблем циркулярної економіки свідчить, що питання вивчається в частині зменшення деградації довкілля, скорочення виробничих відходів, оптимального використання сировинних

ресурсів, підвищення енергетичної безпеки, економії для бізнесу, а також збільшення робочих місць.

Мета дослідження – визначення сутності економіки замкненого циклу та її потенційні можливості для підвищення конкурентоспроможності європейських і польських виробників шляхом аналізу проблем, з якими стикаються центральна та регіональна влада.

Матеріали та методи. У дослідженні використано метод аналізу документального матеріалу для визначення реальної картини конкретних подій, фактів та досягнень, надання найбільш важливої інформації.

Результати дослідження. Розглянуто необхідність оновлення стратегії промислової політики європейських країн, що поєднує існуючі та нові горизонтальні й галузеві ініціативи у комплексі. Зосереджено увагу на національних та регіональних особливостях Польщі, що застосовує циркулярну економіку, систему екологічного менеджменту та аудиту, пілотну програму перевірки екологічних технологій. Виокремлено термін «розумна спеціалізація», яким позначено нову дослідницьку та інноваційну політику, що вмотивовує підприємців брати участь у закритті виробничих циклів на національному рівні. Обґрунтовано необхідність впровадження змін у податковій системі Польщі, державних закупівлях, фінансуванні, освіті.

Висновки. Наприкінці 2015 р. Європейська Комісія ухвалила рішення, спрямовані на формування найближчими роками європейської економіки закритого циклу, одночасно забезпечуючи її розвиток як сталої, екологічної та конкурентоспроможної. Очікується, що це підвищить конкурентоспроможність підприємств, прискорить їх економічне зростання, забезпечить постачання сировини та поліпшить природне середовище. Досягнення очікуваних результатів вимагатиме значних зусиль не лише в регуляторній, інституційній, фінансовій та освітній галузях, а також перетворень у ментальності ділового світу та політичних якостях кожної держави-члена ЄС. Лише два роки Польща готувалася до створення такого типу економіки і наразі перебуває на стадії формування остаточного підходу до впровадження її умов на практиці. Це складний процес, оскільки циркулярна економіка охоплює багато сфер суспільного життя та виробництва. Отже, оцінити реальні економічні, соціальні та екологічні наслідки її розбудови можна лише за певний період часу.

Ключові слова: циркулярна економіка, екологічні технології, розумна спеціалізація, конкурентоспроможність підприємств, сталий розвиток, система екологічного менеджменту та аудиту.

МЕЛЬНИК Тетяна

E-mail: melniknteu998@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3839-6018

д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ГЕНЕРАЛОВ Олександр

E-mail: mignarodnaeconomica@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9191-7871

к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

Ф'ЮЧЕРСНИЙ КОНТРАКТ: ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узагальнено класифікаційні ознаки видів валютних ризиків, проаналізовано рівень впливу фундаментальних факторів для аналізу динаміки валютного курсу. Визначено переваги і недоліки форвардних та ф'ючерсних контрактів та основні проблеми розвитку похідних фінансових інструментів мінімізації валютних ризиків в Україні.

Ключові слова: валютний ризик, валютний курс, фінансові витрати, методи прогнозування, ф'ючерсні операції, форвардний контракт.

Мельник Т., Генералов А. Фьючерсный контракт: инструмент минимизации валютных рисков внешнеэкономической деятельности. Обобщены классификационные признаки видов рисков, проанализирован уровень влияния фундаментальных факторов для анализа динамики валютного курса. Определены преимущества и недостатки форвардных и фьючерсных контрактов и основные проблемы развития производных финансовых инструментов минимизации валютных рисков в Украине.

Ключевые слова: валютный риск, валютный курс, финансовые издержки, методы прогнозирования, фьючерсные операции, форвардный контракт.

Постановка проблеми. Глобальна турбулентність фінансового ринку та міжнародна нестабільність розвитку світового господарства спричиняють фінансові ризики. Одним з таких, притаманних зовнішньоекономічній діяльності, є валютний ризик, який виникає внаслідок коливань валютного курсу. Для України, що характеризується надмірною відкритістю та перманентною девальвацією гривні до долара США та євро, проблема мінімізації валютних ризиків набуває особливої актуальності. Наразі перед підприємствами постають завдання виявлення належного співвідношення вартості валют і фінансових результатів здійснення операцій зовнішньоекономічної діяльності, тобто розроблення системи мінімізації валютних ризиків, яка б враховувала фактори зміни валютних курсів, запобігала не тільки фінансовим втратам, але й виявляла передумови, що сприятимуть отриманню вигод для розвитку

підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності. У світовій економіці для мінімізації ризиків ефективно застосовуються різні методи управління, серед яких важливе місце посідають методи хеджування ризиків з використанням похідних фінансових інструментів, зокрема ф'ючерсних контрактів. В Україні механізм використання цього інструменту розвинений недостатньо, і суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності ставляться до нього з непевністю.

Таким чином, дослідження переваг ф'ючерсних контрактів як інструментів мінімізації ризиків у зовнішньоекономічній діяльності (ЗЕД) та проблем їх впровадження в українську практику господарювання є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема управління валютними ризиками на вітчизняних підприємствах – суб'єктах зовнішньоекономічної діяльності присвячено наукові дослідження І. І. Вербіцької [1], Н. Є. Свідерської [2], А. А. Мазаракі [3], О. М. Колодієва та О. В. Коцюби [4], О. М. Пахненка, Н. А. Глибокої, Є. О. Черненка [5], В. В. Ксендзук [6] та ін.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС сприяє зростанню експортно-імпорتنих операцій, що обумовлює збільшення розрахунків в іноземній валюті, проте питання досягнення позитивних ефектів управління валютними ризиками в умовах посилення процесів євроінтеграції з використанням ф'ючерсних контрактів висвітлено недостатньо.

Метою статті є аналіз впливу фундаментальних факторів на динаміку валютного курсу та виявлення проблем і перспектив розвитку похідних фінансових інструментів як засобів мінімізації валютних ризиків.

Матеріали та методи. Інформаційну базу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців, статистичні дані Державної митної служби України, Національного банку України. Застосовано методи системного узагальнення, якісного та кількісного аналізу, порівняння, групувань.

Результати дослідження. У науковій літературі значна кількість досліджень присвячена аналізу валютного ризику, проте донині цей термін законодавчо не задекларований. Науковці трактують його по-різному, але усі дослідники доходять висновку, що джерелом ризиків є невизначеність курсу, що призводить до втрат через зміни курсу при здійсненні зовнішньоторговельних операцій. Якщо ціна при укладанні контракту зазначається в іноземній валюті, то при підвищенні її курсу імпортер зазнає збитків, а експортер – при його зниженні. У будь-якому разі прибутки в національних грошових одиницях менші від тих, які експортер чи імпортер розраховували отримати в момент підписання контракту. Крім того, ймовірність ризику зростає за умов гнучкого курсоутворення. Відсутня також узагальнена класифікація валютних ризиків. Науковці Х. Стюарт та Р. Кіт запропонували класифікувати їх, як: операційні, трансляційні, економічні [7, с. 25].

Операційний валютний ризик виникає при торговельних операціях та інвестиційних потоках і несе загрозу фінансових втрат за укладеним

контрактом через безпосередній вплив змін обмінного курсу на очікувані потоки коштів. Кожне підприємство схильне до операційних валютних ризиків, оскільки усім операціям з іноземною валютою притаманні загроза збитків або шанс отримати прибуток завдяки курсовій різниці. Будь-яка зі сторін угоди може мати виграш або бути у програші. Все залежатиме від обраного методу управління ризиками. Окремі дослідники виділяють прихований операційний валютний ризик, який виникає за умов, що закордонна дочірня компанія схильна до ризиків. Наприклад, українська компанія експортує продукцію до Молдови. Зміна валютного курсу молдавського лея стосовно гривні може спричинити збитки для дочірньої компанії, що, у свою чергу, зумовить скорочення надходжень до материнської компанії.

Трансляційний (бухгалтерський) валютний ризик виникає у результаті конверсії показників звіту про фінансові результати валютних операцій у національну валюту через невідповідність між активами і пасивами, вираженими у валютах різних країн. Цим ризиком неможливо управляти, оскільки він залежить від правил реєстрації та конверсії валютних угод в національну валюту підприємства.

Сутність економічного валютного ризику полягає в тому, що зменшення виручки чи можливість збільшення прибутку залежить від змін валютного курсу. Цей ризик має довгостроковий характер і виникає через те, що підприємство здійснює витрати в одній валюті, а отримує доходи в іншій. Економічний валютний ризик поділяється на два види: прямий – зменшення прибутку по майбутніх операціях і побічний – втрата певної частини цінової конкуренції порівняно із закордонними виробниками. Особливо небезпечний цей ризик для підприємств країн зі слабкою національною валютою [6, с. 145].

Для нівелювання ризику необхідно спрогнозувати динаміку курсу валют, на підставі чого виявити спрямованість існуючої курсової тенденції (рис. 1).



Рис. 1. Динаміка курсу гривні до долара США, 2014 р. – третій квартал 2018 р.

Джерело: побудовано за даними НБУ [8].

Крива графіка свідчить про наявність тенденції до підвищення, а отже, необхідно оцінити передбачувані кількісні співвідношення національної валюти і валюти іноземного контрагента.

Прогнозування відбувається під впливом численних факторів: регуляторних, фундаментальних. При цьому значну роль відіграє психологічний фактор, джерелом якого є так звані «новини», судження агентів впливу, політичні заяви (рис. 2).



Рис. 2. Схема факторного впливу на валютний курс

Джерело: побудовано авторами за даними [1, 2, 9].

Валютний курс та його фактори впливу мають взаємозалежне співвідношення. Для визначення позицій прогнозу курсу валюти слід фундаментально проаналізувати ключові макроекономічні показники (табл. 1).

Відповідно, для суб'єктів ЗЕД зростає невизначеність щодо їх фінансових результатів при конвертації іноземної валюти в національну, а також при розрахунках із закордонними контрагентами. Тому надзвичайно важливим завданням для підприємств є розроблення оптимальної стратегії управління валютними ризиками для їх мінімізації.

Світова практика управління валютними ризиками свідчить, що найпоширенішим методом мінімізації ризиків є їх передання. Інструменти цього методу поділяються на дві групи: базові або внутрішні та похідні або зовнішні. Внутрішні інструменти реалізуються через спеціальні застереження, маневрування термінами платежів і надходжень, номінація виручки у зручній валюті та ін. До зовнішніх належать похідні фінансові інструменти – валютні деривативи.

Динаміка фундаментальних факторів та курсу валют

Фактор	Стан показника	Курс валюти
Дефіцит торговельного балансу	Зростання	Зниження
Дефіцит платіжного балансу		
Індекс інфляції		Зростання
Офіційні облікові ставки		
Валовий національний продукт		
Розмір роздрібних продажів		
Розмір замовлень		
Продуктивність в економіці		
Індекс виробничих цін		Зниження
Індекс промислового виробництва		
Форвардні курси валют	Залежить від кон'юнктури ринку	
Ф'ючерсні курси валют		
Ефективний обмінний курс		

Джерело: узагальнено авторами за [10].

Деривативи – це контракти, які укладаються для перерозподілу фінансових ризиків і передбачають попередню фіксацію умов проведення у майбутньому певних операцій. При цьому основні функції строкових угод – це прогнозування ціни або курсу на визначений строк чи дату у майбутньому, що дає змогу покупцеві та продавцеві протягом визначеного терміну застрахуватись від ризику зміни курсу базового активу (валюти). Деривативи дозволяють торгувати базовими активами навіть за високого рівня ринкових ризиків. Корпоративні та фінансові інвестори використовують похідні інструменти для захисту від змін на ціни комплектуючих, матеріалів, валютних курсів, відсоткових ставок тощо [10, с. 38]. За даними Міжнародної асоціації свопів та деривативів (*The International Swaps and Derivatives Association, ISDA*), 92 % з 500 найбільших компаній у світі застосовують похідні фінансові інструменти. У світовій практиці використовують різні види похідних валютних інструментів, проте найбільш поширеними є позабіржові – це своп, валютний форвард та біржовий похідний фінансовий інструмент – валютний ф'ючерс, на четвертому місці – опціони, які є доволі складними і надають покупцеві тільки право на виконання операції, а не зобов'язання. Основні переваги використання деривативів для мінімізації ризиків:

- підприємство не має потреби створювати резервні фонди для покриття можливих збитків від змін валютного курсу;
- навіть невеликі підприємства та приватні інвестори мають можливість передання валютних ризиків;
- моніторинг цін та обсягів торгів деривативами сприяє розробленню оптимальної стратегії мінімізації ризиків [5, с. 64].

Форвардний контракт – це угода між двома сторонами про майбутню поставку певного активу (валюти) на певних умовах у визначений час у майбутньому, яка зазвичай супроводжується фізичним обміном валюти. Його умови містять предмет і якість контракту, розмір контракту, договірну ціну контракту, термін і місце поставки, а особливостями є:

- обов'язковий характер виконання;
- урахування конкретних вимог клієнта;
- відсутність обов'язкової звітності.

Головна перевага цього виду деривативу – фіксація ціни на майбутню дату, коли зміна ціни до розрахункового дня у будь-який бік не дає контрагентам можливості розірвати договір.

Ф'ючерсний контракт – це стандартизована біржова угода, якою засвідчуються зобов'язання особи обміняти одну валюту на іншу у визначений угодою час та визначених умовах у майбутньому. Основна особливість цього виду похідного інструменту в біржовому обігу полягає в тому, що сторони в операції знеособлені. Угода укладається і продавцем, і покупцем з Розрахунковою палатою біржі (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика форвардного і ф'ючерсного контрактів

Умова контракту	Тип контракту	
	форвардний	ф'ючерсний
Мета операції	Придбання реального активу	Отримання прибутку за рахунок зміни ціни
Сторони угоди	Покупець/продавець	Знеособлені, угода укладається і продавцем, і покупцем з Розрахунковою палатою
Зобов'язання	Угода не передбачає переуступку	Передбачає переуступку
	Невиконання зобов'язань у визначений строк тягне за собою штраф	Дострокове виконання зобов'язань можливе
Місце укладання контракту	Будь-яке	Лише біржа
Гарантії	Відсутні	Гарантії біржі та Розрахункової палати
Розмір постачання	Узгоджений сторонами	Встановлений біржею
Розмір застави	Застава відсутня	Залежно від ризику – 2–30 %
Ціна товару	Визначається сторонами	Визначається у процесі відкритих торгів
Ризик	Усі види ризиків	Мінімальний або відсутній
Метод торгівлі	Укладання угоди	Відкритий публічний торг
Умови контракту	За домовленістю сторін	Стандартизовані (вид товару, споживча вартість, розміри партії, умови і термін поставки, форма платежу)
Спосіб виконання	Платіж готівкою проти 100-відсоткової поставки	Поставка 1–2 %, ліквідація через зворотну операцію (офсет), платіж готівкою
Розрахунки за контрактом	Наприкінці терміну дії контракту	Щодня
Регулювання	Процес слабкорегульований	Регулюється державою та біржею
Ліквідність	Обмежена	Висока, але залежить від виду біржового активу

Джерело: розроблено авторами на підставі [5, 10, 11].

Переваги ф'ючерсного контракту – це мінімальний або відсутній ризик, гарантії біржі та Розрахункової палати, можливість переуступки, щоденне котирування, що дає змогу визначити домовленості учасників ринку щодо майбутньої ціни, висока ліквідність.

Ф'ючерсний ринок має багатовікову історію свого розвитку. Нині в економічно розвинених країнах ф'ючерсні контракти виконують ряд функцій, що сприяють розвитку економіки держав, забезпечуючи цінове прогнозування і передбачуваність розвитку товарних і фінансових ринків, та є ефективним механізмом мінімізації валютних ризиків.

Досвід економічно розвинених країн свідчить, що ф'ючерсні ринки максимально наближені до досконалої конкуренції. Присутність на цьому ринку великої кількості продавців і покупців унеможливило деструктивний вплив з боку одного конкретного трейдера. Важливою особливістю ф'ючерсних ринків є те, що вони є місцем обміну інформацією, яка завдяки системам електронної торгівлі розповсюджується цілодобово, і суб'єкти ЗЕД отримують можливість оперативно реагувати на волатильність іноземної валюти [11, с. 14–15]. А. Прудко зазначає: «...що ф'ючерсні контракти зробили справжню революцію в торгівлі» і нині розвиваються відповідно до вимог постіндустріальної економіки [12, с. 94].

Результати дослідження функціонування та використання ф'ючерсних контрактів для мінімізації валютних ризиків в Україні свідчать, що розвиток ринку похідних інструментів знаходиться на низькому рівні і характеризується спадною тенденцією. На думку багатьох науковців, яку поділяємо і ми, уже перші українські біржі мали суттєві відмінності порівняно з біржами США та Європи. Низький рівень біржової техніки, функції представництва інтересів купців, а не торговельних палат, неоднозначне ставлення до бірж (переважна більшість людей вважали, що порядній людині на біржі робити нічого) гальмували розвиток біржового ринку. Але головна причина уповільненого розвитку українського фондового ринку – це те, що до 1913 р. ф'ючерсні операції на фондових ринках заборонялись, а наприкінці 1930 р. усі біржі було ліквідовано.

Відродження бірж в Україні відбулося після отримання нею незалежності. У 1992 р. зареєстровано 87 бірж, а у 2000 р. їх налічувалося 365. Проте і на цьому етапі функції українських бірж відрізнялись від світових. Засновники бірж не ставили перед собою цілі і завдання забезпечити максимальну мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і перерозподіл для формування ринкових цін на сировину, капітали, валюту, що сприяло б мінімізації валютних ризиків у сфері господарювання суб'єктів ЗЕД. На українських біржах торгували невеликими партіями товарів, що у світовій практиці не є об'єктами біржової торгівлі [12 с. 94–95].

Деякі біржі робили спроби торгувати ф'ючерсними контрактами і нині провідні біржі намагаються запровадити цей похідний фінансовий інструмент для мінімізації валютних ризиків, але слід відзначити, що

торги відбуваються мляво. Майже усі ф'ючерсні контракти укладаються на ПАТ «Українська біржа», яка є лідером українського біржового ринку.

За підсумками діяльності біржі у 2017 р., загальний обсяг торгів становив понад 13 млрд грн (рис. 3).

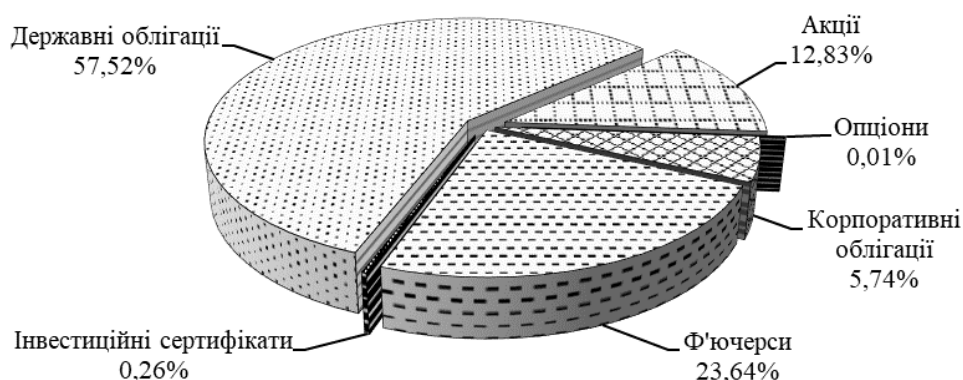


Рис. 3. Структура торгів ПАТ «Українська біржа», 2017 р.

Джерело: побудовано авторами на підставі [13].

Дослідження нормативно-законодавчих актів, наукової літератури з цих питань виявило проблеми активізації укладання ф'ючерсних контрактів та використання інших деривативів. Основні з них – низька ліквідність фондового ринку України, відсутність чіткої законодавчої бази, неузгодженість підходів до регулювання діяльності організаторів торгівлі та правил проведення торгів, відсутність гарантій виконання ф'ючерсних контрактів, розбіжності в термінології, невідповідність законодавства України законодавству ЄС та ін.

Для розв'язання виявлених проблем потрібно внести зміни до основних законів та кодексів України з метою створення правового поля та врегулювання відносин, що пов'язані з похідними фінансовими інструментами, зокрема ф'ючерсними контрактами. Зважаючи на прагнення України інтегруватися до ЄС, існує нагальна потреба у розробленні нормативних актів з урахуванням рекомендацій Міжнародної асоціації свопів і деривативів, Директиви *The Markets in Financial Instruments Directive I* та II Європейського Парламенту та Ради від 15.05.2014 № 2014 про ринки фінансових інструментів.

Запропоновані заходи сприятимуть створенню належної інфраструктури ф'ючерсного біржового ринку, що дасть змогу ефективно прогнозувати зміни валютного курсу, уможливить мінімізацію валютних ризиків, підвищить кредитоспроможність підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, стимулюватиме економічний поступ країни загалом.

Висновки. Український ринок в умовах глобалізації, підсилення інтеграційних процесів та лібералізації зовнішньої торгівлі стає все більш відкритим до впливу волатильності іноземних валют, що підвищує рівень валютних ризиків для суб'єктів ЗЕД, а отже, потребує використання дієвих інструментів їх мінімізації. У практиці високорозвинених країн з цією метою ефективно використовуються похідні фінансові інструменти, зокрема валютні ф'ючерси, ринок яких добре розвинений і багатофункціональний. Правила бірж сприяють розвитку досконалої конкуренції.

Використання похідних фінансових інструментів на ринку України для мінімізації валютних ризиків знаходиться на вкрай низькому рівні та характеризується нерозвиненістю основних видів деривативів, які користуються популярністю на світовому ринку. Розширення міжнародної співпраці України, зростання експортно-імпорتنних операцій в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі та переходу до гнучкого курсоутворення збільшують ймовірність виникнення різноманітних ризиків у зовнішньоекономічній діяльності, що актуалізує проблеми розвитку та використання валютних ф'ючерсів для їх мінімізації. Для розв'язання проблем, що перешкоджають ефективному використанню валютних ф'ючерсів підприємствами-суб'єктами ЗЕД, необхідно створити узгоджену нормативно-правову базу випуску, обігу і погашення цінних паперів з чіткою термінологією та визначенням гарантій виконання ф'ючерсних угод з урахуванням положень законодавства Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербіцька І. І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 5. С. 287.
2. Свідерська А. В. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами. Хмельницький, 2016. 175 с.
3. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Генералов О. В. Управління ризиками в зовнішньоекономічній діяльності. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 312 с.
4. Колодзів О. М., Коцюба О. В. Аналіз перспектив розвитку ринку деривативів в Україні. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 242–248.
5. Пахненко О. М., Глибока Н. А., Черненко Є. О. Валютні деривативи як інструменти хеджування валютних ризиків в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. № 10. С. 62–68.
6. Ксендзук В. В. Методи Управління валютними ризиками у зовнішній торгівлі. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2016. № 1. С. 142–150.
7. Hughes S., Redhead K. (1988). *Financial Risk Management*. Gower: Gower Publishing Ltd, 257 p.
8. Національний банк України: офіційний сайт. URL : <https://bank.gov.ua>.
9. Вітлінський В. В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності: Київ: Центр навч. л-ри, 2008. 437 с.
10. Антонов С., Шишков С. Організація обігу валютних деривативів в Україні: питання теорії і практики. *Ринок цінних паперів України*. 2009. № 5–6. С. 37–56.

11. Сич Є. М., Ільчук В. П., Гавриленко Н. І. Ринок фінансових послуг. Київ: Центр учбов. л-ри, 2012. 428 с.
12. Прудко А. Становлення та розвиток ринку ф'ючерсних контрактів у світовій практиці та в Україні. *Наукові записки*. 2006. Т. 53. С. 93–96.
13. Підсумки торгів на ПАТ «Українська біржа» за 2017 р. URL : <http://www.ux.ua/a8801/?nt=304>.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018.

Melnyk T., Generalov O. Futures contract: minimizing tool of currency risks for foreign economic activity.

Background.. One of the financial risks inherent in foreign economic activity is currency risk, which arises as a result of exchange rate fluctuations. For Ukraine, which is characterized by excessive openness and permanent devaluation of the hryvnia to the US dollar and the euro, the problem of currency risk minimization becomes particularly relevant.

Analysis of recent researches and publications. The problem of managing currency risks at domestic enterprises - subjects of foreign economic activity are studied by Ukrainian researchers, because the Association Agreement between Ukraine and the EU promotes the growth of export-import operations, which leads to an increase in settlements in foreign currency. However, the issue of achieving positive effects of currency risk management in terms of strengthening the processes of European integration using futures contracts is not sufficiently highlighted.

The **aim** of the article is the analysis of the influence of fundamental factors on the dynamics of the exchange rate and the identification of problems and prospects for the development of derivative financial tools as a means of minimizing currency risks.

Materials and methods. The works of domestic and foreign scientists, statistics of the State Customs Service of Ukraine, and the National Bank of Ukraine are used. Methods of system generalization, qualitative and quantitative analysis, comparison, grouping are applied.

Results. The source of currency risk is the uncertainty of the exchange rate, which leads to currency losses due to changes in the exchange rate of foreign currency in relation to the national in the implementation of foreign trade operations. World currency exchange risk management uses derivative financial instruments, both non-exchange, and exchange-forward and futures contracts. The development of the derivative tools market in Ukraine is low and characterized by a declining trend. The problems that impede the use of futures in the Ukrainian market are identified – the imperfection of the regulatory framework, the divergence in terminology, the lack of common approaches to the regulation of the stock exchanges, and the non-compliance of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union. To resolve them, it is proposed to make changes to the basic normative acts of Ukraine in order to create the legal field and settlement of relations associated with derivative financial tools, in particular futures contracts.

Conclusion. Expansion of international cooperation of Ukraine, growth of export-import operations in the terms of foreign trade liberalization and transition to a flexible exchange rate formation increase the probability of occurrence of various risks in foreign economic activity, which actualizes problems of development and use of currency futures to minimize them. For the effective use of currency futures by enterprises – entities of foreign economic activity it is necessary to create a coherent legal and regulatory framework for the issuance, circulation and redemption of securities with clear terminology and the definition of guarantees for the implementation of futures contracts, taking into account the provisions of the legislation of the European Union.

Keywords: currency risk, exchange rate, financial expenses, forecasting methods, futures operations, forward contract.

REFERENCES

1. Verbic'ka, I. I. (2013). Ryzhkyk – menedzhment yak suchasna systema upravlinnja ryzhkykamy pidprijemnych struktur [Risk – management as a modern risk management system for business structures]. *Stalyj rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy*, 5, 287 [in Ukrainian].
2. Sviders'ka, A. V. (2016). Upravlinnja ryzhkykamy zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti pidprijemstva [Risks management of enterprise foreign economic activity]. *Candidate's thesis*. Hmel'nyc'kyj [in Ukrainian].
3. Mazaraki, A. A., Mel'nyk, T. M., & Generalov, O.V. (2018). *Upravlinnja ryzhkykamy v zovnishn'oekonomichnij dijal'nosti [Risk management in foreign economic activity]*. Kyi'v: Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].
4. Kolodzijev O. M., & Kocjuba O. V. (2016). Analiz perspektyv rozvytku rynku deryvatyviv v Ukrai'ni [Analysis of prospects of the derivatives market development in Ukraine]. *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, 1, 242-248 [in Ukrainian].
5. Pahnenko, O. M., Glyboka, N. A., & Chernenko, Je. O. (2017). Valjutni deryvatyvy jak instrumenty hedzhuvannja valjutnyh ryzhkykiv v Ukrai'ni [Currency derivatives as tools for hedging currency risks in Ukraine]. *Groschi, finansy i kredyt – Money, finance and credit*, 10, 62-68 [in Ukrainian].
6. Ksendzuk, V. V. (2016). Metody Upravlinnja valjutnyh ryzhkykamy u zovnishnij torgivli [Methods of managing currency risks in foreign trade]. *Visnyk Zhytomyrs'kogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu – Bulletin of Zhytomyr State Technological University*, 1, 142-150 [in Ukrainian].
7. Hughes, S., & Redhead, K. (1988). *Financial Risk Management*. Gower: Gower Publishing Ltd, 257 p. [in English].
8. Nacional'nyj bank Ukrai'ny: oficijnyj sajt [National Bank of Ukraine: official site]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Vitlins'kyj, V. V. (2008). Ryzhkykologija v zovnishn'oekonomichnij dijal'nosti [Risk in foreign economic activity]. Kyi'v: Centr navch. l-ry [in Ukrainian].
10. Antonov, S., & Shyshkov, S. (2009). Organizacija obigu valjutnyh deryvatyviv v Ukrai'ni: pytannja teorii' i praktyky [Organization of the circulation of currency derivatives in Ukraine: issues of theory and practice]. *Rynok cinnyh paperiv Ukrai'ny – Securities Market of Ukraine*, 5-6, 37-56 [in Ukrainian].
11. Sych, Je. M., Il'chuk, V. P., & Gavrylenko, N. I. (2012). *Rynok finansovyh poslug [Financial services market]*. Kyi'v: Centr navch. l-ry [in Ukrainian].
12. Prudko, A. (2006). Stanovlennja ta rozvytok rynku f'juchersnyh kontraktiv u svitovij praktyci ta v Ukrai'ni [Formation and development of futures contracts market in world practice and in Ukraine]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*. (Vol. 53), (pp. 93-96) [in Ukrainian].
13. Pidsumky torgiv na PAT «Ukrai'ns'ka birzha» za 2017 r. [Bidding results of the Public Joint Stock Company «Ukrainian Exchange» for 2017]. Retrieved from <http://www.ux.ua/a8801/?nt=304> [in Ukrainian].

УДК 338.48-045.73 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018\(101\)03](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018(101)03)

ТКАЧЕНКО Тетяна д. е. н., професор, завідувач кафедри туризму та рекреації Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: tkachenko12@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-6144-8528 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ДУПЛЯК Тетяна к. е. н., доцент кафедри туризму та рекреації Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: tetiana_dupliak@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-5187-8903 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

КОНВЕРГЕНТНІСТЬ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Визначено сутність теорії конвергенції в економіці. Досліджено прояви конвергентності ринку туристичних послуг, враховуючи світові та національні тренди розвитку туризму. Запропоновано стратегічні орієнтири державної політики, спрямованої на формування моделі конвергентного розвитку туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, ринок туристичних послуг, конвергентність, конвергенція.

Ткаченко Т., Дупляк Т. Конвергентность рынка туристических услуг. Определена сущность теории конвергенции в экономике. Исследовано проявление конвергентности рынка туристических услуг, учитывая мировые и национальные тренды развития туризма. Предложены стратегические ориентиры государственной политики, направленной на формирование модели конвергентного развития туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, рынок туристических услуг, конвергентность, конвергенция.

Постановка проблеми. Реструктуризація національної економіки на користь, зокрема, сфери послуг зумовила фокусування державної політики на туристичній системі, яка, маючи складний міжгалузевий та багатофункціональний характер, значною мірою визначає розвиток економіки країни та окремих її регіонів. Для України в світлі євроінтеграційних процесів саме галузь туризму має розглядатись як одна з найбільш перспективних і, що особливо важливо, валютоформуючих. Налагодження системи постійного моніторингу ситуації, запровадження заходів із формування передумов зменшення сили впливу негативних чинників, ринкових досліджень змін геопросторових векторів туристських потоків з метою швидкого реагування на потреби та задоволення відкладеного платоспроможного попиту споживачів сприяє відновленню і розвитку туристичної діяльності підприємств. З огляду на швидкозновлювальний характер попиту на туризм, а, відповідно, туристичного бізнесу на якісно нових інституційних і маркетингових засадах, одне

з ключових місць в системі економічних відносин посідає зростаюче значення конвергенції. Це зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування концептуальних принципів теорії конвергенції та дослідження особливостей конвергентності туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження конвергенції соціально-економічних систем має ґрунтовне теоретико-методологічне забезпечення. Еволюція наукових шкіл, пов'язаних з виявленням різних аспектів економічної конвергенції відбувалася впродовж тривалого історичного періоду. Будучи започаткованими у площині соціальної психології, а до того – біології, відповідні дослідження знайшли своє активне застосування в економіці індустріальної та постіндустріальної цивілізацій, укорінившись як одна з найбільш впливових наукових шкіл другої половини ХХ ст. Трактують суті та характеру соціально-економічної конвергенції, від самого зародження цього методологічного напрямку в економіці, значною мірою відзначалося диверсифікованістю світоглядних орієнтирів представників різних економічних шкіл, які виступали його прихильниками. Це відобразилося на значній різноманітності наукових течій, що розвинулися в теорії конвергенції [1].

Під конвергенцією фахівці розуміють процес зближення в часі рівня розвитку економічних суб'єктів, у тому числі країн, регіонів. Основоположники теорії конвергенції американські вчені Р. Барро і Х. Сала-і-Мартін сформулювали дві концепції [2].

Концепція σ -конвергенції спостерігається, коли дисперсія індикаторів розвитку має тенденцію до скорочення, тобто відбувається зближення в часі рівнів розвитку економічних суб'єктів.

Концепція β -конвергенції має місце, коли менш розвинені території (країни, регіони) мають більш високі темпи економічного зростання, ніж більш розвинені, в результаті чого в довгостроковій перспективі відбувається зближення рівнів економічного розвитку територій [2].

Науковці розглядають конвергенцію як, з одного боку, необхідну умову зближення розвитку територій, а з іншого, – як результат їх соціально-економічного розвитку та співпраці. Подальше скорочення диспропорцій потребує розробки державної політики з використанням відповідної системи інструментів, стимулів, спрямованої на подолання відставання найменш благополучних територій (країн, регіонів). При розробці такої політики постають питання оцінки конвергентно-дивергентного розвитку [3].

Питання розробки державної політики, спрямованої на формування моделі конвергентного розвитку економіки України, досліджували такі вітчизняні науковці, як А. Гальчинський [4], Ж. Науменко [5], І. Сторонянська [6] та ін. Результати аналізу наукових праць свідчать, що серед економістів немає однозначного визначення поняття «конвергенція». У цілому її можна визначити як зменшення різниці між економічними показниками різних територій (країн, регіонів), що виявляється в переважаючій швидкості зростання економіки бідних

країн порівняно з більш багатими. Наведені аргументи зумовили актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження проявів конвергентності ринку туристичних послуг та розробка стратегічних орієнтирів державної політики, спрямованої на формування моделі конвергентного розвитку туризму в Україні.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічною основою статті є праці вітчизняних та зарубіжних науковців з теорії конвергенції та туризму, матеріали Всесвітньої туристичної організації (*United Nations World Tourism Organization, UNWTO*) та Міжнародної організації з туризму та подорожей (*World Travel & Tourism Council, WTTC*). У процесі дослідження використано сукупність наукових методів та підходів: системний, аналізу і синтезу, порівняння.

Результати дослідження. Туризм на сучасному етапі є одним з найбільш прибуткових і динамічних секторів світової економіки. Це визначається його вагомим впливом на найважливіші соціально-економічні показники. За даними *UNWTO*, частка туризму у світовому ВВП становить 10 %, а частка міжнародного туризму – 7 % загального обсягу світового експорту та 30 % світового експорту послуг. Кожне 10-те робоче місце у світі припадає на сферу туризму [7, с. 3].

Туризм має вагомий вплив на такі види економічної діяльності, як торгівля, транспорт, сільське господарство, культура, виробництво споживчих товарів та ін. Він сприяє соціально-економічному розвитку міст, країн та регіонів. Соціальний вплив здійснюється завдяки створенню робочих місць, культурного та освітнього розвитку місцевого населення. У певних туристичних дестинаціях, віддалених від ділових, промислових і культурних центрів, лише туризм може виконувати ці функції. Розвиток туризму шляхом перерозподілу національного доходу в країні сприяє стабільному стану національної економіки.

Імпульс економічного зростання, що зароджується у сфері туризму, передається іншим галузям економіки. У них розгортається інвестиційна діяльність, створюються нові робочі місця, розширюється торговий оборот і, як результат, збільшуються доходи – заробітна плата, рента, відсоток на капітал і прибуток. Частина отриманих доходів, що також має тенденцію до зростання, надходить державі у формі податків. Крім того, бюджет поповнюється завдяки митним зборам. Зібрані у такий спосіб кошти знову можуть бути спрямовані на фінансування туристичних проектів, надання матеріальної допомоги для організації відпочинку малозабезпечених верств населення, розвиток системи підготовки кадрів для сфери туризму та ін. [8].

Оцінюючи розвиток туризму на світовому ринку, статистика міжнародного туризму оперує такими основними індикаторами, як кількість туристських прибуттів, та обсяги надходжень від туризму. У 2017 р. кількість міжнародних туристських поїздок становила 1,3 млрд, що на 6,8 % більше, ніж у попередньому році. Починаючи з 2009 р., у розвитку міжнародного туризму спостерігається стійка тенденція до зростання. Обсяг

надходжень від туризму у світі в 2017 р. становив 1340 млрд дол. США, що на 4,9 % більше, ніж у попередньому [7, с. 4–6]. Майже половина всіх надходжень від міжнародного туризму концентруються у групі розвинених країн. США очолюють список найбільш дохідних країн від розвитку туризму та лідирують з великим відривом (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за обсягом надходжень від туризму

Країна	Надходження від туризму, млрд дол. США	Темпи приросту, %	Світовий рейтинг	
			2016	2017
США	210,7	1,9	1	1
Іспанія	68,0	10,1	2	2
Франція	60,7	9,0	3	3
Таїланд	57,5	13,1	4	4
Великобританія	51,2	12,1	5	5
Італія	44,2	7,7	7	6
Австралія	41,7	9,3	9	7
Німеччина	39,8	4,2	8	8
Макао (Китай)	35,6	17,6	12	9
Японія	34,1	14,4	11	10

Джерело: розроблено авторами за [7, с. 8].

Результати аналізу регіональних потоків на міжнародному ринку туристичних послуг свідчать, що за кількістю туристських прибуттів суттєво виділяється Європа (51 %). Другу позицію у рейтингу за кількістю туристських прибуттів (24 %) посідає Азіатсько-Тихоокеанський регіон. На Американський регіон припадає 16 % міжнародних туристських прибуттів. Незважаючи на низьке значення показника туристських прибуттів на Африканському континенті (5 %) та країнах Близького Сходу (4 %), відвідуваність цих регіонів збільшується швидкими темпами. Регіональний розподіл надходжень від міжнародного туризму в основному збігається з географією туристських прибуттів (табл. 2).

Таблиця 2

Структура ринку міжнародних туристичних послуг за регіонами світу, 2017 р.

Регіон	Туристські прибуття			Надходження від туризму		
	кількість, млн осіб	частка, %	темп приросту, %	обсяг, млрд дол. США	частка, %	темп приросту, %
Європейський	671	51	8	519	39	8
Азіатсько-Тихоокеанський	323	24	6	390	29	3
Американський	209	16	4	326	24	1
Африканський	63	5	9	37	3	8
Близькосхідний	58	4	5	68	5	13

Джерело: розроблено авторами за [7, с. 9–13].

Зростання основних індикаторів розвитку міжнародного туризму у Африканському та Близькосхідному туристичних регіонах швидшими темпами, ніж в інших більш економічно розвинених регіонах підкріплює твердження про конвергентність ринку туристичних послуг.

Україна має достатній природний потенціал туристично-рекреаційних ресурсів для того, щоб стати країною з розвинутою туристичною індустрією. Однак ступінь його використання порівняно з туристично-розвиненими країнами є незначним. Кількість іноземних туристів, що відвідали Україну в 2017 р., становить 14,23 млн, а обсяг надходжень від туризму – 1,26 млрд дол. США [9]. Один із вагомих факторів, що визначає результати роботи галузі та ступінь досягнення стратегічних цілей її розвитку, є стан інфраструктури туристичного ринку.

Чисельність українських туристів, які віддають перевагу закордонним подорожам, зростає. Якщо в 2000 р. цей показник становив 13,4 млн осіб, то у 2017 р. він зріс майже у два рази – 26,4 млн осіб. Здебільшого це подорожі до Польщі, Російської Федерації, Румунії, Республіки Молдови, Білорусі, Туреччини, Угорщини, Словаччини, Єгипту [9]. У сегменті відпочинку мотивація вибору зарубіжного курорту обумовлена прагненням кращого сервісу.

Переважає кількість іноземних туристів, які відвідали Україну в 2017 р., прибувають з держав, які мають з нею спільний кордон. Традиційно провідні місця займають Російська Федерація, Польща, Республіка Молдова, Білорусь, Угорщина, Румунія, Словаччина. Прикордонні країни забезпечують прибуття до України понад 80 % іноземних туристів. Платоспроможні туристи, які прибувають в Україну з розвинених країн (США, Німеччини, Великобританії, Франції, Канади, Італії), становлять близько 5 % [9]. Водночас, за даними Всесвітньої туристичної організації, саме ці країни забезпечують у світі майже половину туристських витрат (грошових надходжень) до країн-експортерів послуг. Рейтинг країн за обсягом туристських витрат очолює Китай. Друге місце посідають США. До топ-10 країн за обсягом туристських витрат також входять Російська Федерація та Республіка Корея [7, с. 14].

За даними Міжнародної організації подорожей і туризму, внесок туризму до світового ВВП у 2017 р. становив 2570,1 млрд дол. США (3,2 %), а з урахуванням мультиплікативних ефектів – 10,4 % [10]. За основними економічними показниками у сфері туризму Україна значно відстає від провідних країн світу. Вплив туризму на стан національної економіки та окремих регіонів є незначним. Частка туристичної галузі у ВВП країни у 2017 р. становила 1,5 %, що практично у 2 рази менше, ніж у світі. Середньооблікова чисельність працівників підприємств туристичної галузі в Україні становила 228 тис. осіб [11].

Порівняльна характеристика України з іншими країнами світу щодо внеску туризму у формування валових макроекономічних показників свідчить про низький рівень ефективності функціонування вітчизняних туристичних підприємств та недостатню віддачу від використання туристичних ресурсів, що підтверджується позиціями в рейтингах (табл. 3).

Таблиця 3

Показники економічного впливу туризму в Україні, 2017 р.

Показник	Абсолютне значення	Рейтинг за абсолютним значенням	Темп приросту, %	Рейтинг за темпом приросту
Внесок туризму у ВВП (прямий вплив), млрд дол. США	39,6	95	8	6
Внесок туризму у ВВП (непрямий вплив), млрд дол. США	147,2	83	7,2	13
Інвестиції у туризм, млрд дол. США	7,9	109	7,3	24
Зайнятість у туризмі, млн осіб (прямий вплив)	0,228	56	6,6	6
Зайнятість у туризмі, млн осіб (непрямий вплив)	0,856	42	6,4	8

Джерело: розроблено авторами на основі [11, с. 7–9].

У той же час зростання основних економічних показників впливу туризму свідчить про позитивну тенденцію розвитку туризму в Україні у 2017 р. та підтверджує конвергентність національного ринку туристичних послуг.

Одне з найголовніших завдань державного рівня, спрямованого на формування моделі конвергентного розвитку туризму, є розробка туристичного бренду України та її позитивного іміджу, який дасть змогу правильно позиціонувати національний туристичний продукт та підвищити його конкурентний статус (рисунк).



Компоненти системи інституціонального регулювання туризму

Джерело: розроблено авторами на основі [12].

Саме цю важливу функцію нині має виконувати консультативно-дорадчий орган – асоціація «Національна туристична організація України», до основних завдань якої входить: інформування про туристичні ресурси України міжнародного та національного значення, формування та просування національного, регіональних та місцевих туристичних продуктів на міжнародному туристичному ринку; реклама України як привабливої для розвитку туризму держави; забезпечення функціонування та розвитку системи туристичної інформації в державі та у світі; ініціювання та підтримка програм розвитку туризму, модернізації туристичної інфраструктури; заохочення створення та сприяння у функціонуванні регіональних та місцевих туристичних організацій.

Національна туристична організація (НТО), що з'явилася в Україні у грудні 2016 р., націлена на збалансовану і стійку модель розвитку туристичного сектора. Мета НТО – створення мережі-платформи об'єднання туристичних організацій (місцевих, регіональних, галузевих) для підвищення рівня якості туристичного продукту нашої країни, розвитку системи фахових компетентностей та маркетингу національного туристичного бренду як на внутрішньому, так і міжнародному ринку.

Основними стратегічними орієнтирами державного регулювання туризму повинні бути:

- зростання державно-приватного партнерства, особливо при реалізації великих туристичних проєктів, що вимагають консолідації зусиль численних інвесторів;
- визначення зон туристично-рекреаційних комплексів зі спеціальним режимом діяльності (оподаткування інвестиційного капіталу, пільгового земле- та природокористування);
- формування і популярність масового соціального замовлення (в основному через різні соціальні фонди, професійні організації) у сфері туризму, перетворення соціального туризму на потужний інструмент державного стимулювання туристичного освоєння і розвитку як регіонів, так і усієї країни в цілому, а також завантаження наявної (досить експлуатованої) інфраструктури туризму;
- державне регулювання туристичної сфери через муніципальні органи місцевих адміністрацій;
- актуалізація проєктів державного маркетингу в просуванні інформації про туристичні можливості країни; формуванні конкурентних переваг національного туристичного продукту;
- обмеження об'єктів державного регулювання туристичної сфери проблемами інфраструктури, якості, фінансування і концентрації регулятивних компетенцій в його межах;
- зростання значущості політичного чинника як детермінанти активізації в'їзного туристичного потоку.

Державна туристична політика як система методів і заходів економічного, політичного, соціального, правового, культурного характеру, що здійснюються як державними, так і недержавними органами,

відповідальними за туристичну діяльність, формує передумови дієвої системи регулювання та координації галузевий туризму.

Туристична сфера України як складова національної економіки нині знаходиться на етапі подальшої модернізації, ключовим аспектом якої є децентрація управління, передання владних повноважень «на місця» – регіональним органам управління. За ініціативою департаменту туризму і курортів МЕРТ України цей управлінський вплив у туризмі реалізується шляхом створення саморегулювальних регіональних туристичних організацій та залучення до спільної роботи галузевих недержавних організацій.

Доцільність цих перетворень у подальшому визначатиметься ефективністю реалізації віднесених до компетенції місцевих структур виконавчої влади основних завдань, а саме розробки регіональних комплексних і цільових програм розвитку туризму, створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, забезпечення раціонального використання і збереження туристичних ресурсів у регіоні, міжрегіонального співробітництва у межах формування і розвитку дестинацій на засадах державно-приватного партнерства та кластерного підходу.

Напрямом подальшої стабілізації та соціально-економічного зростання країни, окремих територіально-адміністративних одиниць – дестинацій повинні стати інноваційні технології та інфраструктурні рішення. Соціальні та мобільні технології дають змогу людям комунікувати в безпрецедентних масштабах, з будь-якого пристрою, в будь-якому місці і в будь-який час. Мережа Інтернет стала частиною способу життя сучасних людей. У *eTourism Lab Bournemouth 2th University* виділяють три основні тренди сучасного е-туризму: соціальні медіа та споживчий центризм; мобільний зв'язок та доповнена реальність (*augmented reality*); великі дані (*big data*). Активне запровадження е-туризму є мегатрендом цифрової економіки, яка охоплює технології, що швидко розвиваються, починаючи від інновацій в гостинності та управлінні, завершуючи маркетингом, стратегічним плануванням підприємств і дестинацій. Електронні системи відіграють важливу роль в управлінні е-комерції у туризмі та мають позитивні тенденції до зростання. Невід'ємними складовими е-туризму є: фронт-офісні системи (наприклад, Фіделіо та *SITEL*); е-системи бронювання (*Amadeus, Galileo, Sabre, Worldspan* тощо); семантичні та соціальні системи [12].

Висновки. Визначення та ідентифікація конвергентного характеру ринку туристичних послуг, а також успішного досвіду інституціонального регулювання туризму у подальшому дасть змогу розвивати методологічні засади стратегічного планування розвитку туризму, розробляти нормативно-правові, економічні та соціально-політичні механізми, що сприятиме подальшому відновленню цього перспективного сектора економіки для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куцаб-Бонк К. К. Конвергенція в економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону: проблеми та засоби їх подолання. *Економічний простір*. 2016. № 111. С. 5–14.
2. Barro, R., Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of Political Economy*. (Vol. 100). P. 223–251.
3. Беновська Л. Я., Павлова Л. О. Методичні підходи до оцінки конвергентного розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 2. С. 146–155.
4. Гальчинський А. С. Конвергентний ринок – методологічні перспективи. *Економіка України*. 2014. № 1. С. 4–21.
5. Науменко Ж. Г. Конвергенція та дивергенція в регіональній економіці. *Економічні інновації*. 2013. Вип. 52. С. 255–261.
6. Сторонянська І. З. Процеси конвергенції / дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 73–83.
7. World Tourism Organization (2018), UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition, UNWTO, Madrid, 18 p.
8. Ткаченко Т. І., Мельниченко С. В., Бойко М. Г. та ін. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 596 с.
9. Туризм в Україні: Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm.
10. World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact 2018. World – March, 2018, 14 p.
11. World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact 2018. Ukraine – March, 2018, 18 p.
12. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туризму: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 608 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2019.

Tkachenko T., Dupliak T. Convergence of the tourist services market.

Background. *The restructuring of the national economy in favor of the service sector has led to the focus of the state policy on the tourism system, which largely determines the development of the country's economy. In the context of the fast-paced nature of the demand for tourist services, one of the key places is the growing importance of convergence in the system of economic relations. This necessitates the theoretical substantiation of the conceptual principles of the theory of convergence and the study of the features of the convergence of the tourist services market.*

Analysis of recent researches and publications has shown that the concept of convergence takes place when less developed economic agents, including countries and regions, have higher rates of economic growth than are more developed, resulting in a long-term convergence of levels of economic development.

The **aim** of the article is to study the convergence of the tourist services market and to develop strategic guidelines for state policy aimed at forming a model of convergent tourism development in Ukraine.

Materials and methods. *The scientific works of domestic and foreign scientists on the theory of convergence and tourism, as well as materials of the World Tourism Organization (UNWTO) and the World Tourism and Travel Council (WTTC) are theoretical and methodological basis of the article. In the course of the research, a set of scientific methods and approaches was used: systemic, analysis and synthesis, comparisons.*

Results. The analysis of the main indicators of tourism development in the regions of the world has shown that in the African and Middle Eastern tourist regions, despite the low significance of the relevant indicators, growth is faster than in other more economically developed regions, which confirms the convergence of the tourist services market. The comparative characteristic of Ukraine with other countries of the world regarding the contribution of tourism to the formation of gross macroeconomic indicators testifies to the low level of efficiency of the functioning of domestic tourist enterprises and the lack of return on the use of tourist resources. This is confirmed by low ranking positions. Nevertheless, Ukraine has a leading position in terms of the growth rate of the respective indicators. The growth of the main economic indicators of tourism's impact testifies to the positive trend of tourism development in Ukraine and confirms the convergence of the national tourist services market.

Conclusion. Identification of the convergent nature of the tourist services market will allow developing the methodological framework for strategic tourism development planning, which will further the recovery of this promising sector of the economy for Ukraine.

Keywords: tourism, market of tourist services, convergence, convergent.

REFERENCES

1. Kuczab-Bonk, K. K. (2016). Konvergenciya v ekonomichnomu prostori ukrayins'ko-pol's'kogo transkordonnogo regionu: problemy' ta zasoby' yix podolannya [Convergence in the economic space of the Ukrainian-Polish cross-border region: the problems and means of overcoming them]. *Ekonomichnyj prostir – Economic space*, 111, 5-14 [in Ukrainian].
2. Barro, R. (1992). Convergence. *Journal of Political Economy*. (Vol. 100), (pp. 223-251) [in English].
3. Benovs'ka, L. Ya. (2013). Metody'chni pidxody' do ocinky' konvergentnogo rozvy'tku regioniv [Methodological approaches to the assessment of convergent development of regions]. *Social'no-ekonomichni problemy' suchasnogo periodu Ukrayiny' – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. (Vol. 2), (pp. 146-151) [in Ukrainian].
4. Gal'chy'ns'ky'j, A.S. (2014). Konvergentny'j ry'nok – metodologichni perspekty'vy' [Convergent market – methodological perspectives]. *Ekonomika Ukrayiny' – Ukraine economy*, 1, 4-21 [in Ukrainian].
5. Naumenko, Zh. G. (2013). Konvergenciya ta dy'vergenciya v regional'nij ekonomici [Convergence and divergence in the regional economy]. *Ekonomichni innovaciyi – Economic innovation*. (Vol. 5), (pp. 255-261) [in Ukrainian].
6. Storonyans'ka, I. Z. (2008). Procesy' konvergenciyi / dy'vergenciyi social'no-ekonomichnogo rozvy'tku regioniv Ukrayiny': pidxody' do ocinky' [Convergence / divergence processes of socio-economic development of regions of Ukraine: approaches to evaluation]. *Regional'na ekonomika – Regional economy*, 2, 73-83 [in Ukrainian].
7. World Tourism Organization (2018), *UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition*, UNWTO, Madrid, 18 p. [in English].
8. Tkachenko, T. I., Mel'nychenko, S. V., Bojko, M. G. et al. (2010). *Strategichnyj rozvytok turystychnogo biznesu [Strategic development of tourism business]*. A. A. Mazaraki (Ed.). Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].
9. *Tury'zm v Ukrayini: Derzhavna sluzhba staty'sty'ky' Ukrayiny' [Tourism in Ukraine: The State Statistics Service of Ukraine]*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm [in Ukrainian].
10. World Travel & Tourism Council (2018), *Travel & Tourism Economic Impact 2018. World*, March 2018, 14 p. [in English].
11. World Travel & Tourism Council (2018), *Travel & Tourism Economic Impact 2018. Ukraine*, March 2018, 18 p. [in English].
12. Myhajlichenko G. I. (2012). *Innovacijnyj rozvytok turizmu [Innovative development of tourism]*. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].

НОВІТНІ ОРІЄНТИРИ АРХІТЕКТОНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Розглянуто актуальні питання архітектонізації екологічної дипломатії в контексті новітніх орієнтирів її представлення в національній політиці стратегізації розвитку, інвестицій і міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: екологічна дипломатія, архітектоніка, глобалізація, дипломатія сил, державна екологічна політика, інвестиційні процеси, збалансований розвиток.

Бохан. А. Новые ориентиры архитектонизации экологической дипломатии. Рассмотрены актуальные вопросы архитектонизации экологической дипломатии в контексте новых ориентиров ее представления в национальной политике стратегизации развития, инвестиций и международных экономических отношений.

Ключевые слова: экологическая дипломатия, архитектоника, глобализация, дипломатия сил, государственная экологическая политика, инвестиционные процессы, сбалансированное развитие.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних викликів людство демонструє посилюючі до суспільної мобілізації та передбачає консолідацію зусиль у сфері упередження та протидії екологічним загрозам. Існують посилюючі до вдосконалення механізмів зацікавлення сторін міжнародного діалогу і формування нових рівнів контактності й ефективності дій з урахуванням їхньої статусності та діапазону можливостей задіяння сил як внутрішньої, так зовнішньої дипломатії. Адже в контексті зростаючої уваги спільнот до екологічних проблем людства, проведення модернізації дипломатичних служб країн є ознакою їх прогресивності й іміджевості в світі, що мають у своєму арсеналі власні відповіді на «екологічні меседжі ХХІ ст.».

Наразі економічні трансформації в Україні корелюються з необхідністю використання широкого інструментарію екологічної дипломатії внаслідок:

➤ специфіки формування владними структурами національної екологічної політики, яка перманентно оновлюється на вимогу: міжнародного співтовариства, процедур правового забезпечення євроінтеграційної імплементації, еко-стандартів ЄС, Йоганнесбурзького плану дій, ініціатив вітчизняної екологічно свідомої громадськості;

➤ достатньо слабкої представленості еко-складової в політичних програмах владної та парламентських опозиційних партій, а також реформах системи забезпечення зовнішніх зносин та дипломатичної служби країни; необхідності формування ресурсного, фінансового, інвестиційного, інноваційного та кадрового забезпечення екологізації господарського комплексу;

➤ відсутності механізмів залучення фахівців галузі превентивної дипломатії до практики впровадження ідей «*Sustainable economic growth*», «*Green Technology*», «*Green Business*», «*Green Transformation*», «*Green Modernization*», які спроможні утворювати інтеграційний ресурс в експоненті представлення екологічної безпеки та досягнення економічних цілей модернізації.

У зв'язку з цим, покращання рівня конкурентоспроможності нашої держави має супроводжуватися активізацією різних форм екологічної дипломатії, в якій мають простежуватися імпульси: «адаптації» до реалій світової економіки та належного реагування його ринкових суб'єктів, представників/агентів дипломатії на екологічні запити соціумів; «максимізації» обсягів залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та інших ресурсів за рахунок екологізації функціонування національної економіки та галузей її господарського комплексу; «архітектонізації» дипломатії з метою захисту національних еколого-економічних інтересів на світових ринках, спонукання або мотивування у переговорах до еко-орієнтованої відповідальності в діях сторін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження екологічних аспектів дипломатії здійснено вітчизняними вченими М. Заніздра, А. Мазараки, К. Фліссак, В. Ціватий, О. Шаров, І. Шевченко в контексті проблематики, що відображає еколого-економічні елементи в міжнародній політиці розвитку, безпеки, стратегізації та багатосторонньої дипломатії [1–6]. Зарубіжні дослідники Е. Купер, К. Дорсі приділяють увагу новим векторам універсалізації дипломатії та екологізації міжнародних відносин [7–8]. Сучасні наукові розвідки еколого-економічного змісту – міждисциплінарні, що свідчить про очевидний зв'язок економіки, політики, екології, а також необхідність оновлення підходів до стратегічного розвитку країн для зміцнення міжнародного лідерства, ринкової конкурентоспроможності, розширення можливостей в ресурсному забезпеченні.

У цьому аспекті важливим є привернення уваги теоретиків і практиків міжнародних відносин до питань розвитку екологічної дипломатії, виявлення національної специфіки її активізації через різні механізми її підтримки й впровадження державою.

Метою статті є визначення новітніх орієнтирів в архітектонізації екологічної дипломатії, що знаходять своє відображення у просторі формування національної екологічної політики, стратегії та міжнародного співробітництва.

Матеріали та методи. Відповідно до мети дослідження застосовано методи макроекономічного аналізу, що поглиблюють

розуміння сутності екологічної дипломатії, а також виявляють їх специфіку в аспектах інвестиційної діяльності на сучасному етапі. Загальнонаукові та спеціальні методи привносять певне розуміння в процес архітектонізації екологічної дипломатії, що включає широкий спектр напрямів суспільної діяльності та виявляється на стратегічному рівні державної еко-політики. Інформаційною базою наукової розвідки з проблематики слугує аналіз праць вітчизняних і зарубіжних вчених.

Результати дослідження. Сучасна доба життєдіяльності людства – це швидка зміна важливих атрибутів і ціннісних орієнтирів у міжнародних відносинах, універсальності ринкових концептів економічної діяльності, поліфонічності механізмів досягнення прогресивних здобутків, масштабності задіяння новітніх інформаційних технологій і спрямованості інвестиційних ресурсів у «новітні ареали» світового господарства. Водночас, цей простір взаємодії є все більш екологічно детермінований і вимагає належного реагування на виклики й загрози інтерактивної модальності глобалізації та застосування архітектонічного принципу в його сприйнятті як найвищого ступеня ключових взаємодій країн і їх міжнародного співробітництва [9].

Архітектоніка (грец. *architektonike* – архітектура, мистецтво керувати) – основний принцип побудови, зв'язок і взаємообумовленість елементів цілого; гармонійне сполучення частини у єдине ціле. Вона є інтегральною категорією, що має універсальний, міждисциплінарний і загальнонауковий смисл у різних галузях, а також відображає організаційно-творчу діяльність суспільства через трансформацію предметного світу і проектування системної гармонізації людини з навколишнім середовищем. Тому архітектонізація знаходить відображення у всіх видах діяльності та реалізується в проектних, комунікативних, прогностичних та інших процесах.

Такий системний підхід є актуалітетом соціально-економічного та екологічного розвитку України, яка прагне покращити свій діловий імідж і генерує посилення до оновлення формату міжнародної діяльності на основі задіяння екологічної дипломатії. Під час різного характеру еко-безпекового, еко-інтеграційного, еко-стратегічного, еко-інноваційного, еко-інвестиційного, еко-інформаційного та інших типів взаємодій країн, «дипломатія сил» спрямована на зміцнення потенціалу їх розвитку та мотивування до розширення напрямів прогресивної й конструктивної співпраці.

Дипломатичний курс України в цих процесах має бути орієнтований на захист національних еколого-економічних інтересів і виконання міжнародних екологічних зобов'язань, подолання дисбалансів у економічній, соціальній і екологічній сферах діяльності; побудову мирного та згуртованого суспільства з належним екоуправлінням та інклюзивними інституціями; забезпечення партнерської взаємодії державної влади, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства в розв'язанні екологічних проблем; сприяння

популяризації національних еко-культурних цінностей і традицій. У національній Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» передбачено впровадження європейських стандартів життя для кращого позиціонування у світі. Цей рух уперед має здійснюватися за такими векторами, як:

➤ «розвиток» – проведення комплексний і структурних реформ, забезпечення економічного зростання екологічно невиснажливим способом, сприятливості умов для ведення господарювання;

➤ «безпека» – забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, миру і захисту кордонів; «відповідальність» – надання гарантій громадянину в доступності до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я тощо;

➤ «гордість» – забезпечення взаємної поваги, толерантності й взаєморозуміння в суспільстві, гордості за власну державу, її культуру, науку та ін. (рис. 1).

Наразі орієнтирами для цього є Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» та новий проект Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [10]. У фокусі уваги державних управлінців, екологів, дипломатів є принцип «превенції» як запобігання надзвичайним ситуаціям природного і техногенного характеру, прогнозування екологічних ризиків з урахуванням стратегічної екологічної оцінки, державної екологічної експертизи та комплексного моніторингу навколишнього природного середовища. У Дорожній карті реалізації Стратегії передбачено чотири рухи реалізації 62 реформ і програм розвитку держави, серед яких: реформи щодо розвитку українського експорту, дипломатичної служби, захисту економічної конкуренції, енергетичного потенціалу; реалізація програм: залучення інвестицій, енергоефективності, сільського господарства, участі в трансєвропейських мережах та ін. [11].

Для здійснення економічних трансформацій та розвитку міжнародних відносин України необхідна також дипломатична підтримка інвестиційних процесів в сфері екологічних новацій та охорони навколишнього природного середовища (НПС) з метою: упередження виникнення екологічних загроз, проведення екологічної експертизи на стадії планування діяльності та прийняття екологічно значущих рішень; залучення міжнародних фахівців, експертів, аналітиків і дипломатів до розширення напрямів еколого-економічного співробітництва. Зміцнення партнерських відносин потребує задіяння сил дипломатії активності та консолідації. Зокрема, планується, що чисті надходження ПП до 2020 р. сягнуть понад 40 млрд дол. США; ВВП (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 тис. дол. США; а в рейтингу «*Doing Business*» Україна посяде місце серед перших 30 позицій [12].

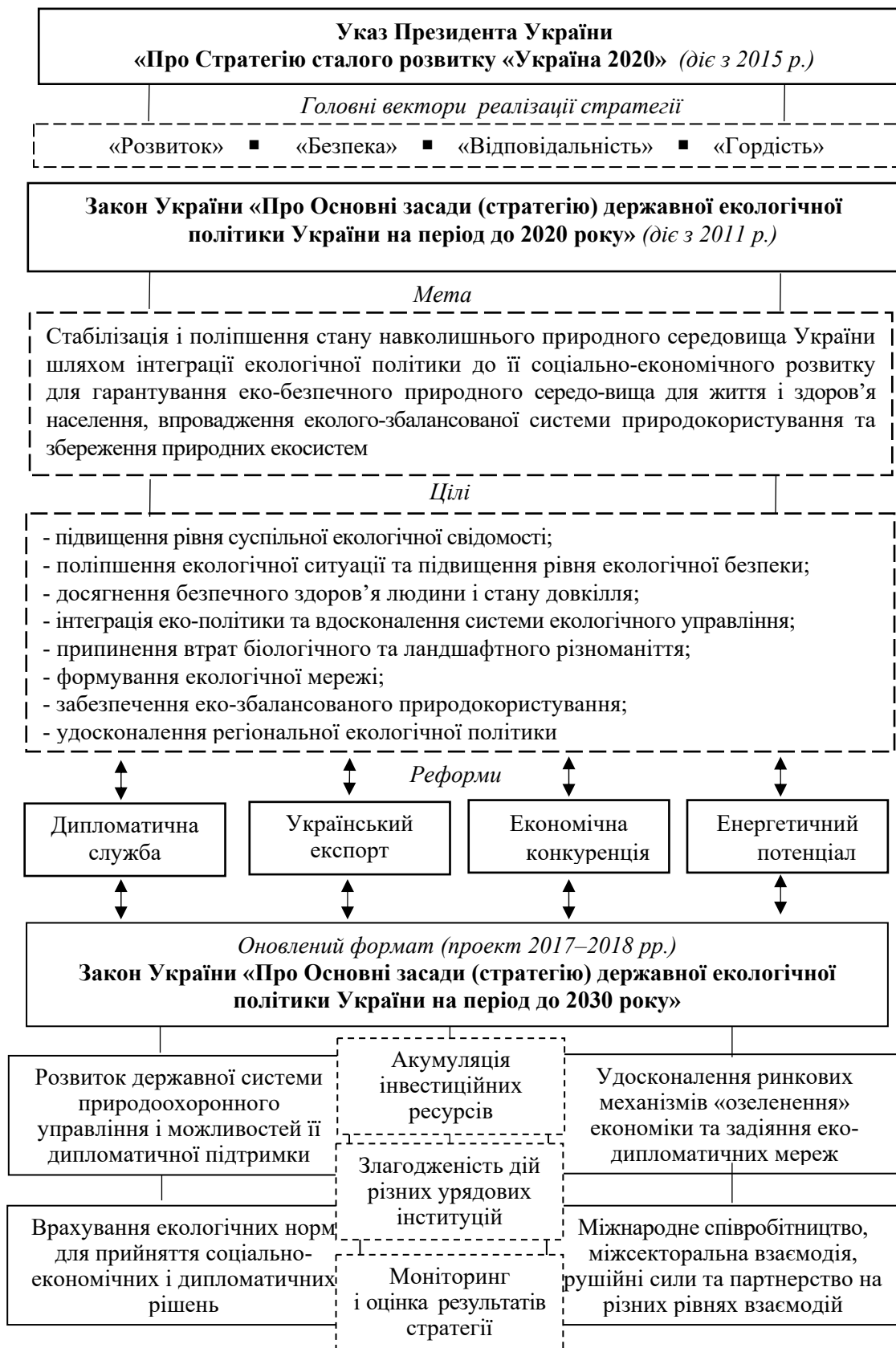


Рис. 1. Екологічні орієнтири в стратегії розвитку України

Джерело: розроблено та удосконалено автором на основі [10–12].

Водночас, якщо брати до уваги стан внутрішньої екологічної дипломатії, то її розвиток не підтримується на належному рівні, що підтверджується зокрема даними витрат з державного бюджету України за деякими напрямками (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка витрат Державного бюджету України за деякими напрямками*

Напрямок витратків	Обсяг витрат							
	2014		2015		2016		2017	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Програмний напрям витратків держбюджету за деякими міністерствами								
Усього	430217,8	100	576911,4	100	684743,4	100	839243,7	100
Міністерство закордонних справ України	1207,9	0,28	2413,4	0,42	2832,8	0,41	3582,7	0,43
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	1054,1	0,25	1349,4	0,23	1269,3	0,19	2692,1	0,32
Міністерство екології та природних ресурсів України	3586,4	0,83	5559,0	0,96	6455,6	0,94	7488,1	0,89
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	9859,4	2,29	2442,3	0,42	2780,9	0,41	3263,8	0,39
Інші державні установи	414510,0	96,35	566496,7	97,97	671404,8	98,05	822217,0	97,97
Функціональний напрям витратків держбюджету за деякими видами діяльності								
Усього	430217,8	100	576911,4	100	684743,4	100	839243,7	100
Загальнодержавні функції	65825,8	15,30	103116,7	17,87	117925,6	17,22	142446,9	16,97
Економічна діяльність	34410,7	8,00	37135,4	6,44	31412,3	4,59	47000,1	5,60
Охорона навколишнього середовища	2597,0	0,60	4053,0	0,70	4771,6	0,70	4739,9	0,56
Інші види діяльності	327384,3	76,10	432606,30	74,99	530633,9	77,49	645056,8	76,87

Джерело: розроблено автором на основі [13].

Міністерство закордонних справ (МЗС) України, Міністерство економічного розвитку та торгівлі (МЕРТ) України, Міністерство екології та природних ресурсів (МЕПР) України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості (МЕВП) України – це провідники відповідної політики держави, що тією чи іншою мірою торкаються екологічних питань і послуговуються дипломатичними інструментами в їх вирішенні. Витатки Державного бюджету України для функціонування зазначених міністерств за 2017–2018 рр. мають тенденцію як до зменшення (МЗС України отримало в 2017 р. – 3582,7 млн грн, у 2018 р. – 3088,8 млн грн; МЕПР України відповідно: 7488,1 млн грн та 5712,3 млн грн; МЕВП України – 3263,8 млн грн та 2889,2 млн грн), так і збільшення (МЕРТ України в 2017 р. профінансовано з держбюджету на 2692,1 млн грн, у 2018 р. – на 3632,7 млн грн.) Деякі

видатки дещо змінюються у загальній структурі, але це не є показовим фактом, бо спостерігається значна девальвація гривні [13].

Якщо ж розглядати можливості зовнішньої підтримки, що також є дотичною до сфери екологічної діяльності, то, за даними Державного комітету статистики України, впродовж 2011–2017 рр. надходження ПІІ з країн світу в економіку України характеризувалися амплітудою як зростання, так і спаду за загальними обсягами (станом на 01.01.2011 – 46293,5 млн дол. США; 01.01.2015 – 40725,4 млн дол. США; 01.01.2017 – 37513,6 млн дол. США). Спостерігається різний характер інвестиційної динаміки також за країнами (рис. 2). В останнє десятиліття серед найбільш активних країн, які розвивають у певний спосіб інвестиційну взаємодію з Україною, можна віднести такі: Кіпр, Нідерланди, Велика Британія, Росія, Німеччина, Віргінські Острови, Швейцарія, Франція, Австрія, Люксембург, Польща, Угорщина, Беліз, США та ін. [14].

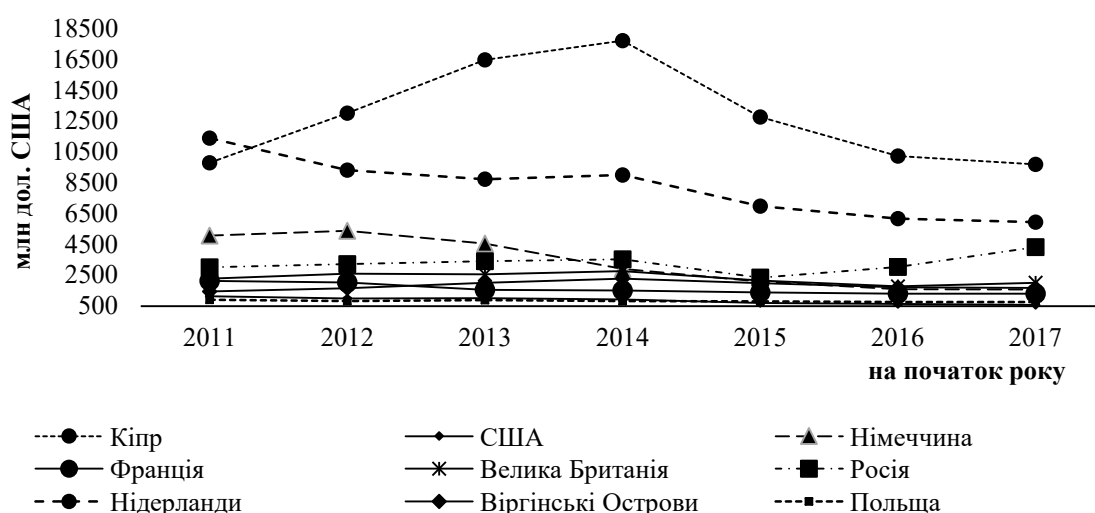


Рис. 2. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в економіці України

Джерело: розроблено автором на основі [14].

Парадоксальним є те, що за умов політичної інтервенції та військової агресії, Росія порушує міжнародне право, нехтує силами кризової дипломатії, спричиняє екологічну катастрофу для анексованого Криму та ресурсів Чорного моря, зумовлює водний дефіцит для населення та ескалацію ресурсних конфліктів у регіоні, але чомусь і надалі ця країна залишається учасником інвестиційних відносин з Україною.

Натомість, інвестиційний процес в Україні, з огляду міжнародних взаємодій, характеризується спадом. Якщо на початку 2011 р. прямі інвестиції з України встановили 6424,8 млн дол. США, то на початку

вже 2017 р. – 6346,3 млн дол. США (зменшення на 78,5 млн дол. США). Основні потоки українських інвестицій спрямовані на Австрію, Велику Британію, Віргінські Острови (Британія), Естонію, Кіпр, Латвію, Литву, Молдову, Молдову, Росію, Угорщину, Швейцарію та ін. [14]. Проте, за офіційними даними Державної служби статистики України, виявити в структурі ПІІ наявність екологічних компонентів досить складно, оскільки статистичні показники розподілено за видами економічної діяльності, видами продукції, організаційно-правовими формами, а також регіонами.

Капітальні інвестиції на охорону НПС упродовж останніх років мають тенденцію до зростання, якщо в 2000 р. вони становили 605,9 млн грн, у 2013 р. – 6038,8 млн грн, то вже у 2017 р. – 11025,6 млн грн; поточні витрати на охорону НПС відповідно до аналізованих періодів також характеризуються динамікою зростання: 2618,4 млн грн – 14339,0 млн грн – 20466,4 млн грн (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища в Україні, млн грн [15]

Показник	Рік								
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Капітальні інвестиції та поточні витрати	3224,3	7089,2	13128,0	20514,0	20377,8	21925,6	24591,1	32488,7	31492,0
у тому числі : капітальні інвестиції	605,9	1775,6	2761,5	6589,3	6038,8	7959,9	7675,6	13390,5	11025,6
з них капітальний ремонт засобів природо-охоронного значення	233,3	312,3	498,0	635,0	662,1	640,8	484,9	612,6	1142,6
поточні витрати	2618,4	5313,6	10366,5	13924,7	14339,0	13965,7	16915,5	19098,2	20466,4

Однак витрати на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування за 200–2017 рр. мають слабку динаміку (табл. 3).

Проаналізовані тенденції свідчать про необхідність розвитку дипломатичної діяльності, насамперед, через розширення спектру її функціонального спрямування. Так, у новому Законі України «Про дипломатичну діяльність» (2018 р.), екологічна компонента також не була чітко виокремлена, а тому залишається завуальованою у різній площині завдань і функцій органів дипломатичної служби (забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів; виконання міжнародних договорів України; участь у підготовці укладання міжнародних договорів України; сприяння розвитку науково-технічного співробітництва та ін.) [16].

Динаміка капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища за напрямками діяльності в Україні, млн грн [15]

Напрямок діяльності	Рік								+/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 2013
Охорона атмосферного повітря і попередження зміни клімату:	1139,9	2535,6	2462,7	2411,9	1915,1	1422,9	2502,8	2608,1	+196,2
Очищення зворотних вод	734,7	721,3	846,9	834,1	1122,2	849,9	1160,0	1276,5	+442,4
Поводження з відходами	475,6	1183,9	730,5	713,9	784,0	737,5	2208,7	2471,0	+1757,1
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	319,9	639,1	540,5	325,0	359,9	388,3	420,0	1284,5	+959,5
Зниження шумового та вібраційного впливу	10,7	39,1	33,4	28,2	9,9	40,8	94,8	161,5	+133,3
Збереження біорізноманіття і середовища існування	19,5	18,4	15,8	26,4	11,5	22,4	49,6	177,3	+150,9
Радіаційна безпека	1,6	1274,9	1922,1	1678,9	3745,1	4205,0	6944,0	3012,4	+1333,5
Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	7,6	11,5	6,1	6,2	6,2	2,1	2,4	3,8	-2,4
інші напрями природоохоронної діяльності	52,0	27,2	31,3	14,2	6,0	7,8	8,2	30,5	16,3
УСЬОГО	2761,5	6451,0	6589,3	6038,8	7959,9	7675,6	13390,5	11025,6	3065,7

Виходячи з досвіду зарубіжних країн, екологічна проблематика має набути відповідного рівня прозорості та чіткої окресленості в діяльності МЗС України. Дипломатія США працює над різноманітними глобальними проблемами, водночас підтримуючи імпульси до активних дій від договорів про права людини та торгівлю – до контролю над озброєнням та охорони навколишнього середовища [17].

Таким чином, для покращання стратегічного рівня презентованості України в світі необхідно активізувати екологічну дипломатію шляхом поєднання різних зусиль (державних, інституційних, політичних, економічних, інвестиційних, організаційних), які мають вплинути на формат суспільних трансформацій. Архітектонізація екологічної дипломатії охоплює національний простір, залучає державних службовців до екологічно спрямованих комунікацій через представлення ними еколого-економічних інтересів на міжнародних ринках і при агентуванні мережі державно-приватного еко-партнерства.

Висновки. Екологічні виклики для людства передбачають вирішення взаємопов'язаних соціально-економічних, політичних, екологічних та інших питань, які за своєю природою є інтернаціональними. Розвиток еко-дипломатії слід розглядати на основні архітектонічного принципу, що надає можливість ідентифікувати стан внутрішніх і зовнішніх можливостей її стимулювання шляхом задіяння різних ресурсів, а також виявлення зацікавленості як національних, так і зарубіжних контрагентів у її підтримці. Інвестиційна компонента в цій сфері може слугувати базисом для виявлення проблемних/складних «ніш» чи потенційних/перспективних «діянь» вітчизняної дипломатичної служби. Загальносвітові тренди та реалії нашого часу засвідчують, що висока дипломатична культура країни – це утвердження еко-імперативу в безпеці, благополуччі та процвітанні заради миру

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заніздра М. Ю. Екологічне регулювання неоіндустриального розвитку національних економік. *Економіка України*. 2017. № 1 (662). С. 80-89.
2. Мазаракі А. А., Харсун Л. Г. Розвиток логістичної системи України: екологічні виклики. *Економіка України*. 2018. № 9(682). С. 3-12.
3. Фліссак К. А. Економічна дипломатія у системі забезпечення національних інтересів України: монографія. Тернопіль: Новий колір, 2016. 812 с.
4. Ціватий В. Г. Екологічна дипломатія в питаннях Чорнобильської катастрофи: інституціональний і міжнародно-політичний контекст. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23. Ч II. С. 128-134.
5. Шаров О. М. Щодо шляхів вдосконалення організаційної роботи в галузі економічної дипломатії: тактичні аспекти. Аналітична записка. URL : www/niss.gov.ua.
6. Шевченко І. В. Стратегічна екологічна оцінка як інструменти екологічної політики України. *Економіка України*. 2016. № 10. С. 79-88.
7. Cooper A. F. *The Changing Nature of Diplomacy*, 2013. URL: <http://www.oxfordhandbooks.com>.
8. Dorsey K. *Crossing Boundaries: The Environment in International Relations*, 2014. URL: <http://www.oxfordhandbooks.com>.
9. Бохан А. В. Екологічна дипломатія в інтерактивній модальності глобалізації: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 456 с.
10. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». № 2818-VI від 21.12.2010. URL : zakon.rada.gov.ua.
11. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с.
12. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
13. Державний бюджет України (2008–2018). URL : <http://index.minfin.com.ua>.
14. Державна служба статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua.
15. Статистичний щорічник України за 2017 рік. Державна служба статистики України / за ред. І. Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2018. С. 200.
16. Закон України «Про дипломатичну службу України» № 2449-VIII від 07.06.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
17. Чекаленко Л. Школа дипломатії США. *Зовнішні справи*. 2017. №10. С. 28.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2018.

Bokhan A., New guidelines of architectonization of environmental diplomacy.

Background. In the face of globalization challenges, mankind demonstrates an opportunity for social mobilization, consolidating efforts in the field of counteracting environmental threats. The policy of interest of the parties of the international dialogue to the formation of a new level of contact, efficiency, effectiveness of actions taking into account their status and factor interpretation of the range of possibilities is being improved through the use of the forces of diplomacy of the internal and external. Conducting the reformation of the diplomatic services of countries is a sign of their progressive development and image in the world, having in their arsenal also their own responses to the «ecological messages of the twenty-first century». Improving the competitiveness of our state should be accompanied by the intensification of various forms of environmental diplomacy, which should include impulses: «adaptation» to the realities of the world economy and the proper response of its market subjects, representatives / agents of diplomacy to the environmental demands of the societies; «maximizing» the volumes of attraction of foreign direct investments and other resources due to ecologization of the functioning of the national economy and branches of its economic complexes; «architectonization» of diplomacy with the aim of protecting national ecological and economic interests in world markets with simultaneous flexibility of stimulating motivations in the behavior of potential competitors and partners.

Analysis of recent research and publications. Scientific research on the ecological aspects of diplomacy is carried out in the context of a problem that reflects: ecological and economic elements in international development policy, security, strategy and multilateral diplomacy, new vectors for the universalisation of diplomacy and environmentalization of international relations. Modern scientific researches of ecological and economic content are interdisciplinary. In this aspect, it is important to attract the attention of the theorists and practitioners of international relations to the issues of the development of ecological diplomacy, the comprehensive level of its presentation and the identification of the national specificity of its activation through various mechanisms for its recognition, support and implementation.

The **aim** of the article is to determine the latest guidelines in the architectonization of ecological diplomacy, which are reflected in the space of the formation of national environmental policy, strategy and international cooperation.

Materials and methods. In accordance with the purpose of the study, the methods of macroeconomic analysis that deepen understanding of the essence of environmental diplomacy, as well as reveal their specificity in the aspects of investment activity at the present stage are used in the article.

Results. The modern life of humanity is a rapid change in the attributes of value orientations in international relations, the universality of market concepts of economic activity, polyphony of mechanisms for achieving strategic goals, the scale of the use of the latest information technologies and the orientation of investment resources in the «newest areas» of the world economy. This interaction space is environmentally determined and requires proper response to the challenges and threats of the interactive modality of globalization and the application of the architectonic principle in international cooperation. Architectonization finds reflection in all types of human activities and is realized in the design, forecasting and world-building processes. «Diplomacy of Forces» can be aimed at: activity, progress, consolidation and protection. For the implementation of economic transformations and the development of international relations of Ukraine, diplomatic support for investment processes in the field of environmental innovations and environmental protection is required in order to: prevent the emergence of environmental threats, conduct environmental assessments at the stage of planning activities and adopt environmentally sound solutions; attraction of

international experts, experts, analysts and diplomats to expand the areas of ecological and economic cooperation.

Conclusion. Increasing the attention of the international community to the issue of an ecological nature is an indication of the urgency in resolving a range of interrelated socio-economic, political, environmental and other issues that by their nature of emergence and translation in space / time are international. That is why the development of ecological diplomacy should be considered on the main architectonic principle, which enables to identify the state of internal and external possibilities of its stimulation through the use of various resources, the degree of interest in cooperation between national and foreign counterparties. An investment component in this area can serve as a basis for identifying problem / complex «niches» or potential / prospective «acts» of the domestic diplomatic service, which should be oriented towards the ecologization of its activities. The global trends and realities of our time testify that the high diplomatic culture of the country is also the establishment of an eco-imperative in security, prosperity and prosperity for peace.

Keywords: ecological diplomacy, architectonics, globalization, diplomacy of forces, state ecological policy, investment processes, balanced development.

REFERENCES

1. Zanizdra, M. Ju. (2017). Ekologichne reguljuvannja neoindustrial'nogo rozvytku nacional'nyh ekonomik [Environmental regulation of neo industrial development of national economies]. *Ekonomika Ukrai'ny – Ukraine economy*, 1 (662), 80-89 [in Ukrainian].
2. Mazaraki, A. A., & Harsun, L. G. (2018). Rozvytok logistychnoi' systemy Ukrai'ny: ekologichni vyklyky [Development of Ukraine's logistics system: environmental challenges]. *Ekonomika Ukrai'ny – Ukraine economy*, 9 (682), 3-12 [in Ukrainian].
3. Flissak, K. A. (2016). *Ekonomichna dyplomacija u systemi zabezpechennja nacional'nyh interesiv Ukrai'ny [Economic diplomacy in the system of ensuring the national interests of Ukraine]*. Ternopil': Novyj kolir [in Ukrainian].
4. Civatyj, V. G. (2016). Ekologichna dyplomacija v pytannjah Chornobyl's'koi' katastrofy: instyucional'nyj i mizhnarodno-politychnyj kontekst [Ecological diplomacy in the Chornobyl disaster: institutional and international political context]. *Naukovyj visnyk Dyplomatychnoi' akademii' Ukrai'ny – Scientific herald of the Diplomatic Academy of Ukraine*. (Vol. 23). P. II, 128-134 [in Ukrainian].
5. Sharov, O. M. Shhodo shljahiv vdoskonalennja organizacijnoi' roboty v galuzi ekonomichnoi' dyplomatii': taktychni aspekty [Onwaysto improve organization alworkin the field of economic diplomacy: tactical aspects]. *Analitychna zapyska – Analytical note*. (n.d.). *niss.gov.ua*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Shevchenko, I. V. (2016). Strategichna ekologichna ocinka jak instrumenty ekologichnoi' polityky Ukrai'ny [Strategic environmental assessment as tools of ecological policy of Ukraine]. *Ekonomika Ukrai'ny – Ukraine economy*, 10, 79-88 [in Ukrainian].
7. Cooper, A. F. (2013). The Changing Nature of Diplomacy [The Changing Nature of Diplomacy]. Retrieved from <http://www.oxfordhandbooks.com> [in Ukrainian].
8. Dorsey, K. (2014). Crossing Boundaries: The Environment in International Relations [Crossing Boundaries: The Environment in International Relations]. Retrieved from <http://www.oxfordhandbooks.com> [in English].

9. Bohan, A. V. (2018). *Ekologichna dyplomatiya v interaktyvniy modal'nosti globalizacii' [Ecological diplomacy in the interactive modality of globalization]*. Kyi'v: Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrai'ny «Pro osnovni zasady (strategiju) derzhavnoi' ekologichnoi' polityky Ukrai'ny na period do 2020 roku» № 2818-VI vid 21.12.2010 [Law of Ukraine «On the basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2020» № 2818-VI dated December 21, 2010]. Retrieved from zakon.rada.gov.ua [in Ukrainian].
11. Cili Stalogo Rozvytku: Ukrai'na (2017) [Sustainable Development Goals: Ukraine (2017)]. *Nacional'na dopovid' – National report*. Ministerstvo ekonomichnogo rozvytku i torgivli Ukrai'ny. Retrieved from <http://www.un.org.ua> [in Ukrainian].
12. Strategija stalogo rozvytku «Ukrai'na – 2020» [Sustainable Development Strategy «Ukraine 2020»]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Derzhavnyj bjudzhet Ukrai'ny (2008–2018) [State Budget of Ukraine (2008-2018)]. Retrieved from <http://index.minfin.com.ua> [in Ukrainian].
14. Derzhavna sluzhba statyky Ukrai'ny [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Statychnyj shhorichnyk Ukrai'ny za 2017 rik. Derzhavna sluzhba statyky Ukrai'ny [Statistical yearbook of Ukraine for 2017. State statistics service of Ukraine]. I. Je. Verner (Ed.). Kyi'v: Derzhavna sluzhba statyky Ukrai'ny [in Ukrainian].
16. Zakon Ukrai'ny «Pro dyplomatychnu sluzhbu Ukrai'ny» № 2449-VIII vid 07.06.2018 [The Law of Ukraine «On the Diplomatic Service of Ukraine» № 2449-VIII dated 07/06/2018]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
17. Chekalenko, L. (2017). Shkola dyplomatii' SShA [US Diplomacy School]. *Zovnishni spravy – External affairs, 10*, 28 [in Ukrainian].

УДК 004.774:339.5 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018\(101\)05](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018(101)05)

САМОЙЛЕНКО Ганна

к. ф.-м. н., доцент, доцент кафедри інформаційних технологій Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: anna_zak@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-4692-6218

СЕЛІВАНОВА Анна

старший викладач кафедри інформаційних технологій Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: ann.selivanova1@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6559-1508

ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЇ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Проаналізовано умови функціонування веб-технологій в інформаційному середовищі та основні моделі організації взаємодії учасників електронних торговельних майданчиків. Реалізовано агентну модель для дослідження функціонування структурних елементів та відображення процесів, які відбуваються під час покупки товару.

Ключові слова: інформаційне середовище, веб-технології, веб-сервіси, моделі організації взаємодії учасників.

Самойленко А., Селиванова А. Веб-технологии в международной торговле.

Проанализированы условия функционирования веб-технологий в информационной среде, основные модели организации взаимодействия участников электронных торговых площадок. Реализовано агентную модель для исследования функционирования структурных элементов и отображения процессов, которые происходят при покупке товара.

Ключевые слова: информационная среда, веб-технологии, веб-сервисы, модели организации взаимодействия участников.

Постановка проблеми. Період становлення інформаційного середовища, що припадав на середину 80-х років ХХ ст., характеризувався активним розвитком інформаційних та комунікаційних технологій, створенням умов для ефективного використання знань та вирішення завдань управління економікою та демократизації суспільного життя. Наразі характерними рисами та ознаками інформаційного середовища є формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору країни як частини світового інформаційного простору; становлення та подальше домінування в різних сферах інтелектуальних інформаційних технологій (ІТ), розповсюдження та використання інформації.

Серед питань, які виникають в інформаційному середовищі, ключовими є:

- інформація та знання як головна рушійна сила суспільства, інформаційні ресурси як стратегічні ресурси інформаційного суспільства;
- стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційної сфери як основа нової економіки, економіки знань;
- цикл оновлення як виробничих, так і соціальних технологій, що становить шість-вісім років, випереджуючи темпи зміни поколінь;

- безперервне навчання та здатність до зміни кваліфікації як невід’ємна складова збереження соціального статусу особистості;
- можливості кожної людини залежать від здатності своєчасно знаходити, отримувати, адекватно сприймати та продуктивно застосовувати нову інформацію.

Використання інтернет-ресурсів значно пришвидшило розвиток інформаційного середовища. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасні ІТ дають змогу вирішувати зазначені питання, зокрема завдяки сервісу *WWW* відбувається розвиток технологій, які збільшують можливості користувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками науковці досить активно вивчають проблеми використання інтернет-ресурсів для економічного розвитку. Так, В. Гриценко та Л. Бажан досліджують цифрову трансформацію економіки [1], О. Веренич вивчає формалізовану модель ментального простору проектного менеджера/команди проекту [2], В. Малолітнева опрацьовує питання державних закупівель як засобу активізації підприємницької діяльності [3], В. Чабан досліджує електронні державні закупівлі в умовах інтеграції з ЄС [4], В. Плєскач та Т. Затонацька – проблеми електронної комерції [5]. Електронній комерції присвячують свої праці і зарубіжні дослідники А. Манзор та К. Лаудон [6–7].

Результати аналізу публікацій та ресурсів свідчать, що необхідною умовою розвитку розширення та вдосконалення інформаційного середовища є використання ефективних технологій керування даними та контентом. Ця галузь містить такі напрямки, як керування великим обсягом даних, даними на основі хмарних обчислень, управління мультимедійними даними, а також є дотичною до *Web-mining*, задач кластеризації, класифікації та аналізу даних у *Web*, моделювання *Web*-контенту, *Semantic Web* тощо. Завдання ефективного керування *Web*-контентом набули великої значущості для багатьох галузей, що виникли на базі інфраструктури *WWW*, серед яких інтернет-комерція, дистанційне навчання та освітні *Web*-ресурси, керування великими інформаційними порталами, розробка та підтримка корпоративних порталів, створення *Web*-ресурсів електронного урядування, підтримка персональних сайтів та блогів тощо.

Метою роботи є дослідження розвитку та перспектив реалізації міжнародних електронних торговельних майданчиків.

Матеріали та методи. В основі огляду – методи наукового пізнання, системного підходу й узагальнення, наукові праці українських та закордонних вчених. Інформаційною базою слугували офіційний сайт компанії *The AnyLogic Company* [8] та інформаційні ресурси Інтернету.

Результати дослідження. Рівень розвитку інформаційного середовища, основними видами діяльності в якому є вироблення та споживання інформації, оперативне задоволення потреб, залежить від високоякісної інформації, незалежно від часу та місця отримання запиту. Якість інформації повинна забезпечуватися її постійною актуалізацією та ретельною експертизою інформаційних ресурсів.

Збільшення можливостей користувачів, враховуючи сучасні ІТ та Інтернет, також можливе за наявності таких ресурсів, як:

- моделі (лінійного програмування, оптимізаційні, агентні);
- критерії;
- база пропозицій (*my SQL*);
- методи (потенціалів, симплекс-метод, двоїстий симплекс-метод, відтинання, комбінаторні);
- словники, посилання на літературні джерела та мережеві ресурси (*TELNET*);
- веб-сервіси – ідентифіковані веб-адресою програмні системи зі стандартизованими інтерфейсами, наприклад, *FTP (File Transfer Protocol)* *DHCP (Dynamic Host Control Protocol)*, *HTTP (Hyper Text Transfer Protocol)*, *POP3 (Post Office Protocol, version 3)*;
- необхідний склад ресурсної бази;
- постійне оновлення інформаційних ресурсів;
- проведення регулярних експертиз та оновлення цифрових ресурсів, доступних в інформаційному середовищі.
- засоби навігації у межах цього середовища;
- бази даних цифрових інформаційних, методичних та навчальних ресурсів, у тому числі і мультимедійних, засоби управління ресурсами, зокрема система керування контентом (*content management system, CMS*) – програмне забезпечення, що дає змогу редагувати контент інформаційної системи (веб-сайту) за допомогою зручного інтерфейсу користувача та забезпечує публікацію контенту для відвідувачів разом із засобами навігації, *WWW*-сервери, засоби захисту інформації та інше програмне забезпечення;
- засоби комунікації: електронна пошта, списки розсилки, *CHAT*, *WWW-board*, аудіо- та відеоконференції, *CHAT*-боти.

Нині існують три версії – *Web 1.0*, *Web 2.0* та *Web 3.0*. Як правило, зараз більшість електронних торговельних систем працюють у рамках *Web 1.0*. Системи корзин для покупок, які здебільшого використовують власники веб-сайтів електронної торгівлі, в основному підпадають під категорію 1.0. Загальною метою є представлення продукції для потенційних клієнтів, тож на сайті можна надати спосіб здійснення покупок для будь-якого користувача. Мережа Інтернет забезпечила вектор для представлення та формально стерла географічні обмеження.

Соціалізація *WWW* призвела до появи технології, відомої як *Web 2.0*. В її основу покладено принцип «розподілу праці»: веб-майстер реалізує фрейм, а користувачі наповнюють контент сайту. Прикладами *Web 2.0* сайтів є різні форуми, соціальні мережі та блоги. Серед особливостей *Web 2.0* можна виділити колективні зусилля для наповнення сайтів, взаємодію між сайтами з використанням *Web*-сервісів, оновлення *Web*-сторінок без перезавантаження та об'єднання різних сервісів. До основних структурних елементів *Web 2.0* належать веб-сервіси (веб-служби) – мережеві додатки, доступні по протоколу *HTTP*. На відміну від звичайних динамічних бібліотек, такий підхід має

переваги – інструменти для роботи з *HTTP* та *XML* присутні в будь-якій сучасній мові програмування і дані веб-служби є платформо-незалежними.

Серед веб-сервісів електронні торговельні майданчики (*ETM*) займають досить велику частку веб-ресурсів. Електронний торговельний майданчик – це сайт, на якому організовані процеси укладання договорів між продавцем и покупцем, та реалізовані механізми проведення фінансово-торгових трансакцій. Можливості Інтернету дають змогу здійснювати продажі/покупки в режимі реального часу, та залучати до торговельних майданчиків компанії з різних куточків земної кулі. Стрімкий розвиток *ETM* може забезпечити вільний та ефективний потік інформації, товарів, платежів та інших послуг електронного ринку. *ETM* можуть існувати як окремі інтернет-системи для безпосередньої організації онлайн діяльності служб збуту та постачання різних підприємств. Сам електронний майданчик являє собою складно організовану систему з власною інфраструктурою, функціонування якої забезпечує група спеціалістів в цій предметній області, служба технічної підтримки та інші сервісні підрозділи. Бажаючи стати користувачами *ETM* проходять реєстрацію, що дає змогу встановити та вносити в систему необхідну інформацію про підприємство користувача. Після проходження процедури реєстрації користувачу надається ключ для входу в систему та доступу до ресурсів. Веб-сервіси цього сектора представлені у формі використання *ETM*.

У сучасних *ETM* використовуються три основні моделі організації взаємодії учасників: онлайн-каталог, аукціон і біржа. Наразі сегмент маркетплейсів є швидкозростаючим напрямком в ніші онлайн-торгівлі, що значно випереджає класичні інтернет-магазини за швидкістю зростання. Адже малим підприємцям часто важко підтримувати і рекламувати власні сайти, їм вигідніше працювати з майданчиком, який бере на себе частину навантаження.

Для швидкого відслідковування та реагування на зміни, що відбуваються на ринку, а також для зображення динаміки зростання кількості клієнтів, доцільно використовувати інформаційні технології агентного моделювання. Дослідити функціонування елементів *ETM* можна на прикладі моделі умовного інтернет-магазину.

Першим кроком при побудові моделі буде визначення критеріїв та умов, за яких експеримент буде розпочато. Розглядатися буде порівняно невеликий ринок з чисельністю 5000 людей. Для реалізації моделі кожен клієнт буде агентом. Оскільки визначено, що умовна компанія нова, спочатку товаром ніхто цікавитися та користуватися не буде, зацікавленість у людей з'явиться під впливом реклами. Після цього на кількість успішних продаж буде впливати також природний приріст клієнтів, який з'явиться завдяки тому, що клієнти, які вже купили товар, поділяться інформацією про нього зі своїми знайомими. Останніми на модель будуть додані показники, які можуть негативно впливати на роботу системи, оскільки вони будуть змінювати умови, за яких здійснюватиметься кожна покупка у моделі, що розглядається.

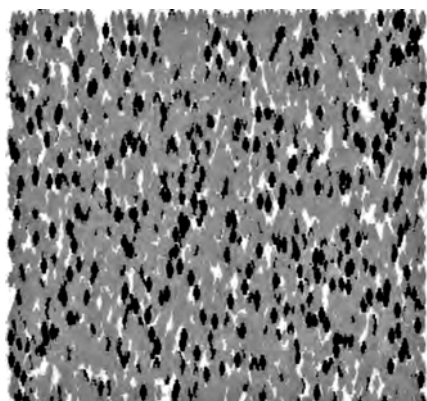


Рис. 1. Візуалізація переходу станів агентів

Джерело: адаптовано авторами за [8].

За допомогою реалізованої в програмному середовищі *AnyLogic* моделі (рис. 1) можна визначити намагання потенційних споживачів, у яких з'явиться бажання купити продукт під впливом реклами.

Зміна параметрів буде відображати приріст агентів тієї чи іншої категорії у вигляді графіка. В результаті на діаграмі відображатиметься приблизний результат, якого слід очікувати після запуску моделі. Найбільшою є група потенційних клієнтів, далі частина з них виявляє бажання купити товар і ще менша частина купує його насправді (рис. 2).

Для перевірки роботи потрібно запустити модель і прослідкувати за її виконанням. Як випливає з рис. 3, кількість зацікавлених клієнтів та користувачів товару постійно зростає, а кількість зацікавлених у покупці не перевищує кількість агентів, що уже купили товар (на більшій частині графіка). Це свідчить про те, що модель успішно відображає процеси, які відбуваються під час покупки товару.

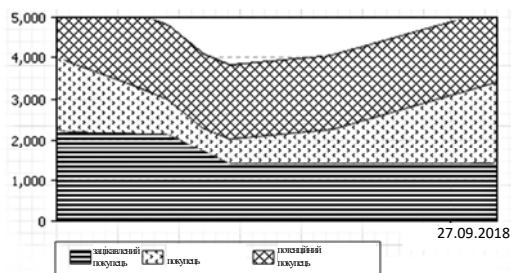


Рис. 2. Діаграма, що відображає події

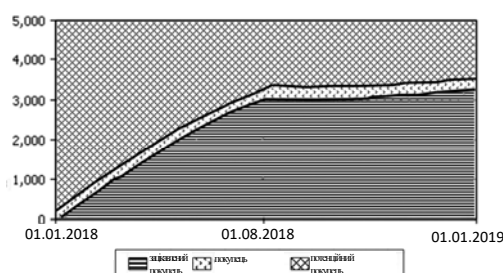


Рис. 3. Зміни при запуску моделі

Джерело: адаптовано авторами за [8].

Після реалізації моделі діяльності інтернет-магазину та проведення дослідження її роботи можна зробити висновки, що побудова діаграм дає змогу краще зрозуміти процеси, що відбуваються під час ведення комерційної діяльності в Інтернеті та позбутися зайвих елементів, що лише ускладнювали б дослідження роботи інтернет-магазину.

Висновки. Для дослідження перспектив реалізації міжнародних електронних торговельних майданчиків важливим є ресурси розвитку інформаційного суспільства, основні моделі взаємодії учасників електронних торговельних майданчиків та особливості їх роботи. Реалізація агентної моделі інтернет-магазину як елемента електронного торговельного майданчика дає вагомий рівень приросту потенційних покупців, а залучення ІТ агентного моделювання надає можливість відслідковувати умови, за яких буде здійснюватися кожна покупка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко В. И., Бажан Л. И. Цифровая трансформация экономики. *Управляющие системы и машины*. 2017. № 6. С. 3-16.
2. Веренич О. В. Формалізована модель ментального простору проектного менеджера/ команди проекту. *Управління розвитком складних систем*. 2015. № 24. С. 23-29.
3. Державні закупівлі як засіб активізації підприємницької діяльності. URL : <http://blog.liga.net/user/vmalolytneva/article/19446.aspx>.
4. Чабан В. Електронні державні закупівлі: на шляху до інтеграції з ЄС. URL : www.vkr.ua/content/news/files/yur_gazeta_chaban_52498_article_1452858542_ua.pdf.
5. Плєскач В. Л., Затонацька Т. Г. Е-комерція. Київ : Знання, 2007. 535 с.
6. Manzoor A. E-commerce 2018. Kindle Edition. 2017. 432 p.
7. Laudon K. E-Commerce 2018. Global Edition. 2018. 297 p.
8. Офіційний сайт компанії The AnyLogic Company. URL : <https://www.anylogic.com>.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2018.

Samoylenko A., Selivanova A. Web technologies in international trade.

Background. Today, the characteristic features and features of the information environment are the formation of a single information and communication space of the country as part of the world's information space; formation and further dominance in various spheres of intellectual information technologies, dissemination and use of information. The use of Internet resources has significantly accelerated the development of the information environment. The urgency of the topic is due to the fact that modern information technologies enable to solve the above-mentioned questions, in particular, thanks to the WWW service, the development of technologies that increase the capabilities of users is taking place. Currently there are three versions – Web 1.0, Web 2.0 and Web 3.0.

Analysis of recent research and publications. The analysis of publications and resources has shown that the necessary condition for the development and improvement of the information environment is the use of efficient data and content management technologies. This industry includes areas such as managing large volumes of data, managing cloud-based data, managing multimedia data, and being tangent to Web-mining, clustering, classifying and analyzing data on the Web, Web content modeling, Semantic Web etc.

The **aim** of article is to research development and prospects of realization of international electronic trading platforms.

Materials and methods. The basis of the research was the methods of scientific knowledge, systematic approach and generalization, scientific works of Ukrainian and foreign scientists.

Results. The WWW socialization has led to the emergence of a technology known as Web 2.0. It is based on the principle of "division of labor": the webmaster implements the frame, and users fill the content of the site. Examples of Web 2.0. The sites have different forums, social networks and blogs. Among the features of Web 2.0 can be the collective efforts to fill the sites, interaction between sites using Web-services, updating Web-pages without rebooting and combining various services. In today's trading floors, three main models of the organization of interaction of participants are used: an online catalog, an auction and a stock exchange. The world's leading trading floors have fairly attractive trading conditions and are aimed at both a small entrepreneur and a large world-famous manufacturer.

Conclusion. The article gives the resources for the development of the information society, highlights the main models of the interaction of the participants of the

electronic trading platforms and the peculiarities of their work. As a result of the implementation of the agent model of the online store as an element of the electronic trading platform, the level of growth of potential buyers is determined. Summing up the above material, we can conclude that the involvement of agent information modeling technology allows you to track the conditions under which each purchase will be carried out.

Keywords: information environment, web technologies, web services, models of interaction organization of participants.

REFERENCES

1. Gricenko, V. I., Bazhan, L. I. (2017). Cifrovaja transformacija jekonomiki. [Digital transformation of the economy]. *Upravljajushhie sistemy i mashiny – Control systems and machines*, 6, 3-16 [in Russian].
2. Verenysh, O. V. (2015). Formalizovana model' mental'nogo prostoru proektnogo menedzhera/komandy proektu [Formalized model of the mental space of the project manager / project team]. *Upravlinnja rozvytkom skladnyh system – Managing the development of complex systems*, 24, 23-29 [in Ukrainian].
3. Derzhavni zakupivli jak zasib aktyvizacii' pidpryjemnych'koi' dijal'nosti [Public procurements as a means of activating entrepreneurial activity]. *blog.liga.net*. Retrieved from <http://blog.liga.net/user/vmalolytneva/article/19446.aspx> [in Ukrainian].
4. Chaban, V. Elektronni derzhavni zakupivli: na shljahu do integracii' z JeS [Electronic government procurements: towards integration with the EU]. *vkp.ua*. Retrieved from www.vkp.ua/content/news/files/yur_gazeta_chaban_52498_article_1452858542_ua.pdf [in Ukrainian].
5. Pleskach, V. L., Zatonac'ka, T. G. (2007). *E-komercija [E-Commerce]*. Kyi'v: Znannja [in Ukrainian].
6. Manzoor, A. (2017). *E-commerce 2018. Kindle Edition* [in English].
7. Laudon, K. (2018). *E-Commerce 2018. Global Edition* [in English].
8. Oficijnyj sajt kompanii' The AnyLogic Company [Official Website of The AnyLogic Company]. Retrieved from <https://www.anylogic.com> [in English].

УДК 004.056:005.336.4]:334.726 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018\(101\)06](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018(101)06)**ВОРОБЕЙ Юлія**

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного

E-mail: yukavorobei@gmail.com

торговельно-економічного університету

ORCID ID: 0000-0003-1268-8183

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ МІЖНАРОДНОЇ КОМПАНІЇ

Розглянуто необхідність і механізми захисту інтелектуального капіталу міжнародної компанії. Досліджено міжнародну систему глобальних послуг для транскордонної охорони інтелектуальної власності за такими напрямками: міжнародна патентна система; міжнародна система товарних знаків; міжнародна система зразків. Розроблено пропозиції щодо вирішення проблеми шляхом використання інформаційних ресурсів Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, міжнародна патентна система, міжнародна система товарних знаків, міжнародна система зразків, об'єкти інтелектуальної власності.

Воробей Ю. Информационная поддержка защиты интеллектуального капитала международной компании. Рассмотрены необходимость и механизмы защиты интеллектуального капитала международной компании. Исследована международная система глобальных услуг для трансграничной охраны интеллектуальной собственности по следующим направлениям: международная патентная система; международная система товарных знаков; международная система образцов. Разработаны предложения по решению проблемы с помощью использования информационных ресурсов Всемирной организации интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, международная патентная система, международная система товарных знаков, международная система образцов, объекты интеллектуальной собственности.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві інформація, знання, професійний, науковий і культурний капітал значно впливають на структуру національної економіки, якість виготовленої продукції та обсяг наданих послуг. Водночас інтелектуалізація виробничих процесів, ускладнення систем управління підприємством призводить до збільшення несанкціонованих і злочинних дій щодо порушення авторського права, привласнення окремих видів нематеріальних активів тощо.

Наразі зростає потреба в розробці дієвого ефективного механізму захисту інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади інтелектуального капіталу досліджувалися в багатьох роботах зарубіжних і вітчизняних вчених. Зокрема, Л. Леонтєва та Л. Орлова, С. Панікарова та М. Власов розглядали економічні аспекти інтелектуального капіталу [1; 2].

Окремий внесок у розробку загальних проблем, пов'язаних із формуванням і використанням інтелектуального капіталу, зробили такі науковці, як О. Бревено, В. Порохня, А. Турило та О. Корнух [3–5] та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, відкритими й актуальними залишаються питання захисту інтелектуального капіталу підприємства.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності захисту інтелектуального капіталу міжнародних компаній шляхом використання інформаційних ресурсів Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження слугували матеріали Всесвітньої організації інтелектуальної власності (*World Intellectual Property Organization, WIPO*) [6], праці вітчизняних і зарубіжних фахівців [7–10]. У процесі підготовки статті використано загальнонаукові методи дослідження: логічного аналізу й синтезу, а також статистичний метод.

Результати дослідження. Набуття нематеріальними активами ключової ролі в забезпеченні конкурентоспроможності сучасних компаній призводить до підвищення ризику несанкціонованих і злочинних дій щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності. Інтелектуалізація виробничих процесів, ускладнення систем управління підприємством призводить до несанкціонованих і злочинних дій щодо порушення авторського права, привласнення окремих видів нематеріальних активів тощо [7]. Е. Брукінг визначає захист інтелектуального капіталу як захист інтелектуальних, ринкових, людських та інфраструктурних активів і наголошує, що інтелектуальний капітал кожного типу потребує специфічного варіанта захисту. Захист ринкових активів потрібно здійснювати завдяки правам на інтелектуальну власність і механізмам їх підтримки; інтелектуальні активи слід захищати шляхом реєстрації патентів, торгівельних знаків, дизайнерських прав, авторських прав тощо. Людські активи потребують захисту у вигляді можливостей керівництвом організації, яке визначає філософію і характер управлінських процесів та корпоративну культуру [8, с. 203–204].

Ефективним інструментом інформаційної підтримки захисту інтелектуального капіталу міжнародних компаній є використання ресурсів *WIPO* як спеціалізованої установи системи ООН, що сприяє розробці збалансованої міжнародної нормативно-правової бази у сфері інтелектуальної власності 191 державі та бізнес-послуги для отримання прав на об'єкти інтелектуальної власності в різних країнах. Її глобальний характер функціонування як майданчика для розробки та імплементації міжнародних угод із захисту інтелектуальної власності дає змогу компаніям створювати ефективні механізми запобігання несанкціонованому використанню та/або копіюванню об'єктів інтелектуальної власності з боку конкурентів. Ресурси *WIPO* створюють збалансовану та ефективну міжнародну систему глобальних послуг для транскордонної

охорони інтелектуальної власності за такими напрямками: міжнародна патентна система; міжнародна система товарних знаків; міжнародна система зразків.

Міжнародна патентна система дає змогу отримати патентну охорону в різних країнах шляхом подання єдиної міжнародної заявки, що суттєво спрощує процес патентування міжнародними компаніями. Надаючи таку заявку, заявник забезпечує охорону свого інтелектуального капіталу у вигляді запатентованого винаходу в 152 країнах світу. Міжнародний договір про патентну кооперацію (*Patent Cooperation Treaty, PCT*) використовується провідними корпораціями та науково-дослідними установами. Міжнародна патентна система оптимізує основні витрати, пов'язані з її охороною, та формує просту й чітку базу для ухвалення рішень щодо патентування об'єктів інтелектуальної власності компаній. Процедура *PCT* передбачає такі етапи [11]:

- подання заявки компанією-заявником до національного або регіонального патентного відомства, що відповідає вимогам до оформлення *PCT*;
- пошук світовим патентним відомством (*The International Searching Security, ISA*) релевантної патентної документації та підготовка письмового повідомлення щодо придатності до патентування об'єкта інтелектуальної власності;
- публікація та оприлюднення заявки Міжнародним бюро *WIPO* по завершенню 18 місяців від дати подання;
- додатковий міжнародний пошук (на бажання заявника) з метою виявлення документів, не знайдених у процесі первинного пошуку *ISA*;
- міжнародна попередня експертиза *ISA* (на бажання заявника), що передбачає додатковий аналіз патентної придатності об'єкта інтелектуальної власності;
- національна фаза отримання патенту, що настає за 30 місяців від дати першого звернення заявника й передбачає видання патенту національним або регіональним бюро.

Процес отримання патенту компанією-заявником може бути формалізований згідно з процедурою *PCT* з використанням такого інструменту інформаційного моделювання, як діаграма потоків даних, призначена для формалізації інформаційних процесів, тобто *DFD*-діаграми (*Data Flow Diagrams*) [9; 11].

Ключовим інформаційним ресурсом *WIPO*, який забезпечує прозорість і ґрунтовність процесу патентування, є база даних *PatentScope*. Вона містить повні тексти міжнародних заявок, поданих відповідно до *PCT*, а також патентні документи національних і регіональних патентних відомств держав-учасників. Усього база *PatentScope* дає змогу здійснювати пошук у 70 млн патентних документів, включаючи 3,4 млн опублікованих міжнародних заявок на патент *PCT* за критеріями: клас (індекс) міжнародної патентної класифікації, номер заявки, заявник, винахідник, країна, дата публікації.

Світові корпорації активно користуються послугами *WIPO* з прийняття заявок на охорону патентів (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг провідних міжнародних компаній за динамікою процедури *PCT*

Назва компанії	Країна походження	Кількість опублікованих заявок <i>PCT</i>		Позиція у рейтингу 2016 р.
		2015 р.	2016 р.	
ZTE CORPORATION	Китай	2155	4123	1
HUAWEI TECHNOLOGIES CO., LTD	Китай	3898	3692	2
QUALCOMM INCORPORATED	США	2442	2466	3
MITSUBISHI ELECTRIC CORPORATION	Японія	1593	2053	4
LG ELECTRONICS INC.	Республіка Корея	1457	1888	5
HEWLETT-PACKARD DEVELOPMENT COMPANY, L.P.	США	1310	1742	6
INTEL CORPORATION	США	1250	1692	7
BOE TECHNOLOGY GROUP CO., LTD	Китай	1227	1673	8
SAMSUNG ELECTRONICS CO., LTD	Республіка Корея	1683	1672	9
SONY CORPORATION	Японія	1381	1665	10

Джерело: складено автором за даними [6].

Отже, список десяти провідних заявників за процедурою *PCT* формують сім компаній країн Азії та три компанії із США. Перші два місця в рейтингу за 2016 р. посіли китайські телекомунікаційні корпорації *ZTE* та *Huawei Technologies*, причому перша піднялася на дві позиції в рейтингу, витіснивши другу з першого місця. Найменш успішною із провідної десятки компаній виявилася корейська *Samsung Electronics*, яка втратила п'ять позицій у рейтингу.

Зручним і економічним механізмом реєстрації товарних знаків та управління ними по всьому світу є Міжнародна система товарних знаків (Мадридська система). Подання однієї заявки й оплата одного набору мит дає змогу просити охорону в 117 країнах, а наявність єдиної централізованої системи уможливило вносити зміни в глобальний портфель товарних знаків, продовжувати термін їх дії та розширювати географічне охоплення. Мадридська система дає змогу зареєструвати товарний знак в різних країнах шляхом подання однієї міжнародної заявки.

У її межах підтримка надається протягом усього життєвого циклу товарного знака: від подачі заявки до продовження. Процес міжнародної реєстрації товарних знаків в ній складається з таких етапів:

➤ аналіз національних / регіональних інформаційних ресурсів та інформаційних ресурсів Глобальної бази даних за брендами, бази даних членів Мадридської системи з метою пошуку ідентичних або подібних знаків, які вже існують на цільових ринках;

➤ подання та реєстрація заявки встановленої форми через національне або регіональне відомство інтелектуальної власності, яка завіряється національним / регіональним відомством і направляється до *WIPO*;

➤ формальна експертиза *WIPO*, результатом якої є отримання схвалення та занесення товарного знака в Міжнародний реєстр з подальшим надсиланням компанії-заявнику свідоцтва про міжнародну реєстрацію;

➤ експертиза, яка здійснюється національними / регіональними відомствами на територіях, де компанія бажає забезпечити захист товарного знаку.

У 2016 р. найбільше число заявок на товарні знаки в межах Мадридської системи подали заявники в США – 7741 заявку, в Німеччині – 7551, Франції – 4132, Китаї – 3200, Швейцарії – 3074. Провідну трійку в міжнародній реєстрації склали: Китай – 22 314 вказівок, Європейський Союз – 21 526 вказівок і США – 20 979 вказівок. Серед країн із середнім рівнем доходу значне число заявок припало на, вказівок: Російську Федерацію – 14 604, Індію – 11 105, Мексику – 9098 і Туреччину – 8679. Найчастіше згадуваною країною з 2006 р. залишається Китай (табл. 2).

За кількістю вказівок у міжнародних заявках перше місце в 2016 р. посів клас комп'ютерної техніки та електронного устаткування, на який припало 9,4 % від їх загального числа, і далі слідує класи послуг для підприємств (7,6 %) і технологічних послуг (6 %). Серед десяти провідних класів найбільш високі темпи зростання числа вказівок були зафіксовані для технологічних послуг (+11,3 %) і комп'ютерної техніки та електронного устаткування (+10,6 %) [12].

Практичне ділове рішення, що уможливорює реєструвати до 100 промислових зразків більш ніж на 68 територіях за допомогою подачі єдиної міжнародної заявки, надає Міжнародна система зразків (Гаазька система). Під промисловим зразком розуміється художнє або естетичне рішення виробу, яке робить його привабливим і конкурентоспроможним, відповідно забезпечуючи комерційну вартість виробу та його ринкову рентабельність. Міжнародна охорона промислових зразків може інтерпретуватися як засіб захисту виробничих ноу-хау компаній шляхом установаження однозначного асоціювання між властивостями виробу, уособленими у вигляді зразка, та його власником / виробником.

Таблиця 2

Рейтинг провідних компаній за Міжнародною системою товарних знаків

Назва компанії	Країна походження	Заявки в межах Мадридської системи		Рейтинг 2016 р.
		2015 р.	2016 р.	
L'OREAL, SOCIETE ANONYME	Франція	130	150	1
GLAXO GROUP LIMITED	Велика Британія	68	141	2
BAYERISCHE MOTOREN WERKE AKTIENGESELLSCHAFT	Німеччина	40	117	3
LIDL STIFTUNG & CO. KG	Німеччина	143	112	4
NOVARTIS AG	Швейцарія	194	94	5
PHILIPS ELECTRONICS N.V.	Нідерланди	123	85	6
BOEHRINGER INGELHEIM INTERNATIONAL GMBH	Німеччина	90	83	7
BIOFARMA	Франція	81	75	8
DAIMLER AG	Німеччина	103	70	9
SOCIETE DES PRODUITS NESTLE S.A.	Швейцарія	52	67	10

Джерело: складено автором за даними [6].

Інформаційна підтримка транскордонного захисту промислових зразків здійснюється завдяки існуванню Глобальної бази даних по зразках (*Global Design Database*) та бази даних Гаазької системи (*Hague Express*). Зрозумілий і уніфікований інтерфейс Глобальної бази даних по зразках уможливило здійснювати безкоштовний одночасний пошук по більш ніж 2 920 000 промислових зразків, зареєстрованих у Гаазькій системі. Щотижневе оновлення бази даних *Hague Express* містить бібліографічні дані та зображення промислових зразків, зазначених в опублікованих міжнародних реєстраціях, вироблених, починаючи з 3 січня 1985 р. Міжнародні реєстрації, термін дії яких закінчився, також фігурують в ній.

З 2016 р. число міжнародних заявок на промислові зразки, поданих в межах Гаазької системи міжнародної реєстрації промислових зразків, зросло на 35,3 %. Кількість зразків, що містяться в цих заявках, зросла на 13,9 %. Подані в 2016 р. 5562 заявки містили 18 716 зразків. Найбільшим користувачем Гаазької системи є Німеччина, в якій подані заявки містили 3917 зразків. Далі за нею йдуть Швейцарія (2555 зразків), Республіка Корея (1882 зразка), США (1410 зразків) і Нідерланди (1317 зразків). Серед десяти провідних заявників істотні темпи зростання в 2016 р. зафіксовано в Японії (+109,2 %) і Туреччині (136,5 %) [12].

У рейтингу Гаазької системи міжнародної реєстрації промислових зразків *Fonkel Meubelmarketing* обігнала *Samsung Electronics* як найбільшого користувача, залишивши на третьому місці корпорацію *LG Electronics* (табл. 3).

Таблиця 3

Рейтинг провідних міжнародних компаній за Гаазькою системою

Назва компанії	Країна походження	Кількість зразків в заявках		Рейтинг 2016 р.
		2015 р.	2016 р.	
FONKEL MEUBELMARKETING	Нідерланди	438	953	1
SAMSUNG ELECTRONICS CO., LTD	Республіка Корея	1132	862	2
LG ELECTRONICS INC.	Республіка Корея	47	728	3
SWATCH AG (SWATCH SA) (SWATCH LTD.)	Швейцарія	511	383	4
THE PROCTER & GAMBLE COMPANY	США	369	348	5
VOLKSWAGEN AKTIENGESELLSCHAFT	Німеччина	418	337	6
RENAULT S.A.S.	Франція	87	289	7
MICROSOFT CORPORATION	США	100	256	8
WENKO-WENSELAAR GMBH & CO. KG	Німеччина	143	211	9
KRONOPLUS LIMITED	Кіпр	–	169	10

Джерело: складено автором за даними [6].

Найбільшу частку товарних зразків становлять предмети меблювання (11,3 %), за якими слідують обладнання для запису й передачі інформації (10 %), транспортні засоби (7,8 %), годинники та інструменти для вимірювання (6,9 %). Найчастіше згадуваним членом Гаазької системи є Європейський Союз з 14 952 вказівками, Швейцарія – 8811, Туреччина – 6137, США – 4722 і Норвегія – 3324 [6].

Зазначені інформаційні ресурси *WIPO* в галузі охорони патентів, товарних знаків і зразків мають превентивний характер, тобто завдяки їх використанню компанія-заявник може убезпечити себе від потенційних конфліктів щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності в майбутньому. Якщо ж такий конфлікт вже відбувся, компанії можуть скористатися послугами *WIPO* у сфері врегулювання спорів.

Всесвітня організація інтелектуальної власності надає послуги з врегулювання суперечок, що стосуються доменних імен в Інтернеті, або «кіберсквотингу». Врегулювання суперечок здійснюється в електронному вигляді, триває не більше ніж два місяці й приводить до ухвалення рішень, що мають позовну силу.

Висновки. Отже, ресурси *WIPO* створюють збалансовану й ефективну міжнародну систему глобальних послуг для інформаційної підтримки управління інтелектуальним капіталом міжнародних компаній. Її інформаційні послуги можна поділити на дві групи – превентивні та корекційні.

Превентивні інформаційні послуги забезпечують транскордонну охорону об'єктів інтелектуальної власності компаній за такими їх видами:

- патенти – Міжнародна патентна система (Договір про патентну кооперацію *PCT*) на основі бази даних *PatentScope*;
- товарні знаки (бренди) – Міжнародна система товарних знаків (Мадридська система) на основі Глобальної бази даних за брендами та бази даних членів Мадридської системи;
- промислові зразки (виробниче ноу-хау) – Система міжнародної реєстрації промислових зразків (Гаазька система) на основі *Global Design Database* та *Hague Express*.

Корекційні інформаційні послуги *WIPO* у сфері альтернативного врегулювання суперечок уможливають вирішити суперечки, що стосуються інтелектуальної власності компаній в позасудовому порядку в межах одного нейтрального форуму, та містять: арбітраж, посередництво, експертний висновок, суперечки щодо доменних імен.

Використання міжнародними компаніями інформаційних послуг *WIPO* убезпечує їх від потенційних конфліктів щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності та сприяє результативності інформаційної підтримки управління інтелектуальним капіталом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Леонтьева Л. С., Орлова Л. Н. Управление интеллектуальным капиталом. М. : Изд-во «Юрайт», 2016. 295 с.
2. Паникарова С. В., Власов М. В. Управление знаниями и интеллектуальным капиталом. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. 140 с.
3. Бервено О. В. Интеллектуальный капитал : от иерархии к партнерству. Соціальне партнерство та його роль в становленні ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Харків : ХІБМ, 2010. С. 91–96.
4. Порохня В. М. Интеллектуальный капитал экономического зростания. Запорижжя : КПУ, 2012. 568 с.
5. Турило А. М., Корнух О. В. Интеллектуальный капитал – основа инноватизации, эффективной и корпоративной стратегии предприятия. Кривий Ріг: Вид. дім, 2012. 228 с.
6. World Intellectual Property Organization. URL : <https://www.wipo.int/treaties>.
7. Кожушко О. В. Необходимость защиты интеллектуального капитала предприятия. URL : http://www.rusnauka.com/23_WP_2009/Economics/50941.doc.htm.
8. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии : пер. с англ. : под ред. Л. Н. Ковачин. С-Пб. 2001. 288 с.
9. Крулькевич В. И., Черноволенко И. Ф., Василькова Т. В. и др. Информационные и экспертные системы в предпринимательской деятельности. Донецк : ИЭП НАНУ, 1999. 114 с.

10. Передерій Л. В. Системне проектування інформаційних систем. Наук. Вісн. Донбасу. 2008. № 2 (6). URL : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN6/08plvpis.pdf>. Серія: «Технічні науки».
11. Охрана ваших изобретений за рубежом. PCT: вопросы и ответы. URL : http://www.wipo.int/export/sites/www/pct/ru/docs/faqs_about_the_pct.pdf.
12. Record Year for International Patent Applications in 2016; Strong Demand Also for Trademark and Industrial Design Protection. March 15, 2017. URL : http://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2017/article_0002.html.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2018

Vorobei Yu. Information support for the protection of intellectual capital of an international company.

Background. Today, the structure of the national economy and the quality of products and services that are produced are determined by the information, knowledge, professional, scientific and cultural capital of the society. At the same time, the intellectualization of production processes, the complication of enterprise management systems, leads to an increase in unauthorized and criminal actions in violation of copyright, the appropriation of certain types of intangible assets, etc. The need to develop an effective mechanism for the protection of intellectual capital from the state (in the legislative space) – the macro level, as well as from the subject of economic activity – is growing at the micro level.

Analysis of recent research and publications. Problems of informational support for the protection of intellectual capital of an international company have been researched in the scientific papers of foreign and domestic scholars.

The **aim** of the study is to substantiate the need to protect the intellectual capital of international companies through the use of information resources of the World Intellectual Property Organization.

Materials and methods. The information base of the study was the works of domestic and foreign scientists and Internet source. In the process of preparation of the article the general scientific methods of research were used: logical analysis and synthesis, as well as statistical method of research.

Results. The intellectual capital of each type requires a specific protection option. The protection of market assets must be ensured through intellectual property rights and mechanisms for their support; intellectual property should be protected by the registration of patents, trademarks, design rights, copyrights, etc. Human assets require protection in the form of opportunities by the management of the organization, which defines the philosophy and nature of management processes and corporate culture. The need to protect the intellectual capital of an international company has been identified and the mechanisms for protecting its intellectual capital have been investigated. The international system of global services for cross-border protection of intellectual property was investigated in the following areas: international patent system; international trademark system; international sample system. Developed proposals are addressed to the problem of protecting the intellectual capital of international companies through the use of information resources of the World Intellectual Property Organization.

Conclusion. WIPO resources create a balanced and effective international system of global services for informational support of the management of intellectual capital of international companies. Information services VOIS can be divided into two groups – preventive and corrective. Preventive information services provide cross-border protection of intellectual property objects of companies according to their types: patents, trademarks, industrial designs. WIPO's Correctional Information Services in the area of alternative dispute resolution help resolve disputes relating to the intellectual property of

companies in an extrajudicial fashion within a single neutral forum, including arbitration, mediation, expert judgment, disputes over domain names.

WIPO's use of international information services companies protects them from potential conflicts over the rights to intellectual property objects and contributes to the effectiveness of information support for the management of intellectual capital.

Keywords: intellectual capital, patents, trademarks, industrial designs, objects of intellectual property.

REFERENCES

1. Leont'eva, L. S., & Orlova, L. N. (2016). Upravlenie intellektual'nym kapitalom [Intellectual capital management]. Moscow : Jurajt [in Russian].
2. Panikarova S. V., & Vlasov M. V. (2015). Upravlenie znanijami i intellektual'nym kapitalom [Knowledge and Intellectual Capital Management]. Ekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta [in Russian].
3. Berveno, O. V. (2010). Intellektual'nyj kapital : ot ierarhii k partnerstvu. Social'ne partnerstvo ta jogo rol' v stanovleni rynkovoï ekonomiky v Ukrai'ni [Intellectual capital: from hierarchy to partnership. Social partnership and its role in the establishment of economic policy in Ukraine]: zb. nauk. prac'. Harkiv : HIBM, (pp. 91-96) [in Russian].
4. Porohnja, V. M. (2012). Intellektual'nyj kapital ekonomichnogo zrostantnja [Intellectual capital of economic growth]. Zaporizhzhja : KPU [in Ukrainian].
5. Turylo, A. M., & Kornuh, O. V. (2012). Intellektual'nyj kapital – osnova innovatsii, efektyvnoi i korporativnoi strategii pidpryjemstva [Intellectual capital is the basis of innovation, effective and corporate strategy of the enterprise]. Kryvyj Rig : Vyd. dim [in Ukrainian].
6. World Intellectual Property Organization. Retrieved from <https://www.wipo.int/treaties> [in English].
7. Kozhushko, O. V. Neobhidnist' zahystu intellektual'nogo kapitalu pidpryjemstva [The need to protect the intellectual capital of the enterprise]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/23_WP_2009/Economics/50941.doc.htm [in Ukrainian].
8. Bruking, Je. & Kovachin, L. N. (2001). Intellektual'nyj kapital: kljuch k uspehu v novom tysjacheletii [Intellectual capital: the key to success in the new millennium]. S-Pb [in Russian].
9. Krul'kevich V. I., Chernovolenko I. F., & Vasil'kova T. V. et al. (1999). Informacionnye i jekspertnye sistemy v predprinimatel'skoj dejatel'nosti [Information and expert systems in business]. Doneck : IJeP NANU [in Russian].
10. Perederij, L. V. (2008). Systemne proektuvannja informacijnyh system [System design of information systems]. Nauk. Visn. Donbasu – Scientific Bulletin of the Donbas, 2 (6). Serija: «Tehnichni nauky». Retrieved from <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN6/08plvps.pdf> [in Ukrainian].
11. Ohrana vashih izobretenij za rubezhom. RST: voprosy i otvety [Protection of your inventions abroad. PCT: Questions and Answers]. Retrieved from http://www.wipo.int/export/sites/www/pct/ru/docs/faqs_about_the_pct.pdf [in Russian].
12. Record Year for International Patent Applications in 2016; Strong Demand Also for Trademark and Industrial Design Protection. March 15, 2017. Retrieved from http://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2017/article_0002.html [in English].

ФІНАНСИ, ОПОДАТКУВАННЯ, АУДИТ

UDC 657.424 /.922-045.73]:006.032 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018\(101\)07](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2018(101)07)

FOMINA Olena

DSc (Economics), associate Professor,
Head Kyiv National University of Trade and Economics

E-mail: fevfin@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4664-4752

19, Kyoto str., Kyiv, 02156, Ukraine

SLOMCHYNSKA Svitlana

PhD student of the Department of Accounting and
Taxation Kyiv National University of Trade and Economics

E-mail: svetlana.slomchynskaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9886-0380

19, Kyoto str., Kyiv, 02156, Ukraine

INVESTMENT PROPERTY ACCOUNTING THROUGH THE LENS OF CONVERGENCE OF THE INTERNATIONAL STANDARDS

Modern condition of the investment property accounting methodological basis was assessed hereby. It was found that the existing methods do not comply with provisions of the property rights theory, as well as requirements of the international standards. The comparative analysis was performed with regard to the international and national statutory provisions, whereby issues of the investment property operations reporting in accounts are regulated. The Author's methodology was proposed for reporting of the investment property operations in the accounting system, whereby fairness, completeness and accuracy of the accounting information reporting in the financial statements are improved.

Keywords: investment property, accounting, National Accounting Regulations (Standards), IFRS, lease, right of possession.

Фомина Е., Сломчинская С. Учет инвестиционной недвижимости в контексте конвергенции международных стандартов. Исследован современный уровень методологического обеспечения бухгалтерского учета инвестиционной недвижимости. Установлено несоответствие действующей методики положениям теории прав собственности и международным стандартам. Осуществлен сравнительный анализ норм международных и национальных положений, регулирующих

© Fomina O., Slomchynska S., 2018

вопросы отображения в учете операций с инвестиционной недвижимостью. Предложена авторская методика бухгалтерского учета инвестиционной недвижимости, которая повысит объективность, полноту и правильность отражения учетной информации в финансовой отчетности.

Ключевые слова: инвестиционная недвижимость, учет, П(С)БУ, МСФО, аренда, право владения.

Background. Globalization of the domestic property investment processes brings about the accounting and financial reporting globalization, which is considered to be one of the significant factors having effect over increasing the investment appeal for the purpose of widening the global participation in the national economic branches, in particular trade.

Despite dynamic progress in the accounting system transformation according to requirements of the International Financial Reporting Standards, such a process is characterized by randomness and absence of the systemic approach in Ukraine. Moreover, inconformity with the applicable legislative provisions gives rise to the collisions in the time of the practical implementation of the accounting standards.

Analysis of recent research and publications. View of the international standard convergence process in Ukraine still remains under discussions.

On the globalization of the accounting system on a worldwide basis, as well as undisputable participation of Ukraine in the convergence process insist V. Parkhomenko, V. Mossakovskyy, V. Vasylyeva and K. Kostyuchenko [1–3]. Other group of authors has the cautious opinion on the financial reporting globalization and convergence of the international standards with no consideration to specific domestic economic performance and the national accounting system as it may cause confusions in accounting process and conceal the new problems [4–6]. For the purpose of proper reporting of the investment property operations in the accounts and elimination of the asymmetry existing between provisions of the national and international standards, whereby methods of the investment property accounting is regulated, it shall be necessary to revise the existing methods with due consideration for both domestic and international legislative requirements.

Issues of implementation and identification of the investment assets, difference in their reporting in accounts according to the national standards of various countries and the international ones have been researched in the worldwide scientific literature in order to improve the actuality of the accounting information and provide for making proper investment decisions [7–9].

Significance of the issue concerned has drawn the attention of a number of the Ukrainian authors who tried to substantiate own views and proposals as to improvement of the investment property accounting system. In particular we are talking about I. Suprunova, T. Davydyuk, V. Chyudovets and V. Shevchenko [10–13]. Authors' proposals were mainly reduced to the substantiation of the properness or inconsistency of the way, in which

the investment property is reported according to the approved chart of accounts and procedure for application thereof, review of some operations, inclusive of receipt or disposal of assets, reporting of revenues and costs of operations with real estate properties in the profit and loss statements of the establishment.

Accentuation upon parts of the common problem that still remains unsolved. Unfortunately it has to be said about absence of the comprehensive approach to solving of the key debating issues of application of the investment property accounting methods according to the actual modifications of the International Financial Reporting Standards and in consideration of the provisions of law and the property rights theory.

The **aim**. Research of the theoretical and methodological guidelines of the investment property accounting, as well as working out of the proposals as to improvement of the investment property operation accounting methods within the context of convergence of the international standards.

Materials and methods. Domestic legislative environment was studied and the comparative analysis of requirements of the national, American and international accounting and financial reporting standards was performed in order to determine main weaknesses of the national investment property accounting system.

Analysis of the Ukrainian and European company financial reports made it possible to identify the key problems of the practical application of the accounting standards, as well as disclosure of the investment property information. The investment property accounting methods were worked out due to consolidation and systemization of the obtained results.

Results. According to the last statistical investigations, the retail turnover was increased in 2017 by 8 %, i.e. up to UAH 724,9 billion (as compared with 2016 figures). According to CBRE's retail business rating, Ukraine ranks 34th of 61 countries having 29,3 % share of the worldwide brands exposure. At the same time retail property markets in the biggest Ukrainian cities are characterized by availability of low amount of sound areas and require significant increase: by 44 % in Kyiv and by 33 % – in the regional market (*figure 1*).

Steady growth of the rent revenues (+10–25 % as compared with 2016 figures) together with capitalization rate reduction to 12%, as well as significant constriction of the investment opportunities in the *mature* European and global markets make the retail property assets of Ukraine attractive through the lens of investments not only for domestic investment companies and large-scale retailers, but for the international investors as well (*figure 2*). Therefore, bringing of the national accounting system into conformity with requirements of the international standards takes today the particular significance.

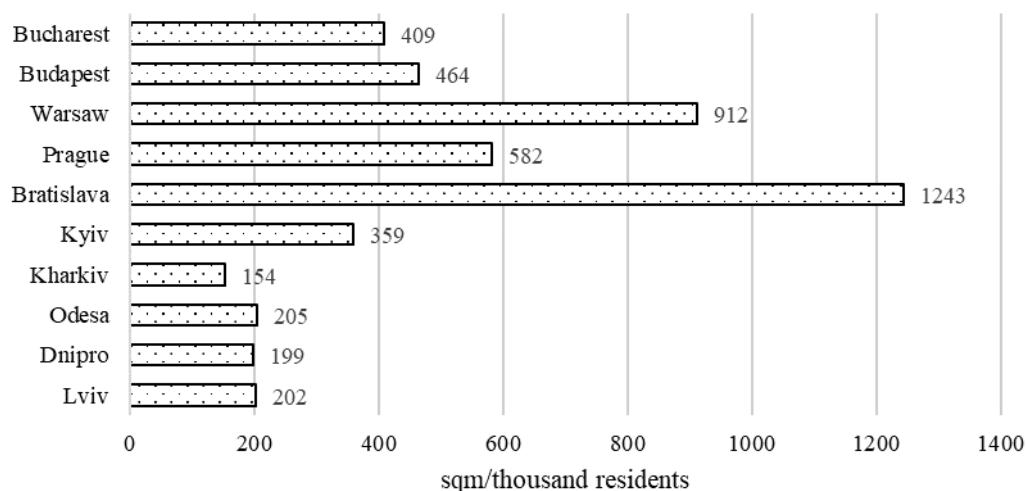


Figure 1. Availability of retail areas in the cities of Ukraine and neighboring countries

Source: compiled by authors [14].

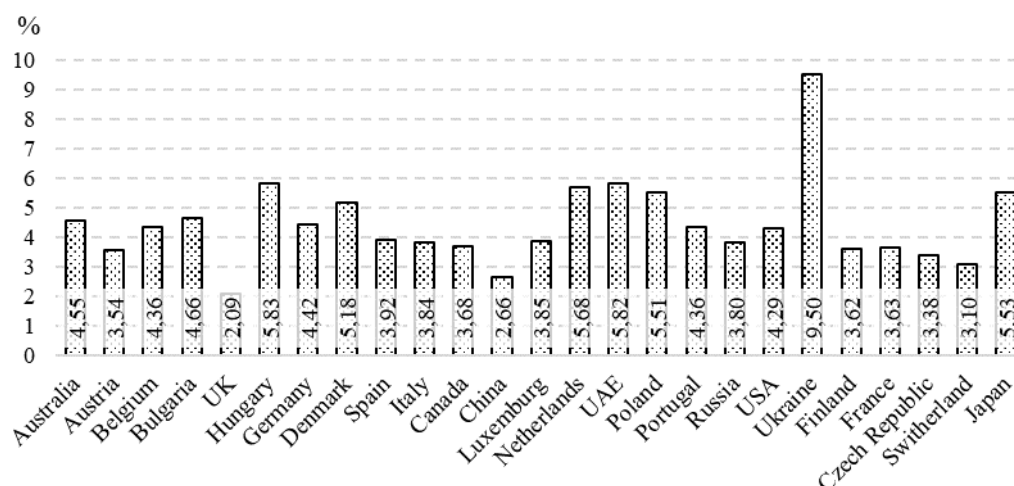


Figure 2. Countries rating by rate of return on commercial (retail) property investments

Source: compiled by authors [15].

Over 100 countries today have been in the stage of convergence with the International Financial Reporting Standards, except for the Central and North Africa, Indonesia, Malaysia, Saudi Arabia and Afghanistan. Following completion of the convergence process in the USA, Japan and Brazil, which aggregate global market capitalization share is 42 %, the IFRS shall get a status of the global international standards (table 1).

It shall be noted about significant divergence of the investment property accounting methodological approaches by contrast to the national standards, which is obvious at the modern stage of the process of convergence of the prevailing occupational standard systems, i.e. the International Financial Reporting Standards and the US Standard Accounting Practice (table 2).

Table 1

Investment Property Accounting Regulations of Different World Countries

Country	Accounting Regulations	Measurement Method (basis)
Japan	ASBJ No.20 Accounting Standard for Disclosures about Fair Value of Investment and Rental Property ASBJ Guidance No.23 Guidance on Accounting Standard for Disclosures about Fair Value of Investment and Rental Property	Fair value
UK	SSAP 19 Property investment accounting standard	
Israel	AC 16 Financial accounting of investment properties	
Latvia	LAIS 9 – Investment properties	
China, Hong Kong	HKAS 40 – Investment properties	Actual value less depreciation and devaluation cost
India	Ind AS 40 – Investment properties	
Singapore	FRS 40 – Investment properties	
Australia	AASB 140 – Investment properties	
Azerbaijan	NAISKA 27 – Investment properties	Fair value
Switzerland	Swiss GAAP FER 18 Fixed (tangible) assets	
USA	ASC 360 Property plant and equipment	Actual value
Russia	Accounting regulations 6/01 – Fixed asset accounting	Initial value less depreciation cost
Germany	HGB Fixed assets	
France	CNC 2004–15 Identification, recognition and valuation of assets	Revaluated value less depreciation cost

Source: arranged by authors [16].

For the purpose of working out the recommendations for improvement of the investment property accounting system according to the international standards it is advisable to assess the modern approaches and the Ukrainian authors' proposals with regard to the investment property accounting.

Five main approaches to the investment property reporting in the accounts were identified upon analysis of the domestic scientific bibliographical sources, i. e. it is proposed to report it as: individual accounting item; fixed asset specific item; other property asset; financial investment and specific good.

The investment property is identified as the individual accounting item by the most authors, who substantiate therefore properness of asset related operation data generation in the individual subaccount that makes it possible to provide close interrelations between appropriate accounting and economic analysis forms required for making effective managerial decisions.

Because of different interpretation by authors of the investment property accounting substance, there is no single harmonized methodology of accounting the assets and practical recommendations for improvement thereof available today, which would represent economical, accounting and legal content of the investment property, as well as make allowance for laws, regulations and recommendations of the existing International Financial Reporting Standards.

Table 2

Different Investment Property Accounting Policies: the case of AR(S), IFRS and GAAP

Standard	AR(S) 32	IFRS 40	GAAP 360
Definitions	Investment property includes own rented/ leased land plots, buildings, installations held for the purpose of receiving rental fees and/or increasing of own capital, while not for manufacturing and supply of goods, for administration purposes or sale in the ordinary course of business (§ 4)	Investment property is the property (land or building or any part thereof) held for the purpose of receiving rental fees and/or increasing of own capital, or both of them (§ 5)	Concept of <i>Investment property</i> do not exist. It is reported in the line of available for use or sale assets (360-10-05-3, 905-360)
Classifications	Part of property held by the tenant under operating lease terms shall not be reported as asset and shall not be recognized as investment (§ 4).	Any part of property held under an operating lease may be classified and reported in the accounts as investment one, if it does fall under definition of the investment property (§ 6).	Property held under an operating lease may not be classified as investment one and therefore it is not recognized in financial statements (840-10-25-1)
Construction in process (property)	Is not investment property (§ 5.4)	Reported as investment property (§ 8g)	Reported in the line of property, buildings and installations with no consideration to the current condition (360-10-35-40)
Additional services	Not regulated	Recognized as investment property, should such services be insignificant component part of the general agreement (§ 11)	Property holder shall determine on his own nature of services and make a decision on how they have to be accounted (605-25-25-2)
Elevator and air conditioning unit accounting	Reported in off-balance accounts (§ 23)	Not regulated	Not regulated
Initial recognition	Cost price in the total aggregate costs for creation or improvement (§ 10)	Cost price in the total aggregate costs for gain, partial replacement or servicing (§ 17)	Actual cost price (360-10-30-1)
Valuation after recognition	1. On the fair value basis, should it may be credibly determined 2. On the initial value basis less depreciation cost charged (§ 16)	1. Fair value model. 2. Cost price model (§ 30). For the purpose of valuation or information disclosure, the fair value shall be determined (§ 32)	Actual cost accounting model. Fair value measurement method may not be applied (ARB 43, Ch 9 B.1).

Source: arranged by authors acc. to [17].

In consideration of no available statutory and methodological requirements to the detailed breakdown of accounts, the modern authors propose introduction of different analytical levels based upon defining the key characteristics of the investment property as accounting category, i. e. by items, valuation method, rent or lease type, maintenance purpose, term of use and ownership form.

Through application of discrete approach to development of the analytical accounting structure based upon statutory & methodological regulation and in science terms, it was found that the companies are experienced only with item-by-item based accounting in relation to tenants.

Analysis of the international standards and their practical convergence by different countries together with generalization of the modern authors' proposals with regard to improvement of the domestic accounting system made it possible to identify key problems of the accounting of investment property operations, as well as work out recommendations for solving such problems with due consideration for the legislative provisions.

In order to avoid double accounting of the assets and liabilities with regard to equipment (elevators, air conditioning units, etc.), which is an integral part of the building; they shall be included to the investment property instead of being recognized as individual fixed asset item. Moreover, furniture and any other assets rented or leased together with the investment property and generate rent or lease revenues shall be also recognized as investment property, but not as individual asset [18, p. 204].

The said assets meet all criteria for investment property recognition and identification. However, equipment, furniture, instruments and other accessories do not fall under legal definition of the property. It may have effect only with regard to land plots, as well as facilities or items located on a land plot, which relocation is not possible without depreciation and changing the designated use (Civil Code of Ukraine, art. 181, Tax code of Ukraine, art. 14, § 14.1(14.1.129), Code of Land laws of Ukraine, art. 18, National Standard 1 – General Guidelines for Property and Property Rights Appraisal, page 3 [19–21]).

In order to avoid collision between accounting standards and legal provisions it is proposed to introduce a concept of *Tangible investment assets*, i.e. the assets held for the purpose of rent or lease together with the investment item, but not for manufacturing and supply of goods, providing the services and for administration purposes or sale in the ordinary course of business, which anticipated term of value-added use (operation) exceeds one year. It is advisable to account them with analytical levels as investment property, thus complying with requirements to information support of the managerial demands.

Reporting of taken on lease items shall be an important aspect of the investment property accounting methodology as being changed it may lead to material changes in assets, liabilities and financial results (profit and losses) figures. From the IFRS 16 Leases effective date, no division into

operating and investment lease is more available, while classification is based upon a right for control over asset use. Within the practical framework it means that all agreements, whereunder the right for control over use of the identified asset is set forth, shall be reported as assets. Such rights include the right for pretty much of economic benefits and vested right to designate mode of the identified asset use during the certain period of time against appropriate compensation. Therefore, irrespective of lease type, investment property items shall be reported in line of assets as the right for use of the taken on lease asset is considered to be the asset by default. According to the IFRS Board's data, it will give rise to necessity in recognition of the liabilities under operating lease agreements amounting to USD 2,2 billion.

Main differences between the national and international standard, whereby the methodological guidelines for generation of the investment property lease operation data in the accounting system are regulated, are given in the *table 3*.

Table 3

**Different Investment Property Lease Operations Accounting Policies:
the case of national and international standards**

Regulation	By national standards	By international standards
<i>Standard</i>	<i>AR(S) 14</i>	<i>IFRS 16</i>
Lease recognition criteria	Right for use of asset (financial lease, property right) during pre-agreed period of time against getting payment or series of payments (§ 4)	Right for control over use of the identified asset during pre-agreed period of time against getting appropriate compensation.
Classification	Financial lease and operating lease (§ 4)	No division is available. Classification is based upon right for control over use of the asset (§ B9)
Recognition	Operating lease item shall be reported by the tenant in the off-balance account (§ 8) Operating lease item shall be reported simultaneously as asset and liability (§ 5)	Leased item shall be reported simultaneously as asset (being the right for use) and liability (connected with the lease)
Initial measurement	For operating lease: by value specified in the lease agreement (§ 8); For financial lease: by fair value or current value of aggregate minimum rental payments, whatever is least as of the first day of lease (§ 5)	Asset is valued with the initial cost, which includes: initial measurement of liability, rental payments, initial direct costs and dismantling, recovery cost estimates. Lease liability is the reported value of the lease payments and reported value of the payments anticipated to be effected by the end of the lease period.

Source: arranged by authors [22–23].

Methods for reporting of the right for use of property in the accounts still remain under discussion and require legislative regulation.

Two approaches to solving of the said issue were identified upon analysis of the scientific bibliographic sources: legal and accounting. The first approach devotees determine the right for use of property as the key criterion. The second approach devotees consider it to be the property as fixed asset.

The most part of researchers do not consider the right for use of property to be the intangible asset as its substance falls under definition of lease. Therefore it will be regulated by the AR(S) 14 – Leases and reported in the off-balance account.

For the purpose of legal and accounting standards adjustment, V. Mossakovskiy proposes to introduce the off-balance account 010 *Title to property (assets)* with subaccount 010.1 *Title to immovable property* for reporting of the title to immovable property. The aforesaid accounts shall be used for reporting general information on the property rights (title) assigned to the property items. As property rights are not subject to tear& wear, no depreciation may be applied thereto [24, p. 242–243].

For the purpose of taking into account the property rights theory V. Bondarchouk proposes to accumulate monthly lease payment amounts on subaccount 152.1 *Acquisition of fixed assets on financial lease* of account 152 *Acquisition (manufacturing) of fixed assets*. After all payments are made and following acquiring the title to immovable property, it shall be accounted under credit of the appropriate subaccount of account 10 *fixed assets*. In doing so, no liabilities may arise for the tenant as to depreciation of the leased immovable property [25, p. 216].

Conflict in practical implementation of the above grows stronger because of lack of proper statutory regulation and no clarifications available from the legislative bodies.

According to the AR(S) 8 – *Intangible assets*, right for use of property shall be also understood as right for use of land plot as prescribed by land regulations, right for use of building, right of lease of premises, etc.

According to clarifications given in the Letter of the Ministry of Finance of Ukraine, the right for use of land plot shall be reported as intangible asset with value of such right, which is estimated according to the Law of Ukraine *On appraisal of property, property rights and professional appraisal activity in Ukraine* [26]. Another Letter of the Ministry of Finance of Ukraine contains requirements, whereby companies are restricted from reporting the rights for use of property as intangible assets, should they not be the direct owners thereof [27].

In view of the aforesaid, substantiation of reporting the investment property held under lease in the intangible assets account is given in *figure 3* below.

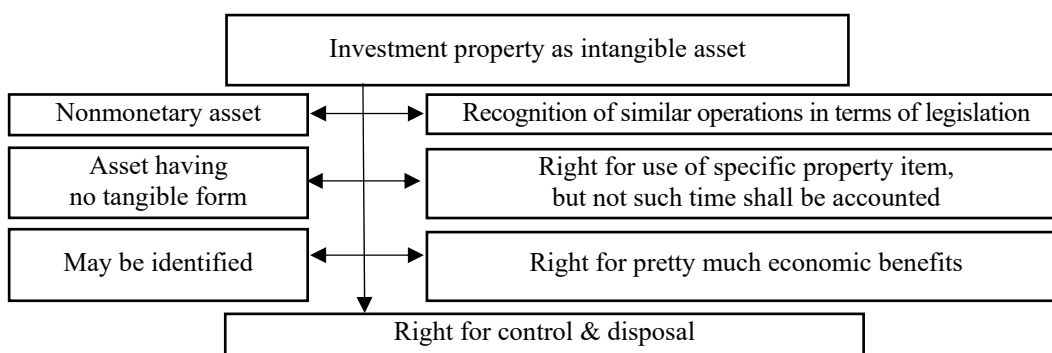


Figure 3. Criteria of recognition of the right for use of investment property as intangible asset

Source: Authors' compilation.

Therefore, the investment property, right of control over use of which is acquired, shall be reported with the intangible assets in subaccount 122 *Right for use property* until one of the below:

- transfer to the tenant of the right of possession, in which case the item is transferred to the tangible assets and reported in subaccount 100 *Investment property*;
- expiry of the item lease, in which case the item is retired from assets due to termination of right for use and disposal thereof.

Next important, but not clearly defined issue regards reporting in accounts of the investment property held for the purpose of capital growth. Despite of the actuality, such topic was not widely covered in the works of domestic and foreign scientists. The issue remains also unsolved in terms of legislation as no certain AR(S) requirements, methodological recommendations and official clarifications from the executive bodies and fiscal authorities are available.

As provided for in the international standard, the investment property may be held with the purpose of capital, either own or/and employed, growth. Domestic regulations stipulate it only as own capital, i.e. registered (share) capital, appraisal capital, additional capital and retained earnings.

Upon analysis of the AR(S) provisions, accounting and legal doctrines of statutory instruments, as well as similar asset reporting practice implemented in trade establishments, the scope of investment property operations were defined, which provide for growth of own capital:

- through vesting in the authorized capital of a company;
- in case of getting the property item on a free-of-charge basis without no intent for further operating lease thereof;
- by means of increase of the fair value as of a day, where on the property is transferred from fixed assets to investment property account.

Therefore, vesting of the investment property item in the authorized capital will directly lead to increase of the company's own capital. Free of cost getting of the investment property is accompanied with increase of the additional capital, exceeding by the fair value of the book value of

operating property as of a day, whereon asset was transferred to the investment property account, by revaluation amount of noncurrent assets as a part of appraisal capital.

Change in own capital is indirectly impacted by fluctuations of the investment property value through other operating revenues and costs, whereby profit and losses are formed, and which shall be reported with the retained profits / uncovered losses (figure 4).

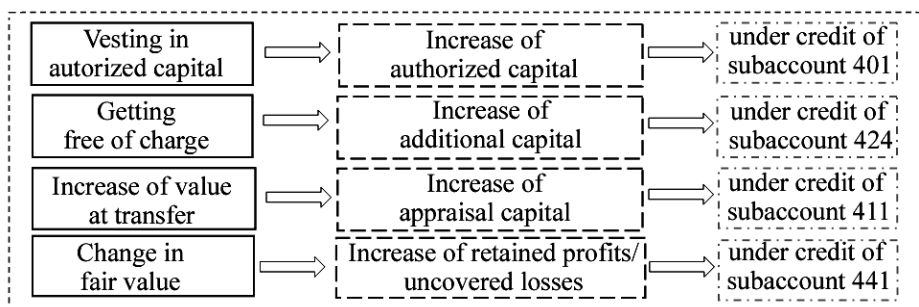


Figure 4. Methodology of reporting of the investment property held for the purpose of capital growth

Source: worked out by authors.

Summary of proposals as to improvement of the investment property gains accounting methods in consideration of the IFRS requirements is shown in figure 5.

<p>1.1. IP Purchase</p> <p>1. IP received from the supplier Dt 152 $\begin{matrix} 152_x \\ 152_y \end{matrix}$ Ct 631</p> <p>2. Costs of purchase and bringing to ready for use conditions are reported Dt 152 $\begin{matrix} 152_x \\ 152_y \end{matrix}$ Ct 20, 63, 65, 66</p> <p>3. IP and TIA are commissioned Dt 100.1 IP Ct 152_x Dt 100.2 TIA Ct 152_y</p>	<p>1.2. Construction</p> <p>1. IP and TIA construction - contract based work Dt 151 $\begin{matrix} 151_x \\ 151_y \end{matrix}$ Ct 631</p> <p>Dt 151 $\begin{matrix} 151_x \\ 151_y \end{matrix}$ Ct 20, 65, 66, 91*_{x,y}</p> <p>2. IP and TIA are commissioned Dt 100.1 IP Ct 151_x Dt 100.2 TIA Ct 151_y</p>
<p>1.3. Getting on free of charge basis</p> <p>1. Accountable IP and TIA, got on free of charge basis Dt 152 $\begin{matrix} 152_x \\ 152_y \end{matrix}$ Ct 424 CB Ct 66, 65 extra costs</p> <p>2. IP and TIA are commissioned Dt 100.1 IP Ct 152_x Dt 100.2 TIA Ct 152_y</p>	<p>1.4. Taken on lease</p> <p>1. Right for IP lease is acquired Dt 154 Ct 531, 631</p> <p>2. Right for IP lease is recognized as asset Dt 122 Ct 154</p>
<p>1.6. Transfer to the IP</p> <p>1. Transferred from fixed assets Dt 100 $\begin{matrix} 100.1 IP \\ 100.2 TIA \end{matrix}$ Ct 10 $\begin{matrix} 104, 106 \\ 101, 103 \end{matrix}$</p> <p>2. Initial value increase is reported Dt 100 Ct 411 by revaluation surplus amount</p> <p>3. Depreciation cost is increased by the revaluation surplus amount Dt 411 Ct 131 by amount of depreciation revaluation</p>	<p>1.5. Taken on lease</p> <p>1. IP is got as contribution to authorized capital Dt 100 Ct 46</p> <p>Legend: IP: Investment property TIA: Tangible investment asset, x, y – analytical accounts for IP and TIA</p> <p>*Explanation: General production expenses shall be written-off for the IP cost price</p>

Figure 5. Proposed changes to investment property accounting methods

Source: worked out by authors.

Conclusion. In view of multidimensionality of the substance and differentiation of the titles to investment properties, the existing accounting methods shall be subject to significant improvement with due consideration for the property rights concept and recommendations of the international standards. Separation of the tangible investment assets from the investment property and its referring to the individual accounting item, as well as recognition and reporting of the investment property held under lease with intangible assets shall provide for improving the reliability of accounting data on assets and liabilities of the establishment.

For the moment adjustment of liabilities for the operating lease results in overestimation or underestimation of different companies debts. Properness and accuracy of the investment property item valuation is of particular significance as failure to comply with methods and rules of the asset valuation will lead to breach of the prudence principle caused by overstatement (understatement) of its value and misrepresentation of information in financial statements.

Further, building up of the analytical hierarchy will affect aggregate and duly arranged information on availability, turnover and retirement of property items. Therefore, analytical accounting system shall be developed in line with the demands for management of properties, avoiding however overloading with not relevant information.

Accounting methodology to be applied in the time of operation and retirement of the investment property items is considered to be the promising trend in future studies of the problems concerned.

REFERENCES

1. Parkhomenko, V. (2014). Yevrokonverhentsiya bukhhalters'koho obliku [Euroconvergence of accounting]. *Bukhhalters'kyi oblik i audyt*, 8, 3-4 [in Ukrainian].
2. Mossakovs'kyi, V. (2009). Yakyy oblik potriben Ukrayini? [What kind of accounting is needed for Ukraine?]. *Bukhhalters'kyi oblik i audyt*, 11, 24-30 [in Ukrainian].
3. Vasylyeva, V.H., & Kostyuchenko, K.S. (2017). Vprovadzhennya mizhnarodnykh standartiv finansovoyi zvitnosti v Ukrayini: problemy ta perspektyvy [Introduction of International Financial Reporting Standards in Ukraine: Problems and Prospects]. *Ekonomichnyy prostir*, 60, 29-37 [in Ukrainian].
4. Kireytsev, H. (2010). Rol' bukhhaltera i audytora u protsesakh minimizatsiyi nevyznachenosti yak osnovy kryzovykh yavlyshch [The role of an accountant and an auditor in the processes of minimizing uncertainty as the basis of crisis phenomena]. *Bukhhalteriya v sil's'komu hospodarstvi*, 3, 33-35 [in Ukrainian].
5. Butynets', F.F. (2005). Shche raz pro bukhhalters'kyi oblik yak nauku [Once again about accounting as a science]. *Bukhhalters'kyi oblik i audyt*, 10, 20-29 [in Ukrainian].
6. Holov, S.F. (2009). Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku bukhhalters'koho obliku v Ukrayini [Current state and prospects of the development of accounting in Ukraine]. Kyiv. 374 [in Ukrainian].
7. Jun-jie, W. A. (2010). Accounting of Investment Property. *Journal of Yunyang Teachers College*, 3, 016 [in English].
8. Nobes, C. (2011). IFRS practices and the persistence of accounting system classification. *Abacus*, 47(3), 267-283 [in English].

9. Ishak, H. S., Tahir, H. H. M., Ibrahim, M. K., & Wahab, W. A. E. (2012, March). Determinants of Accounting for Investment Property (FRS 140) in Property Sector: Evidence from Malaysia. In 3rd International Conference on Business and Economic Research (3rd Icerb 2012) Proceeding. 13 march [in English].
10. Suprunova, I.V., & Polishchuk, I.R. (2010). Vyznannya ta otsinka investytsiynoyi nerukhomosti v bukhhalters'komu obliku [Recognition and assessment of investment property in accounting]. *Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalters'koho obliku, kontrolyu i analizu*, 6, 273-283 [in Ukrainian].
11. Davydyuk, T. V., & Mironova, O. I. (2015). Bukhhalters'kyi oblik operatsiy z investytsiynoyu nerukhomistyu: porivnyal'nyy aspekt [Accounting of operations with investment property: a comparative aspect.] *MSFZ: doslidzhennya, nauka, praktyka, implementatsiya: visnyk vidkrytoyi Mizhnar. Internet-konf.* (3 kvartal 2015 r., Xarkiv), 8-10 [in Ukrainian].
12. Chudovets', V. V., & Zhurakovs'ka, I. V. (2016). Problemy obliku investytsiynoyi nerukhomosti za natsional'nymy ta mizhnarodnymy standartamy [Problems of accounting of investment real estate according to national and international standards]. *Biznes Inform*, 3, 183-187 [in Ukrainian].
13. Shevchenko, V.M. (2015). Ekonomichnyy zmist investytsiynoyi nerukhomosti u normatyvno-pravovomu zabezpechenni [The economic content of investment property in the legal and regulatory framework]. *Efektivna ekonomika*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_15 [in Ukrainian].
14. Overview Retail Market Results 2017. UTG company. Retrieved from https://utgcompany.com/obzor/Obzor_torg_Kiev%202017.pdf [in Ukrainian].
15. Overview Retail Market Results 2017. CBRE. Retrieved from Overview Retail Market Results 2017 <http://cbre-expandia.com/analitika> [in Ukrainian].
16. Equity Market Capitalisation. WFE. Retrieved from <https://www.world-exchanges.org/our-work/statistics> [in Ukrainian].
17. IFRS compared to US GAAP, KPMG, 2017. Retrieved from <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/12/ifrs-us-gaap-2017.pdf> [in English].
18. Holov, S.F., & Kostyuchenko, V.M. (2004) *Bukhhalters'kyi oblik ta finansova zvitnist' za mizhnarodnymy standartamy: prakt. Posib [Accounting and financial reporting according to international standards]*. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
19. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny [The Civil Code of Ukraine]. (04.11.2018). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
20. Zemel'nyy kodeks Ukrayiny [The Land Code of Ukraine]. (04.11.2018). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [in Ukrainian].
21. Podatkovyy kodeks Ukrayiny [The Tax Code of Ukraine]. (04.10.2018). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
22. Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 14 «Orenda» [Regulation (standard) of accounting 14 "Lease"]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny № z0487-00 vid 09.08.2013. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00> [in Ukrainian].
23. International Financial Reporting Standard 16 Leases. Retrieved from <https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs-16> [in English].
24. Mossakovs'kyi, V.B. (2013). Bukhhalters'kyi oblik operatsiy z nerukhomistyu: ekonomiko-pravovyy pidkhid [Accounting of real estate transactions: economic and legal approach]. *Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalters'koho obliku, kontrolyu i analizu. Seriya: Bukhhalters'kyi oblik, kontrol' i analiz*, 3, 239-246 [in Ukrainian].
25. Bondarchuk, V.V. (2013). Bukhhalters'kyi oblik nadkhodzheniya ob'yektiv nerukhomoho mayna v konteksti teorii prava vlasnosti [Accounting for the receipt of immovable property in the context of the theory of property rights]. *Ekonomika: realiyi chasu*, 4, 214-219 [in English].
26. Shchodo vidobrazhennya u bukhhalters'komu obliku prava postyynoho korystuvannya zemel'nymy dilyankamy [As to the accounting of the right of permanent use

of land plots]: Lyst Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 06.03.2009 №31-34000-10-10/6424. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF09015.html [in Ukrainian].

27. Shchodo okremykh pytan' bukhhalters'koho oblik [Concerning certain accounting issues]: Lyst Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 14.09.2016 r. № 31-11420-07-10/26261. Retrieved from <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/treasury/8845-26261.html> [in Ukrainian].

Articles submitted to editor office of 27.11.2018.

Фоміна О., Сломчинська С. Облік інвестиційної нерухомості в контексті конвергенції міжнародних стандартів.

Постановка проблеми. Незважаючи на активну трансформацію системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності, цей процес в Україні характеризується хаотичністю та відсутністю системного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність питання привертає увагу багатьох українських науковців, зокрема: І.В. Супрунова, Т.В. Давидюк, В.В. Чудовець, В.М. Шевченко.

Мета статті – дослідження теоретико-методичних засад бухгалтерського обліку інвестиційної нерухомості та розробка пропозицій щодо вдосконалення методики обліку операцій з інвестиційною нерухомістю в рамках процесу конвергенції міжнародних стандартів.

Матеріали та методи. З метою визначення основних недоліків національної системи бухгалтерського обліку інвестиційної нерухомості досліджено вітчизняне законодавче поле, проаналізовано вимоги національних, американських і міжнародних стандартів обліку та звітності.

Результати дослідження. За результатами аналізу фінансової звітності компаній України та Європи виокремлено ключові проблеми практичного застосування облікових норм та розкриття інформації про інвестиційну нерухомість. Завдяки узагальненню та систематизації отриманих результатів розроблено методику бухгалтерського обліку інвестиційної нерухомості.

Виокремлено у складі інвестиційної нерухомості інвестиційних матеріальних активів в окремий об'єкт обліку визнання та відображення у складі нематеріальних активів інвестиційної нерухомості, утримуваної на правах оренди, що забезпечить підвищення достовірності облікової інформації щодо активів та зобов'язань підприємства.

Висновки. Коригування зобов'язань по операційній оренді призводять до переоцінки або недооцінки боргу різних компаній. Недотримання методики та правил оцінки активу зумовлює порушення принципу обачності внаслідок завищення (заниження) його вартості та спотворення інформації у фінансовій звітності.

Ключові слова: інвестиційна нерухомість, облік, П(С)БО, МСФЗ, оренда, право володіння.

BARABASH Nataliia PhD Economics, associate professor
of the Department of Financial Analysis and Audit
of Kyiv National University of Trade and Economics
19, Kyoto str., Kyiv, 02156, Ukraine
E-mail: barabash_n@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1011-527X

RIPA Tetiana Lecturer of the Cyclic Accounting and Marketing
Commission of the College of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics
2/4, Lvivska str., Kyiv, 03115, Ukraine
E-mail: tanya.ripa@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0490-9321

ANALYTICAL PROCEDURES FOR THE AUDIT OF THE COMPETITIVENESS OF TRADE ENTERPRISES

The article grounds the necessity to assess the level of competitiveness. The place and role of analytical procedures in the audit of the competitiveness of trade enterprise, as well as the specifics of their application at all stages of the audit, are investigated. The main methodological approaches to the application of such analytical procedures as «estimation of the financial condition of the trade enterprise», «assessment of the competitive position of the trading enterprise in the commodity market» and «assessment of the competitiveness of the trading enterprise» are presented.

Keywords: trade enterprise, economic activity, competitiveness of goods, competitiveness of trade enterprise, audit, analytical procedures, efficiency, financial stability.

Барабаш Н., Рипа Т. Аналитические процедуры аудита конкурентоспособности предприятий торговли. Обоснована необходимость оценки уровня конкурентоспособности. Исследованы место и роль аналитических процедур в аудите конкурентоспособности предприятий торговли, а также специфика их применения на всех этапах аудиторской проверки. Представлены основные методические подходы к применению таких аналитических процедур, как «оценка финансового состояния предприятия торговли», «оценка конкурентной позиции предприятия торговли на товарном рынке» и «оценка конкурентоспособности предприятия торговли».

Ключевые слова: предприятие торговли, хозяйственная деятельность, конкурентоспособность товара, конкурентоспособность предприятия, аудит, аналитические процедуры, эффективность, финансовая устойчивость.

Background. An extremely important qualitative characteristic of a trade enterprise's activity is the level of its competitiveness, which to a certain extent is defined as the ability to meet the needs of customers better than competitors, which is evaluated using a system of indicators and characteristics that reflect the efficiency and effectiveness of the management decisions made.

In general, the audit of the competitiveness of the trading company includes:

- Determining the reliability of the information about the financial and economic activity of the trade enterprise;
- Competitiveness analysis, which includes a methodology for integrated assessment of its level;
- Recommendations on the development of a strategy of the trade enterprise's activity;
- Bringing the results of the verification to the customer.

On this basis it is clear that in the audit of competitiveness the main place is given to analytical procedures in comparison with other types of audit, the use of which is appropriate in the course of the entire audit due to the complexity of the concept of "competitiveness", as well as a number of characteristics of trade enterprises.

Analysis of recent research and publications. Such scientists as M. M. Benko, V. V. Sopko [1], M. T. Bilukha, G. V. Blakita, G. M. Davydov, N. I. Dorosh, S. V. Ivakhnenkov, A. A. Mazaraki, L. G. Mykhalchyshina, K. O. Nazarova [2–9], Ye. V. Mnikh, S. V. Bardash [10–11], I. M. Parasiy-Vergunenko, N. M. Proskurina, O. Yu. Redko, B. F. Usach, M. T. Schyrba, I. M. Schyrba [12–16] and many others, dedicated a large number of scientific works to specific issues of methodology and organization of the audit.

Marking out of unsolved parts of general issue to which the article is dedicated. Despite their essence, there are no comprehensive studies of the audit of competitiveness, which would include a detailed study of organizational and methodological support, criteria (parameters) and procedures for collecting audit evidence in the process of checking trade enterprises. This causes the necessity to study a whole range of issues.

The **aim** of the study is to develop methodological approaches to the use of analytical procedures in the audit of trade enterprises competitiveness.

Materials and methods. The information base of the article is represented by scientific works of domestic and foreign scientists [1–16].

The basis of the research is the scientific methods, among which it is advisable to distinguish: analysis and synthesis, comparison, idealization and abstraction, as well as systematization and generalization – when formulating the conclusions as a result of the study.

Results. The audit of the competitiveness of trade enterprises is, first of all, the process of formation of auditor's professional independent judgment on issues of cost-effectiveness, efficiency, rationality, efficiency and effectiveness of the management's work on the development and implementation of the trading strategy of the company. As a result of this process, the factors of influence are determined and a system of measures is developed, drawn up in the form of auditor's recommendations, which relates to the identification and creation of new competitive advantages, as well as the maintenance of existing ones, in order to improve the rating position of the trading company in the commodity market.

In the audit of competitiveness, considerable attention is paid to the analytical aspect of the assessment of the trade enterprises competitiveness. It is extremely important and is based on methodical techniques of financial, marketing and strategic analysis.

Considering the economic nature of competitiveness, a key place belongs to a set of competitive advantages of the enterprise. Their combination determines the position of the entity in the market of goods and its ability to compete with competitors. Therefore, the use of audit methodological methods of analysis is conditioned by the need to assess the existing and identify the potential competitive advantages of the trade enterprise. According to the results of the audit, on the basis of the auditor's recommendations, the measures are developed primarily to improve or strengthen the position of the trading company on the market. However, conducting an audit of competitiveness depends to a large extent on the level of knowledge and experience of the auditor and is based on his professional judgment. Therefore, such recommendations may be subjective, which leads to an insufficient depth of analysis, its systemacity and complexity.

Of course, the audit of the trading enterprises competitiveness is quite labor-intensive, so its optimization is extremely important. In this area, the use of analytical procedures for obtaining audit evidence plays a significant role. They involve less time, labor, in comparison, for example, with observation, however, provide the auditor with the required amount of information. In addition, the importance of a comprehensive assessment of the competitiveness of trade enterprises was repeatedly noted.

By its content analytical procedures is a certain set of auditor's actions to obtain audit evidence. However, this definition does not take into account the possibility of their use at various stages of the verification, which takes place in the audit of the competitiveness of trade enterprises. The survey data of internal auditors of trade enterprises (*figure 1*) confirms that analytical procedures are an integral part of the competitiveness audit, which is why they are used not only during the planning stage but also in the preparatory, research, analytical and final stages (*table 1*).

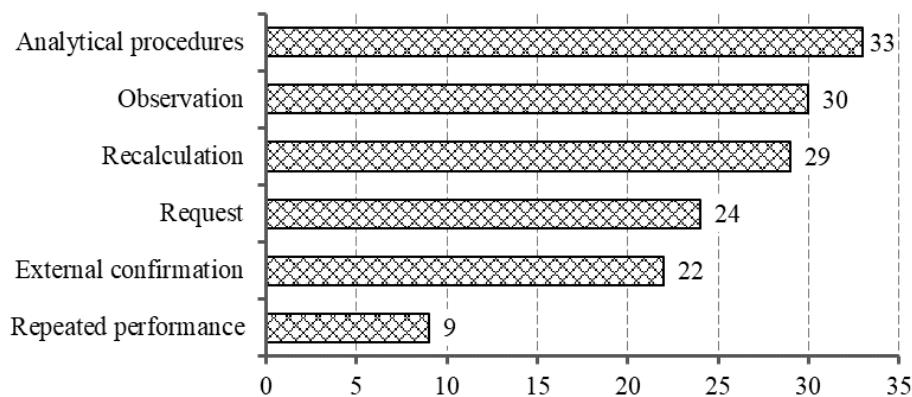


Figure 1. The popularization of the use of various types of audit procedures for the collection of audit evidence in the process of auditing the competitiveness of trade enterprises, %

Table 1

Application of analytical procedures in the process of auditing the competitiveness of trade enterprises

Stage of Competitiveness Audit	Tasks of analytical procedures
Preparatory stage	<ul style="list-style-type: none"> ▪ familiarization with the activity of the enterprise, understanding of its specifics and features
Planning stage	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rational allocation of resources; ▪ optimization of the audit process of enterprises competitiveness
Experimental-analytical stage	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ensuring a sufficient level of confidence; ▪ reducing audit risk to an acceptable level
Final stage	<ul style="list-style-type: none"> ▪ drawing up an auditor's report

Firstly, at the preparatory stage, the use of analytical procedures should provide a deep understanding of the specifics of this trading company, simplifying the process of familiarizing with the business of the client, financial reporting, constituent documents, etc., while not reducing the quality of work performed.

Secondly, the application of analytical procedures during the planning of the audit of the trade enterprises competitiveness contributes to the optimization of this stage. They assist in identifying the potential and real possibility of risks emergence during the process of development of verification strategy, calculation of the materiality level and the audit sample. Also, when drawing up a general plan and an audit program for competitiveness, the application of some analytical procedures minimizes the need to involve other audit procedures.

Thirdly, in the process of implementation of the research and analytical stage, the results of the previous audit, if it occurred, are important, on condition that it is conducted by the same auditor. In this case, the audit process of competitiveness can be optimized using the same analytical procedures by comparing the results.

Fourthly, at the final stage of the competitiveness audit, it is also advisable to involve analytical procedures, influencing the general indicators of the financial statements of the trading company, namely, net profit, rate of change in income and expenditure, profitability and cost efficiency.

In the context of an audit of the competitiveness of trading enterprises, we propose to use the following analytical procedures, each of which differs from the others in methodology and a number of specific features:

- assessment of the financial situation of the trading company;
- assessment of the competitive position of the trading enterprise in the commodity market;
- assessment of the competitiveness of the trade enterprise.

An analysis of the financial condition of the audited entity is of immense importance to the auditor as the most important of the final analytical procedures since it allows to make important conclusions for the purposes of the audit.

The analytical procedure «assessment of the financial situation of the trading company» is extremely simple and universal, therefore it can be adapted to enterprises engaged in other types of activities. We offer a scheme of application of this analytical procedure (*figure 2*).

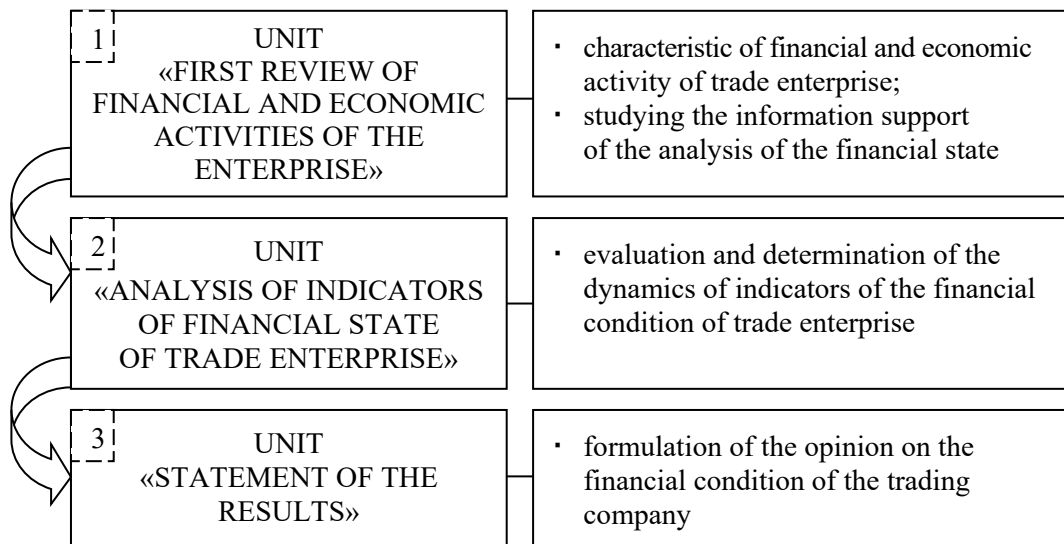


Figure 2. The scheme of the application of the analytical procedure «Estimation of the financial condition of the trading company»

It is necessary to unify the process of applying the analytical procedure «assessment of the financial state of the trading company» by grouping the auditor’s activities in the following way:

➤ primary review of financial and economic activity of the trade company is the collection and pre-processing of the information support of the analysis. This includes studying financial, statistical, managerial reports, constituent documents, accounting registers, etc. It is extremely important to characterize financial and economic activity as being in line with the norms of the current legislation of Ukraine and not contradicting the charter of the enterprise client, other local regulations.

➤ the analysis of the indicators of the financial state of the trading company is characterized by the direct implementation of calculations and the identification of trends of their changes and interdependencies.

➤ the formulation of results implies the statement of the previous independent opinion of the auditor on the financial state of the trading company on the basis of collected audit evidence.

In general, the definition of a competitive position of an enterprise is possible as a result of a comparison of the trading company and its competitors with certain characteristics, that is, the development of the rating. Therefore we offer as part of the audit competitiveness to apply the analytical procedure according to the block schematic diagram (*figure 3*).

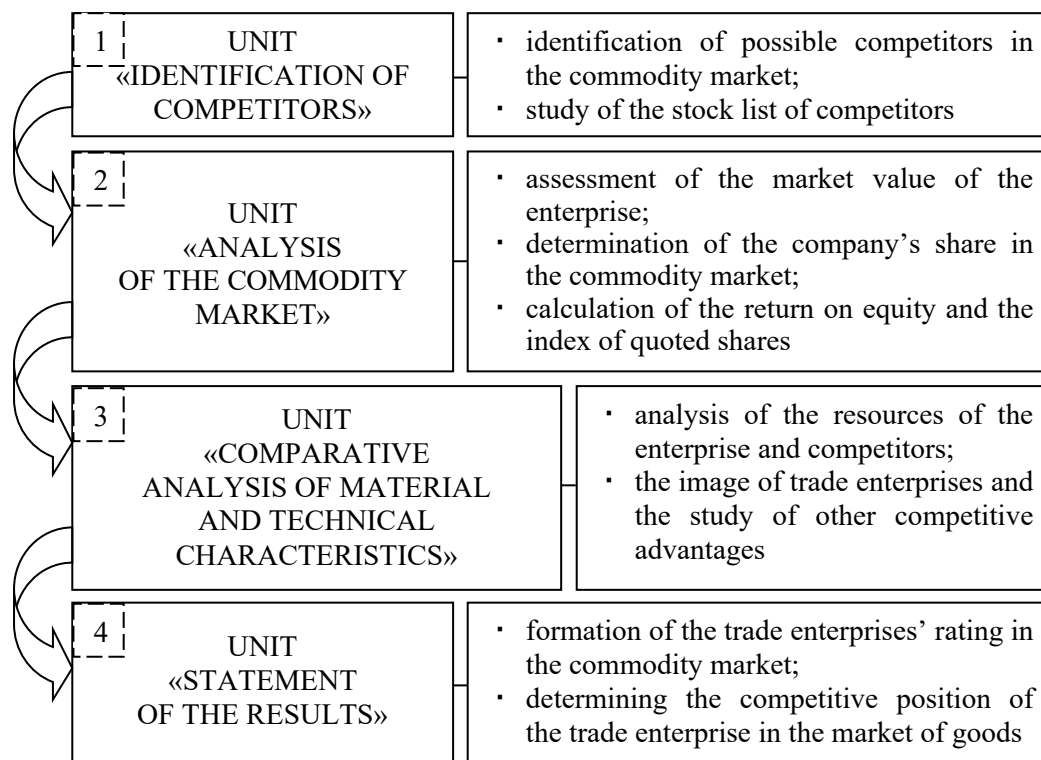


Figure 3. The scheme of application of the analytical procedure «Assessment of the competitive position of the trade enterprise in the commodity market»

The application of the analytical procedure «assessment of the competitive position of the trading company in the commodity market» in the audit of competitiveness provides the implementation of certain actions that can be grouped as followed:

➤ identification of competitors includes market research in general or a separate segment and the identification of potential and real competitors. In this case, an important role is assigned to the study of not only their financial status, performance indicators but also the product nomenclature, since this factor determines the possibility of assigning an economic entity to competing in relation to the client.

➤ analysis of the situation in the commodity market involves the study of the market value of the enterprise, determining the share of the company in the market of goods.

➤ a comparative analysis of material and technical characteristics is related to the study of the degree of resource support of the enterprise-client and competitors (material, labor, etc.). It should be emphasized separately that we should not leave out of account the image of the trade enterprises and other competitive advantages that they possess.

➤ the statement of the results is the formation of a general rating of the trade enterprise in the market of goods or a certain segment of it, identifying the competitive position of the enterprise client. This is important for defining «weaknesses» and reserves to improve the competitiveness of the enterprise by improving the client's rating position.

As part of the audit of the competitiveness of trade enterprises, we propose to apply this analytical procedure according to the scheme (figure 4).

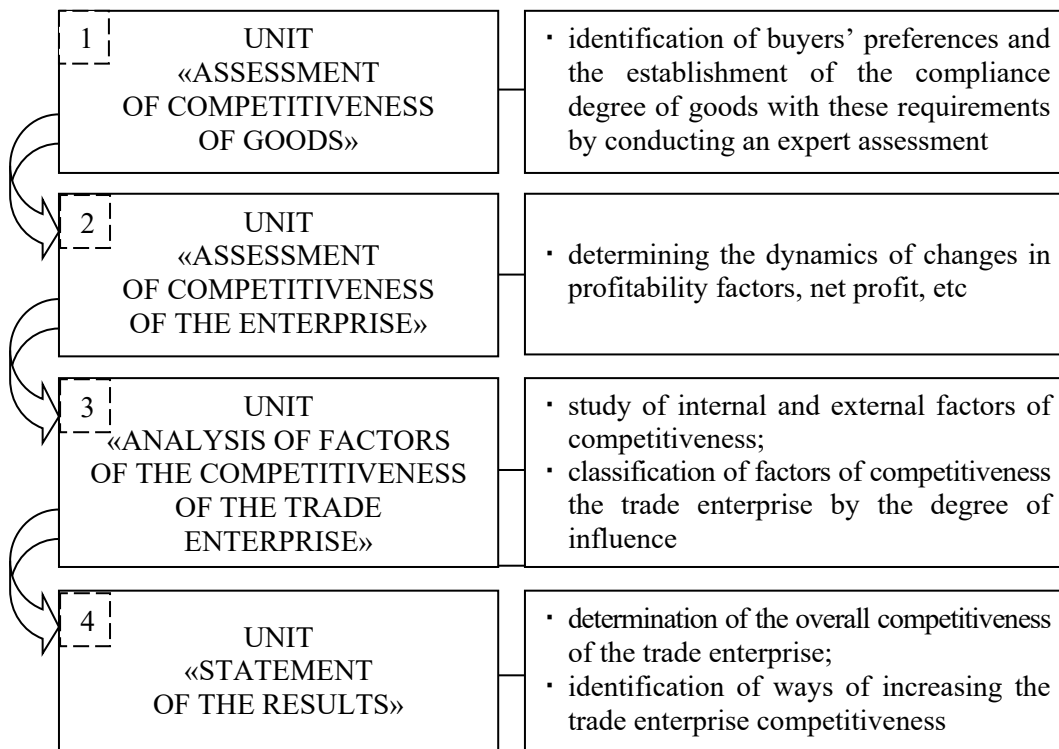


Figure 4. The scheme of the application of the analytical procedure «Assessment of the trade enterprise competitiveness»

For the effective application of the analytical procedure «assessment of the competitiveness of the trade enterprise» we propose the following four steps:

➤ the assessment of the competitiveness of goods is a preparatory and organizational action, which involves identifying the preferences of customers and establishing the degree of compliance of goods with these requirements through expert evaluation. To collect the necessary information, we suggest conducting a survey on the general questionnaire.

➤ assessment of the competitiveness of the trade enterprise – includes the calculation and determination of the dynamics of changes in profitability indicators, net profit for at least the last 3 years. Notice that for a better use of this analytical procedure, it is expedient to increase the period under investigation. This will make the implementation more labor-intensive, however, with the use of modern information technology, the complexity is not in the implementation of the calculation of indicators, but in the downloading of the correct data.

➤ the analysis of the factors of competitiveness of the trade enterprise involves the study of internal and external "forces" that affect the level of competitiveness of the trade enterprise. An important role here belongs to the implementation of multilevel classification of factors.

➤ the statement of results includes the definition of the overall competitiveness of the trading company, taking into account the competitiveness of goods, as well as the development and/or search for possible ways to increase its level.

The method of applying these analytical procedures is characterized by a number of specific features, therefore, it is expedient to use it for trade enterprises operating on the market of goods for more than 15 years in order to determine the dynamics of indicators.

Conclusion. The use of analytical procedures in the audit of the competitiveness of trading companies is aimed at increasing its efficiency and scientific soundness in a competitive environment.

Taking into account the specific features of the application of analytical procedures in the context of the audit of the trade enterprises competitiveness, it is determined that each of them should be completed by a «statement of results» action unit, which characterizes primarily the quality of the procedures performed and their appropriateness in the context of this review.

The analysis of the results of the application of the analytical procedure includes the evaluation of the results and the formulation of conclusions on the revealed deviations under the general scheme. This should definitely be reflected in the auditor's working papers and used in the process of drawing up an audit opinion concerning the conducted audit of the competitiveness of the trading enterprise – at the final stage of the audit.

As a result of audit procedures, in the structure of which a large place undoubtedly belongs to the analytical procedures, an independent, unbiased opinion of the auditor concerning the competitiveness of the enterprise-client is formed, supported by necessary calculations. As a result, this auditor's report may act as an information base for developing a trading strategy for a company.

REFERENCES

1. Benko, M. M., & Sopko, V. V. (2015). Information technologies as a factor of integration of internal and external audit. *Economic forum*, 1, 254-262 [in Ukrainian].
2. Bilukha, M. T. (2000). *Theory of Accounting: Textbook*. Kyiv: Kiev Book Factory [in Ukrainian].
3. Blakita, G. V. (2010). *Financial strategy of trading enterprises : methodological and applied aspects*. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].
4. Davydov, G. M. (2000). *Audit: theory and practice*. Kirovograd: Imex-LTD [in Ukrainian].
5. Dorosh, N. I. (2006). *Audit: Theory and Practice*. Kyiv: Knowledge [in Ukrainian].
6. Ivakhnenkov, S. V., & Iskovich, T. V. (2005). Use of analytical procedures for improving the audit efficiency. *Magisterium. Economic Studies*, 18, 35-40 [in Ukrainian].
7. Mazaraki, A. A. (2010). *Structural reorientation of foreign trade in the system of factors of economic growth*. Kiev: Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].

8. Michalchyshina, L. G. (2011). Contents and tasks of analytical procedures in the audit. *Economic science*, 8 (29), 34-41. Series Accounting and Finance [in Ukrainian].
9. Nazarova, K. O. (2015). *Audit: evolution, potential, efficienc*. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].
10. Mnikh, Ye. V., Bardash, S. V., & Nazarova, K. O. (2015). *Financial Audit: Information and Analytical Support*. Kiev: Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].
11. Nikonovich, M. O., & Barabash, N. S. (2015). Audit of labor remuneration operations. *Problems and prospects of economy and management*, 1 (1), 155-160 [in Ukrainian].
12. Parasiy-Vergunenko, I. M. (2017). Static and dynamic approaches to the analysis of liquidity and solvency of business entities. *Finance of Ukraine*, 2, 81-95 [in Ukrainian].
13. Proskurina, N. M. (2010). Formalization of Analytical Procedures Based on the Strengthening of Processes in the Audit. *Visnyk of the East European University of Economics and Management*, 2 (8), 174-180 [in Russian].
14. Redko, O. Yu. (2008). *Audit in Ukraine. Morphology*. Kyiv: DASOA [in Ukrainian].
15. Usach, B. F. (2011). *Improving the organization of accounting, analysis and audit of financial condition of business entities*. Kyiv: UBS NBU.
16. Shyrba M. T., & Shyrba I. M. (2011). Analytical procedures as a tool for improving the quality of internal audit. *Visnyk of the Lviv Commercial Academy*, 35, 411-417.

Articles submitted to editor office of 23.11.2018.

Барабаш Н., Ріпа Т. Аналітичні процедури аудиту конкурентоспроможності підприємств торгівлі.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливою якісною характеристикою діяльності підприємства торгівлі є рівень його конкурентоспроможності, який певною мірою визначається як здатність і можливість задовольняти потреби покупців краще від конкурентів, що оцінюється за допомогою системи показників та характеристик, які відображають ефективність і результативність прийнятих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання методології та організації аудиту досліджували: М. М. Бенько, М. Т. Білуха, Н. І. Дорош, С. В. Івахненков, Л. Г. Михальчишина, Є. В. Мних, К. О. Назарова, М. О. Никонович, І. М. Парасій-Вергуненко, О. Ю. Редько, В. В. Сопко, Б. Ф. Усач, М. Т. Щирба, І. М. Щирба та ін.

Мета дослідження – розробка методичних підходів до використання аналітичних процедур в аудиті конкурентоспроможності підприємств торгівлі.

Матеріали та методи. Інформаційна база статті представлена науковими працями вітчизняних та зарубіжних вчених. Основу дослідження становлять такі наукові методи, як: аналіз та синтез, порівняння, ідеалізація та абстрагування, систематизація та узагальнення.

Результати дослідження. Аудит конкурентоспроможності підприємств торгівлі – це насамперед процес формування професійного незалежного судження аудитора з питань економічності, продуктивності, раціональності, результативності та ефективності діяльності керівництва щодо розробки та реалізації стратегії діяльності підприємства торгівлі.

Висновки. Використання в аудиті конкурентоспроможності підприємств торгівлі аналітичних процедур спрямовано на підвищення його ефективності та наукової обґрунтованості в умовах конкурентного середовища.

Ключові слова: підприємство торгівлі, господарська діяльність, конкурентоспроможність товару, конкурентоспроможність підприємства, аудит, аналітичні процедури, ефективність, фінансова стійкість.